TĖVYNĖS SARGAS

☆

Demokratija nėra masės valdžia ir nėra neutrali vertybėms.

Lietuviai 700 metų atlaikė vokiečių grėsmę iš vakarų.

Kol Lietuva yra pavergta, bet koks bendradarbiavimas su komunizmu yra nusikaltimas jos interesams.

Politinės bendruomenės uždavinys yra siekti bendrosios gerovės.

Be partijų neišsiverčia ne tik demokratija, bet ir diktatūros.

☆

1983 Nr. 3 (56)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI

M. J. Adomaitis, P. Alšėnas, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, MIC, P. Balčiūnas, dr. J. Balys, O. Baršketytė, dr. K. Bobelis, vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, J. Burkus, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, P. Gaučys, M. Gelžinis, L. Grinius, dr. P. Kaladė, J. Kairys, A. J. Kasulaitis, B. Kemežaitė, dr. A. Kučas, dr. O. Labanauskaitė, J. B. Laučka, M. Liulevičienė, J. Lymantas, M. Mackevičius, P. Maldeikis, Č. Masaitis, prof. dr. J. Meškauskas, M. Peteraitienė, prel. P. Ragažinskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, A. Rugytė, J. Sakas-Sakevičius, P. Spetyla, dr. V. Sruogienė, P. Stravinskas, S. Sužiedėlis, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, Vl. Šoliūnas, dr. D. Tamulionytė, K. Tautkus, prel. L. Tulaba, kun. dr. Ig. Urbonas, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venckus, A. Viliušis, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas.

TĖVYNĖS SARGAS

1983 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 3 (56)

DĖL DEMOKRATIJOS ESMĖS

J. VARNAS

Demokratijos pavadinimą šiandieną savinasi visokie režimai. Demokratais tituluojasi ir didžiausi demokratijos priešai ir žmonių priespaudos šalininkai. Todėl verta pasiaiškinti, kas iš tikrųjų yra demokratija.

Demokratija yra iš graikų kalbos kilęs žodis, reiškiantis liaudies valdžią. Jam priešingumas Graikijoje buvo aristokratų valdžia, kuri tam tikrais laikotarpiais buvo įsigalėjusi Spartoje, Atėnuose, Tebuose, kur buvo suprasta, kad valstybėlės valdžia priklauso ne visai jos visuomenei, o tik jos elitui — geriausiam luomui arba asmenų grupei. Aristokratijos ideologinis pagrindas buvo tai, kad valstybę turi valdyti tik tie, kurie turi ypatingų gabumų ir yra privilegijuoti tarp kitų tautos sluoksnių bei luomų, yra iš kitų išsiskiriantys savo aukštesne kilme, turtu, tarnyba.

Pagal Platoną, valstybėje vadovaujančią vietą turi užimti protaujantis elementas — filosofai, iš kurių reikalaujama didelio pasiaukojimo bei pasiruošimo: jie turėjo atsisakyti nuosavybės, šeimyninio gyvenimo. Platonas sutiko, kad aristokratinė valdymosi forma nėra lengvai įgyvendinama.

Šiais laikais turime kitokią demokratiją, ir jos negalima pagrįsti senovės Graikijos demokratijos samprata. Tarp graikų senovės gyvenimo ir mūsų laikų yra labai dideli ir esminiai visuomenės skirtumai. Senovės Graikijoje "Ne visi žmonės buvo žmonės. Vergija ir demokratinėse respublikose klestėte klestėjo. Moteris žmonių giminei nepriklausė. Vaikai buvo visiškai nuo tėvų valios priklausantis daiktas. Už jų gyvybės siūlo nutraukimą tėvai buvo prieš nieką neatsakingi (M. Krupavičius,

Lietuvos Nacionalinė
M. Mažvydo Biblioteka

Krikščioniškoji demokratija, 5 psl.). Šių laikų demokratija vystėsi skirtingoje nuo senovės demokratijos dvasioje. Senovės laikų demokratija, kaip matėme, rėmėsi kitokiu žmogaus supratimu. Senovės laikų demokratija išsivystė tų laikų pagonybės dvasioje, kada tuo tarpu šių laikų demokratija yra pagrįsta krikščionišku žmogaus supratimu ir išaugo iš krikščionybės dvasios, nes ji rėmėsi krikščionybe. "Demokratija yra tiek sveika ir tikra, kiek ji remiasi krikščionybe" (ten pat 7 psl.).

Tačiau negalime paneigti, kad ir iki šių laikų dar galima užtikti kai kurių senovės graikų demokratijos ir aristokratijos valdymo dar neišnykusių liekanų, kaip pvz., išlikusios monarchijos, naujai įsigalėję vadizmai ir kitos nedemokratinės valdžios.

Aristokratinio ir demokratinio valdymo žymes dar kartais atpažįstame ir šių laikų mąstytojų masės ir elito auklėjimo išsiskyrime, kuris apibūdinamas kaip dvasios atsiribojimas nuo masės. Tikrąja demokratija šios krypties mąstytojai laiko elito valdymą, kuriame vyrauja dvasia prieš skaitmeninę daugumą arba masę. Tą kryptį reprezentuoja tie, kurie, gyvendami demokratinėje visuomenėje, yra linkę pagrindinius demokratijos dėsnius perkelti į dvasios plotmę.

Tuo klausimu pasisako ir dr. Juozas Eretas, kuris sutinka, kad dalykų vertės nustatymas daugumos nutarimais geriausiai pasitarnauja mūsų susigyvenimui su demokratine tvarka. Bet jis prieš tai dar operuoja faktu, kad be politikos horizontalės yra dar ir dvasios vertikalė, kuri hierarchiškai klasifikuoja intelektines, moralines ir menines vertybes, kurias apsprendžia nebe masės *maior pars*, o *sanior pars*, elitas. Jo žodžiais, išmintingas pilietis supranta, kaip tautos visuma labai gyvena iš tų vertybių išsiskleidimo, todėl jomis turi būti pagrįsta ir politika (Joseph Ehret, Von mancherlei Bilding, 2 Aufl., Basel 1982, 16 psl.).

Tiesa, kad išmintingas pilietis savo gyvenime visada atsižvelgia ne tik į praktinio gyvenimo reikalavimus, bet ir į dvasinių vertybių realizavimą savo gyvenime. Yra išmintinga siekti ne tik tai, kas naudinga, bet ir teisingumo, moralinės tvirtybės, šventumo. Suprantama, kad yra labai kilnu siekti tomis vertybėmis pagrįsti jaunimo auklėjimą ir žmonių santykius gyvenime, kad jos išsiskleistų ir įneštų vertybių dvasios į žmonių siekimus.

Kitados vokiečių filosofas Eduardas Sprangeris pagal tai, į kokias dvasines vertybes žmogus daugiausia orientuojasi ir

kuriomis daugiausia realizuoja savo gyvenime savo dvasinius siekimus, skirstė juos į tam tikrus tipus, būtent, į religinį, moralinį, intelektinį, estetinį, ekonominį ir valdžios žmogų. Tokias žmogaus orientacijas pagal jo prisilaikomas dvasines vertybes jis pavadino gyvenimo formomis.

Iš visų čia suminėtų dvasinių formų, rodančių pagrindinius žmonių siekimus, dvasinėmis vertybėmis pagrįstai galime laikyti tik religinėmis, moralinėmis, intelektinėmis ir estetinėmis vertybėmis pagrįstas žmogaus gyvenime vyraujančias tendencijas. Tuo tarpu ekonominių vertybių ir kitus valdyti individo tendencijų, šių laikų supratimu, jau nelabai galėtume įtraukti į dvasinių vertybių sferą, nors jie savo dvasine forma yra artimiausi politikai.

Skiriant dvasiškai individualią ir masinę demokratiją ir ja pagrįstą politika, negalima nesutikti, kad politinė veikla retai kada yra individuali, o dažniausiai yra kolektyvi. Viešoji veikla (politika) visuomenėje apsprendžia labai plačios apimties ir visam kraštui ar bent kuriam jo sluoksniui reikšmingus reikalus. Priimant respublikos konstituciją, išleidžiamas visam kraštui pagrindinis įstatymas. Nors neretai jį paruošia didelis valstybės priešakyje stovinčių politikų skaičius, tačiau jam priimti, jei kraštas nėra patekęs į kurio nors diktatoriaus ar diktatūrinės grupės rankas, jį paruošiant, jį intensyviai svarsto parlamentas, veikiančios aktyvios partijos, spauda ir tam tikra prasme visa visuomenė. Taigi demokratinės valstybės konstitucija yra kolektyvaus arba masinio apsisprendimo padaras. Lietuvos žemės reformos sukūrimas ir viso valstybės švietimo aparato suorganizavimas negalėjo būti vieno asmens kūryba, o daugelio asmenų kūrybinis darbas. Taip pat ir visa valstybė, jos sukūrimas ir administravimas, jos politinis organizmas ir jo veikimas yra pagrįstas dideliu sudėtingumu, tačiau ne masiškumu ir ne jų organų atsitiktine mase. Tiesa, politinis valstybės organizmas buvo daugelio kartų ir daugelio protų išvystymas, papildytas ir aptobulintas, tačiau jo išvystymu negalime laikyti masinio veikimo padaru, o daugelio individų kūrybiniu darbu, pagrįstu kitų kūrybiniais sumanymais, projektais ir įvykdymais. Taigi ir politinę visuomenę formavo ne tik tie genialūs kūrėjai, kurie sukūrė jos pagrindines idėjas, bet ir daugelis tų prie jos prisidėjusių dalyvių, kurių dėl jų veiklaus prisidėjimo nedera laikyti vien tik kūrybiškai nereikšminga mase.

Kalbant apie masę, dera prisiminti, kad gyvenimas apskritai darosi vis labiau masinis. Net ir garbinimas šventyklose daž-

niausiai yra visos tikinčiųjų masės santykių su Dievu subendrinimas, kuriame asmenybės religinių pergyvenimų išraiška eina drauge su menko masės, bet nuoširdaus žmogaus giliai pergyvenama malda bei giesme.

Ir karo veiksmus nulemia ne vien vadų planai bei įsakymai, o karinius vienetus sudarančių kareivių narsumas ir tėvynės meilė. Ir pramonė jau seniai iš atskirų individų nuosavybėje esančių dirbtuvėlių susikoncentravo į didžiules pramonės įmones su jose įgyvendintu smulkiu darbo paskirstymu, kur atskiras darbininkas priartėja prie atskiro mašinos ratelio funkcijų.

Žmogus yra kartu ir dvasinė ir fizinė būtybė. Joje negalima išskirti, kada veikia fizinis ir kada dvasinis atžvilgis. Fizinis atžvilgis dažniausiai vyrauja, tačiau jis turi būti dvasios kontrolėje. Dvasia yra atsakinga ir už kūno veiksmus, kurie turi būti palenkti dvasiniams principams.

Politika yra viešojo gyvenimo vairavimas, nukreiptas tarnauti žmonėms, visuomenei, tautai, valstybei. Ji siekia žmonių gyvenimo pagerinimo ir patobulinimo tikslų — siekia visuomenės gerovės. Kaip asmenybės politikoje daugiausia pasireiškia vadai, kurie politiką planuoja ir jai vadovauja, ką vykdo partijos, politikų vadovaujamos. Taigi ji vienaip ar kitaip siekia valstybės ir visuomenės gerovės. Politiniai tikslai dažniausiai yra pagrįsti politinių, socialinių ir ekonominių vertybių siekimu. Ir tai nėra vien "minios" siekimai, o daugiau ar mažiau visos visuomenės reikalai, susiję su partijų apsvarstymais bei programomis. Politinės partijos nėra abejingos žmonių švietimui, jaunimo organizacijų veiklai bei jos rėmimui ir visa tai įtraukia į savo uždavinių tarpą.

Panašiai ir kitose visuomenės bei viešosios veiklos srityse ta veikla yra vienokių ar kitokių dvasinių bei kultūrinių principų įtakoje, kurią ji įneša į gyvenimą ir jame paskleidžia. Krikščioniškoji demokratija, skelbdama pagarbą žmogui, siekia taip pat žmonių gerovės, kylančios iš krikščioniškai religinės inspiracijos.

Nors politinėje veikloje, atskiestoje įvairiomis politinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis tendencijomis, nematyti dvasios pirmumo prieš kitokius siekimus, tačiau visų sričių politinėje veikloje realizuojami nežymiai įvairūs dvasiniai bei kultūriniai principai, kaip žmonių siekimai, labdaros reikalai, jaunimo auklėjimas ir jo reikalavimai. Vargu ar rasime kraštą bei valstybę, kur būtų visiškai neglobojamas teisingumas, švietimas, kur nebūtų kreipiama dėmesio į žmonių moralę, į kultūrinę

LIETUVIŲ KOVA PRIEŠ VOKIEČIŲ IMPERIALIZMĄ

P. MIŠKINIS

Kitados prof. Kazys Pakštas buvo Lietuvos teritoriją aptaręs kaip pavojingiausią žemės rutulio vietą. Pavojingiausia jis ją laikė todėl, kad ji yra tarp trijų imperialistiškai nusiteikusių ir imperialistinius siekimus turinčių didelių tautų ir galingų valstybių. Rusija, Lenkija ir Vokietija — jos visos yra praeityje grobusios ir aneksavusios Lietuvos bei aisčių tautų ar giminių apgyventas žemes. Nors iš čia minimų tautų Lenkija Europoje ir nepriklauso prie didžiųjų valstybių, bet ji, būdama vidutinio didumo valstybė, Lietuvos atžvilgiu, ypač su ja turėdama gana ilgą sieną, jau yra galingas priešas. Ir Vokietija, ir Lenkija, ir Rusija yra savo teritorijas padidinusios lietuviškomis žemėmis. Ir ateičiai jos neslepia savo tendencijos grobti Lietuvos teritoriją ir tuo būdu praplėsti savo valstybių ribas. Vokiečiai per kelis šimtmečius yra prasiplėtę į lietuviškas žemes vakaruose, lenkai Lietuvos pietuose ir pietryčiuose, rusai rytuose. Kiekviena jų siekė ne tik užimti bei aneksuoti joms artimiausius Lietuvos plotus, bet ir pavergti, nutautinti ar kitu kuriuo būdu išnaikinti ten gyvenusius lietuvius. Tuo būdu jos visos yra prisidėję prie lietuvių gyvenamo ploto ir pačių lietuvių skaičiaus sumažinimo.

---

kūrybą ir kiti principai bei siekimai, kurių, nors ir neskiriame prie pagrindinių dvasinių pagrindų gyvenime, kurių tačiau nelaikome ir priešingybe politikoje dominuojančiam polinkiui valdyti. Nors politinėje veikloje tik gal daugiau retkarčiais ir nežymiai teprasikiša susidomėjimas dvasinėmis vertybėmis, tačiau negalima tvirtinti, kad jo visiškai nebūtų. Ir paprastoje valdžios tvarkoje beveik visur užtiksime ir įvairių dvasinių apraiškų momentus, kaip laisvės, gerovės, teisingos tvarkos siekimus, švietimo tobulinimą, jo palaikymą bei globojimą, žmogaus teisių saugojimą ir kt.

Pati politika, kaip visuomenės tvarkos organizavimas bei palaikymas, moraliniu atžvilgiu atrodo neutralus dalykas. Tačiau ji, besivaduodama krikščioniškąja morale, tampa morališkai gera — ją gera padaro krikščioniškąja etika besivadovaujantys politikai.

Dėl tų trijų valstybių vedamos imperialistinės politikos ir jų nuolatinio spaudimo lietuviams joms nusileisti, Lietuvai nelabai buvo sąlygų su jomis turėti draugiškus santykius. Ir tikrai draugiškų bei Lietuvai palankių santykių su trimis artimiausiais kaimynais beveik per visą laiką nebuvo. Tos valstybės, būdamos galingesnės, Lietuvą spaudė nebūti nepalankiai jų šiame regione vedamai politikai ir reikalaudamos daugiau laisvės jų tautybės žmonėms. Lietuvai reikėjo apdairiai laikytis nepatekti į tų valstybių politinę ir tų tautų kultūrinę perdidelę įtaką. Tą matome ir Lietuvos nepriklausomo gyvenimo laikotarpyje, kada ji neturėjo tikrai draugiškų santykių su ją apsupusiomis didelėmis valstybėmis.

Tokią Lietuvos vedamą politiką daug kas laikė nerealistiška. Vienas Lietuvos politikų tokią padėtį pavadino dideliu Lietuvos politiniu liuksusu, kada maža, didelių valstybių apsupta, Lietuvos valstybė galėjo nesugyventi su trimis didelėmis valstybėmis ir su jomis neturėti tikrai draugiškų santykių, kad reikalui esant, viena kuri ją užtartų ir apsaugotų nuo spaudimo kitų valstybių įsikišimo atveju.

Taip Lietuva lošė tokią politinę kortą tol, kol tos ją apsupusios valstybės tuo klausimu nesusikalbėjo. Bet taip neilgai tęsėsi. Lenkams ir vokiečiams Lietuvai įteikus savo ultimatumus, kitos valstybės Lietuvai nepadėjo, o priešingai, tarp savęs susitarė ir patarė priimti jai grasinančio kaimyno reikalavimus ir jam nusileisti.

Bet tie nusileidimai kaimynams Lietuvos padėties nepagerino. Kaimynų planai šioje srityje siekė daug toliau, sudarydami jai tolimesnę grėsmę, kuri nesumažėjo nei iš vokiečių, nei iš lenkų, nei iš rusų pusės.

Jei lenkams ir vokiečiams pralaimėjus Antrąjį pasaulinį karą, pokaryje ir atkrito jų teritoriniai Lietuvos atžvilgiu reikalavimai, tai susidarė tik laikinė padėtis. Reikia laukti, kad ateityje vienokiu ar kitokiu būdu išsilygins po karo susidariusi padėtis ir anksčiau ar vėliau atgims pavojai iš galingųjų kaimynų pusės iš naujai susidarančių politinių situacijų.

Nesibaigianti grėsmė iš Vakarų

Aukščiausiai lietuvių tautai ir visoms aisčių giminėms grėsmė atėjo iš Vakarų. Tryliktojo šimtmečio pirmaisiais dešimtmečiais buvo pradėti skelbti kryžiaus karai prieš prūsus. Mozūrų kunigaikštis Konradas, norėdamas apsisaugoti nuo karingų prūsų užpuldinėjimų, ir prūsus apkrikštyti, pasikvietė

Palestinoje kryžiaus karus pralaimėjusį Kryžiuočių ordiną, kuris 1231 metais pradėjo pulti aisčių gentis. Nukariaudami kiek prūsų žemės, jie statė joje pilis ir iš jų tesė tolimesnius nukariavimus, gaudami iš Vakarų Europos naujų karių: riterių ir kareivių. Apie pastatytas pilis kūrėsi iš Vokietijos atvykę kolonistai, nešdami vokietybę į aisčių žemes. Nors prūsai ir labai narsiai gynėsi, tačiau jiems buvo sunku kariauti prieš karalių, kunigaikščių ir kitokių didžiūnų vadovaujamus Vakarų Europos remiamus geriausius to meto karius — riterius, juos puolančius iš tvirtų pilių ir sėkmingai naikinančius žmonių sodybas ir išžudančius vietinius žmones arba juos nustumiančius tolyn.

Per pusę amžiaus ordino puolimai vyko prūsų žemėje. Su jais kariaudami, prūsai jų puolimus atrėmė savo žemėje ir taip jie pridengė lietuvius nuo vokiečių puolimų. Bet per 50 nuolatinių karų metų ordinas nukariavo aisčių gimines tarp Vyslos ir Nemuno, priėjo Nemuną ir susidūrė su Lietuvos valstybe. Tada ordinas tęsė savo puolimus prieš Lietuvą, nuolat ją puldinėdamas, naikindamas lietuvių gyvenamas vietoves dažnais įsiveržimais ir dar kasmet padarydamas po du karo žygius gilyn į Lietuvą, pasiekdamas ir tolimas Lietuvos gyvenamas vietoves. Taip buvo vykdomi ordino nuolatiniai Lietuvos puldinėjimai, jos žmonių naikinimas ir grobimas ir jos turto grobimas. Taip tas nuolatinis karas tęsėsi iki 1422 metų. Tai buvo pirmoji Lietuvai pavergti karų bei kitokių pastangų fazė, kuri baigėsi jų pralaimėjimu. Sumušant vokiečių ordiną, buvo sulaikyta į rytus besiveržianti germaniškojo pasaulio banga, kuri jau buvo užliejusi žemaičius ir veržėsi toliau į Rytus. Žalgirio mūšyje buvo sulaikyta vokiečių ekspansija į Rytus. Tada jiems plečiantis į Rytus, turėjo vokiečiams atitekti ne tik Pabaltijys, bet ir tolimesnės slavų žemės, ko vokiečiai iš naujo siekė ir dėl ko kariavo Antrojo pasaulinio karo metu Rytuose. Bet ta vokiečių ekspansija anuo metu nebuvo visiškai iš pagrindų sunaikinta. Užimtose prūsų žemėse vokiečiai ir toliau stiprinosi. Įkurdindami jose vokiečių kolonistus ir nutautindami prūsus, jie stiprino savo įtaką ne vien prūsuose, bet ir lietuviuose, kurdami naujus planus Lietuvai prijungti prie Vokietijos.

Pirmojo Pasaulinio karo laikai

Vokiečių veržimasis į Lietuvą ir jų pastangos ją prijungti prie Vokietijos atgijo ir labai pagyvėjo Pirmojo pasaulinio karo metu, kada jie buvo okupavę Lietuvą. Sumušę rusų kariuo-

menę Mozūrų ežerų srityje ir išstūmę ją iš Rytprūsių, vokiečiai įsiveržė į Lietuvą ir 1915 metais ją užėmė. Okupavę Lietuvą, vokiečiai pradėjo ir jos vokietinimą. Vokiškumui prigydyti Lietuvoje vokiečiai labai suvaržė lietuvius. Tuo tikslu jie labai suvaržė bet kokį gyventojų judėjimą ir susisiekimą. Pereiti iš vieno apskrities į kitą reikėjo valdžios įstaigų leidimo. Izoliavo miestus nuo kaimų, suvaržė miesto gyvenimą, nutraukė aprūpinimą maistu. Plačiai vokietinimas buvo varomas per mokyklas, įvedant vokiečių kalbą nuo pirmojo skyriaus. Kurios mokyklos to nevykdė, buvo uždarytos. Buvo uždraustos privačios lietuvių mokyklos. Kas nevykdė vokietinimo programos, buvo baudžiamas. Buvo uždrausta lietuvių spauda ir visos lietuvių organizacijos. Buvo persekiojamos visos lietuvybės apraiškos. Buvo draudžiama bet kokia veikla, kuri vestų į Lietuvos nepriklausomybę.

Po ilgų derybų buvo leista Vilniuje sušaukti lietuvių atstovų konferenciją. Bet buvo leista atstovus rinkti tik iš atskirų vietovių, neleido platesnių rinkimų. Buvo uždrausta svarstyti platesnius Lietuvos reikalus. Konferencijoje ilgiausiai buvo svarstomi žmonių skundai prieš vokiečių žmonėms daromas skriaudas ir vokiečių žiaurų elgesį.

Konferencija išrinko Lietuvos Tarybą, susidedančią iš 20 asmenų, į ją pateko žymiausi lietuvių veikėjai, parinkti partiniu pagrindu. Bet vokiečių karinė valdžia neleido Tarybai ir jos nariams susisiekti su provincija ir šiaip žmonėmis, taip kad niekas negalėjo Tarybos informuoti žmonių apie Tarybos veiklą ir apie Lietuvos ateitį. Vienintelis būdas pasiekti žmones buvo Tarybos nariams nueiti pėstiems arba, slaptai gavus kur arklį, su juo pavažiuoti į netolimas vietoves. Tarybai, siekiančiai Lietuvos nepriklausomybės, neleido jokio susisiekimo su užsieniu, net ir su Vokietijos politikais, jų vyriausybės žmonėmis, spaudos ar Reichstago atstovais, kurių daugelis palaikė Lietuvos siekimus.

Kariškoji vokiečių partija ir aukštieji kariuomenės sluoksniai dėjo visas pastangas Lietuvai prijungti prie Vokietijos. Matydama, kad su Vokietijos kariuomenės ir karinės partijos žmonėmis negalės susitarti Lietuvos nepriklausomybės klausimu, Lietuvos Taryba, nepaisydama vokiečių grasinimų, 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Vokiečiai neleido to nutarimo niekur skelbti. Jie konfiskavo tą Lietuvos Aido numerį, kuriame buvo parašyta apie tą Lietuvos Tarybos nutarimą. Su tuo laikraščiu ta žinia pateko į Berlyną. Bet ir

ten buvo griežtai uždrausta laikraščiams tą žinią spausdinti. Pagaliau vokiečiai sutiko leisti Lietuvai būti nepriklausomai tik su sąlyga, kad ji susiriš su Vokietija amžina sąjunga, ir dar karo, susisiekimo, muitų ir piniginio vieneto konvencijomis. Lietuvos Taryba, tikėdamasi po karo nuo tokios sutarties atsiriboti, jau buvo su ja sutikusi, tada vokiečiai pareikalavo iš Lietuvos mokėti dalį jų karo skolų.

Karinė vokiečių administracija pradėjo varyti Lietuvoje akciją, kad Lietuva būtų sujungta su Prūsija, o vėliau su Saksonija personaline unija. Lietuviai tos unijos kratėsi. Iš visų vokiečių partijų lietuviams buvo artimiausia ir draugiška Centro (katalikų) partija, su kuria lietuviai daugiausia palaikė ryšius ir naudojosi jos patarimais. Bet Lietuvos atžvilgiu ji buvo nusistačiusi už monarchiją. Ji siūlė į Lietuvos karalius Wuertenbergo hercogą grafą Urachą. Apeiti vokiečių Lietuvos aneksavimo planams Taryba užmezgė ryšius su Urachu ir jis buvo prezidiumo pasiūlytas išrinkti Lietuvos karalium. Lietuvos Taryboje iš 20 jos narių 13 pasisakė už Urachą ir 1918 m. liepos 1 d. buvo nutarta jį kviesti ir nustatytos sąlygos jam Lietuvoje karaliauti. Jis tas sąlygas priėmė, pasivadindamas Mindaugu II, Bet, vokiečiams pralaimėjus frontuose, 1918 m.. lapkričio 2 d. Taryba atšaukė Uracho išrinkimą. Sąjungininkams kapituliavusi vokiečių kariuomenė turėjo trauktis iš karo frontų; turėjo ji pasitraukti ir iš Lietuvos. Bet jie nenorėjo trauktis iš Pabaltijo. Jos sluoksniuose atgijo mintis iš naujo užimti Pabaltijį ir jame sukurti vokišką valstybę. Rusų remiama ir vokiečių generolų vadovaujama, ji bandė įsistiprinti Latvijoje ir šiaurės vakarų Lietuvoje. Bet iš Latvijos išstumta, ji susikraustė į Žemaitiją. Nepildydama santarvininkų reikalavimo išsikraustyti iš Lietuvos, ji susidūrė su Lietuvos kariuomenės daliniais ir pralaimėjus mūšius ties Radviliškiu ir Šiauliais, buvo priversta išsikraustyti į Vokietiją.

Vokiečių pasikėsinimai prieš Lietuvą II pasaulinio karo metu

Tolimesni vokiečių pasikėsinimai prieš Lietuvą ėmė bręsti Hitlerio sukurtam nacionalsocializmui įsigalėjus Vokietijoje. Nacionalsocializmas persidavė ir į Klaipėdos kraštą. Už hitlerininkų priešvalstybinę veiklą, kuria buvo siekiama jų įsigalėjimo Klaipėdos krašte ir jo atplėšimo nuo Lietuvos, nemažas jų skaičius buvo teismo nubausti. Dėl to Vokietija Lietuvai atsikeršijo ekonominiu spaudimu ir 1939 m. vasario 23 d. įteiktu

Lietuvai ultimatumu, kuriuo buvo grasinama karu; Hitleris atplėšė Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos. Tuo metu visi jautėme jau priartėjusį karą Europoje. Nepatenkinus Hitlerio ultimatumo, būtų karas prasidėjęs Klaipėdos krašte. Ultimatumą patenkinus, karo pradžia buvo pratęsta pusę metų ir nustumta nuo Lietuvos sienų. Tačiau, nusileisdama vokiečiams Klaipėdos klausimu, neišvengė slapto rusų ir vokiečių susitarimo užgrobti Lietuvą. Dabar Lietuvą užgrobė jau ne vokiečiai, o su jų pritarimų bolševikinė Rusija, tačiau neilgam laikui. Vokiečių planuose buvo numatyta greitai Lietuvą atimti iš Sovietų Sąjungos ir ją padaryti neatskiriama Reicho dalimi. Tą viską turėjo priartinti vokiečių rusų karas.

Antrasis pasaulinis karas

Jis kilo tarp Vokietijos ir Lenkijos. Vokiečiai norėjo į tą karą įvelti ir Lietuvą savo naudai. Hitleris reikalavo iš Lietuvos, kad ji pultų Lenkiją ir iš jos atsiimtų Vilnių. Nepaisydama tada didelės hitlerinės Vokietijos galybės, Lietuva nepaisė to vokiečių spaudimo ir galimo keršto. Atsisakė nurodydama į jos pasiskelbtą neutralumą tame kare. Ir ji garbingai to neutralumo laikėsi.

Patyrę per vienerius Sovietų Sąjungos okupacijos metus bolševikų valdžios priespaudą, žmonių trėmimus ir bolševikinį terorą, lietuviai laukė karo, kaip galimo išlaisvinimo iš kalbamo bolševikų teroro ir buvo pasiryžę, karui prasidėjus, sukilti prieš bolševikus. Todėl jie karui prasidėjus, palankiai sutiko vokiečių kariuomenę kaip išvaduotojus iš sovietinės priespaudos ir persekiojimo ir partizanų būriai sukilo prieš Sov. S-gos kariuomenę ir privertė ją skubiai trauktis. Vokiečių kariuomenė daugelyje miestų ir kitų vietovių jau neberado bolševikinės kariuomenės ir labai lengvai užėmė Lietuvos teritoriją.

Tačiau lietuviams, laukusiems karo, kaip progos atstatyti jų suverenumui, teko nusivilti. Vokiečiai, Lietuvą užimdami, neatnešė jų laukiamo palengvėjimo. Greitai Lietuvoje pradėjo siausti paskui vokiečių kariuomenę atėjęs vokiečių saugumas. Ir vokiškoji saugumo policija organizavo žydų žudynes ir pasidarė nemažiau bijoma už Sovietų Sąjungos čekistus. Vietoje bolševikinių gulagų lietuviams patriotams ėmė greitai grėsti gestapo konclageriai.

Su vokiečių Lietuvos okupacija joje plito jų įvedami suvaržymai, kurie nekilo iš pačios karinės padėties reikalavimų, o iš nacių lietuvių tautos pavergimo bei naikinimo planų.

Lietuviai, sukildami prieš Sovietų Sąjungos kariuomenę ir patys turėdami žymių nuostolių kovose su bolševikais, labai palengvino vokiečiams išvaryti bolševikus iš Lietuvos. Tai padėjo vokiečiams sutaupyti nemaža nuostolių kare Lietuvos žemėje. Bet jie ne tik lietuviams už tai nedėkojo, bet dar supyko, kad lietuviai sukildami pasireiškė kaip savarankiška jėga, kuri vokiečiams nebus naudinga jiems lietuvius spaudžiant.

Ypač vokiečiai buvo įpykę ant lietuvių dėl jų to sukilimo metu Lietuvos suverenumo atstatymo paskelbimo. Už tai saugumas norėjo net visą Laikinąją vyriausybę išvežti į koncentracijos stovyklas.

Tada vokiečių planai Lietuvai vokietinti siekė gana toli. Pagal Rosenbergo teoriją, nuo Vokietijos rytuose esančios tautos savo žemę turėjo užleisti vokiečiams. To meto aptarimu, esą nebus galima suvokietinti ten gyvenančių žmonių, o tik jų žemę. Dar karo metu vokiečiai jau pradėjo kai kurių tautų žmonęs išstumti ir šalinti iš jų žemės ir ją kolonizuoti vokiečiais. Ir tose žemėse gyvenusių žmonių likimas buvo neaiškus. Apie tai vokiečiai nerašė ir nekalbėjo. Tik buvo aišku, kad jie po karo savo žemėse nebus palikti.

Pradėdami dar karo metu Lietuvą kolonizuoti, vokiečiai jau buvo kolonizacijos pradžiai paskyrę aštuonias Lietuvos apskritis su geriausiais ūkiais. Juos perėminėjo uniformuoti partijos nariai, buvusius ten ūkininkus palikdami beteisiais jų tarnais, negalinčiais nieko iš savo buvusio ūkio pasiimti.

Buvo vokiečių nusistatyta neleisti lietuviams eiti mokslus, o juos palikti paprastais darbininkais. Buvo instrukcija Lietuvoje tam kartui palikti 7 gimnazijas (iš apie 70). Buvo uždarytas VD universitetas, išskyrus technikos ir medicinos mokslus. Daugelis kitų mokyklų buvo likviduojamos, paliepiant joms "išsikelti į Vilnių".

Nežiūrint vokiečių lietuviškų mokyklų ir kitų švietimo institucijų likimą liečiančių paliepimų, grasinimų ir jų patalpų atėmimo, švietimo instititucijų vadovai nevykdė tų paliepimų, nors keletas švietimo vadovų (dir. Bauba, Januškevičius, Masaitis, Germantas ir kiti) mirė Štuthofo koncentracijos stovykloje.

Didelį spaudimą vokiečiai buvo išvystę ir prieš Laikinosios vyriausybės narius, jiems grasindami ir reikalaudami tą vyriausybę likviduoti. Tačiau Laik. Vyriausybė ir visi jos nariai tą spaudimą atlaikė, nepabūgo gestapo grasinimų ir tik Generaliniam komisarui visą Lietuvos administraciją suėmus į savo

rankas, jo įsakyta vyriausybė sustabdė savo veikimą po šešių savaičių veikimo. Užbaigdama savo veikimą, ji įteikė Gen. komisarui memorandumą, pareikšdama, kad jis savo veiklą sustabdo ne savo valia, o tik Gen. komisarui jos veiklą uždraudus.

Per visą vokiečių okupacijos laiką vokiečiai vykdė Lietuvai suvokietinti planus, bijodami bet kurio lietuvių savarankiškumo. Kur jį pastebėjo, jį gniaužė. Bet lietuviai daug kur vokiečių valdžios paliepimų nevykdė ir stengėsi juos apeiti, už ką jie griežtai bausdavo, net išsiųsdami į koncentracijos stovyklas.

Šaukiami į vokiečių organizuojamus karinius vienetus, lietuviai vyrai nėjo registruotis, nes žinojo, kad pagal tarptautinę teisę vokiečiai neturi teisės mobilizuoti okupuotų kraštų vyrų. Vokiečiai tokias įvairiais pavadinimais mobilizacijas vykdydavo pačių lietuvių vardu. Bet lietuviai tai suprato ir tokių šaukimų neklausė, nežiūrėdami vokiečių grasinimų bausmėmis už karinės prievolės nevykdymą karo metu.

Lietuviai sutiko prisidėti prie karo su bolševikais tik sąlyga, jei jiems bus leista sukurti savo kariuomenę. Pagaliau vokiečiai sutiko leisti organizuoti stambų Lietuvos kariuomenės dalinį, pavadintą Lietuvos rinktine, kuri turi būti lietuvių karininkų vadovaujama bei komanduojama, sudaryta iš visų ginklų rūšių ir veikti Lietuvoje, gindama Lietuvos gyventojus nuo bolševikinių partizanų bei banditų. Lietuviai sutiko sudaryti ir savisaugos batalionus savo žmonėms ginti nuo plėšikų. Bet vokiečiai tuos batalionus paėmė savo valdžion ir juos naudojo ten, kur jie jiems buvo reikalingi. Tuo pasinaudodami jie ir toliau bandė organizuoti įvairiais pavadinimais karinius dalinius. Dėl vokiečių reikalavimų lietuviams vyrams stoti į įvairias karinių vienetų tarnybas per visą laiką lietuvių pasipiktinimas didėjo. Kartu didėjo ir lietuvių nusistatymas nestoti į vokiečių kariuomenei tarnaujančius dalinius, kurie per visą okupacijos laiką buvo bandomi organizuoti įvairiais pavadinimais ir skirti atlikti įvairias funkcijas, padedant vokiečių kariuomenei.

Pradžioje vokiečiai viliojo jaunus vyrus į darbo tarnybos dalinius ir buvo jų sutelkę kelis šimtus. Bet per jų apmokymo laiką suprato vokiečių tikslus, po atostogų į tą tarnybą nebegrįžo.

1942 metais vokiečiai jau reikalavo lietuvių jaunuomenę stoti į transporto talkininkų dalinius, o nestojantiems grąsino net mirties bausme. Bet ir čia jiems pavyko surinkti taip pat tik kelis šimtus, bet ir tie kur progai pasitaikius pasišalindavo.

1943 m. vokiečių karinė vadovybė organizavo lietuvių SS legioną, kokius jie jau buvo suformavę Latvijoje, Estijoje ir kituose vokiečių okupuotuose kraštuose. Į tą legioną jie buvo numatę ar bent norėjo sutelkti keliasdešimt tūkstančių vyrų. Bet lietuviai karininkai atsisakė tokį legioną organizuoti ir prie jo dėtis, o lietuviai vyrai šaukiami — mobilizuojami į jį nesiregistravo, nestojo ir slapstėsi nuo persekiojimų. Dėl tokios lietuvių reakcijos į legiono organizavimo pasiūlymą vokiečiai kerštingai grasino išžudyti visą lietuvių šviesuomenę. Uždarė Lietuvos aukštąsias mokyklas ir daugumą specialiųjų aukštesniųjų ir per šešiasdešimt iškilių lietuvių šviesuomenės veikėjų suėmę išsiuntė į Stutthofo koncentracijos stovyklą, kur juos laikė labai žiauriose sąlygose. Bet greitai patys vokiečiai pamatė, kad nei jų žiaurios keršto represijos, nei dar žiauresni grąsinimai daug nepadėjo — lietuvių nepabaidė.

Lietuviams į karinę tarnybą įtraukti jie leido suformuoti vadinamą vietinę rinktinę, kuri turėjo tarnauti tik Lietuvos gyventojų apsaugai. Lietuviai sutiko ją formuoti tokio pobūdžio, kad ji eventualiai sudarytų lietuviškos kariuomenės branduolį. Bet vokiečiams, norintiems gauti lietuvių vyrų vokiečių karo frontams, tai labai nepatiko. Pamatę rinktinės vyruose lietuviškas nuotaikas ir jų nepalenkiamą nusistatymą tarnauti tik Lietuvos apsaugai, jie labai supyko. Įpykę ant lietuvių, vokiečiai sušaudė nemažą skaičių kareivių ir puskarininkių, o rinktinės vadovybę uždarė į koncentracijos stovyklą Latvijoje. Savo griežtumui parodyti vokiečiai Lietuvoje įsteigė karinį teismą. Bet visa tai neišgąsdino lietuvių ir jų nenuramino, o tik dar labiau juos supykino ant vokiečių. Tačiau ir šie savo tikslų sumobilizuoti Lietuvos vyrus į vokiečių kariuomenę neatsisakė.

1944 metais, besitraukdami iš Lietuvos, vokiečiai dar bandė suformuoti nors ir nedidelį SS dalinį iš lietuvių karių ir policininkų Žemaitijoje, kurios dalies dar rusai nebuvo užėmę. Tą dalinį pavadino Žemaičių rinktine, kuri turėjo susidėti iš dviejų pulkų, kuriuos vokiečiai naudojo jų atsitraukiančiai kariuomenei pridengti, dėl ko jų nemaža žuvo.

Bet Lietuvoje karo metu tarnavę vokiečių aukšti pareigūnai — komisarai — ir į Vokietiją pasitraukę, vis dar ryžosi sukurti lietuvių SS legioną. Jie Berlyne bandė suorganizuoti lietuvių SS junginį iš į Vokietiją nuo bolševikų pasitraukusių lietuvių. Tačiau šias stropiųjų vokiečių pastangas nutraukė frontą pralaužusi JAV ir Anglijos kariuomenė.

Lietuvių patirti vokiečių okupacijoje žiaurumai, lietuvių

tautos neteisėti prievartavimai ir kesinimasis, jų žemę užgrobus, paversti juos savo vergais, tik didino lietuvių pasipriešinimą ir vieningą tautos rezistenciją. Tas priešinimasis apėmė visą lietuvių tautą bei visokio amžiaus, visokio išsilavinimo ir visų pažiūrų lietuvius. Visa lietuvių tauta tapo rezistentais.

Taip kovojo lietuviai su vokiečių mėginimais įtraukti visą mūsų tautą į kovą už mums visai svetimus reikalus ir priversti mūsų jaunimą demoralizuotis pragaištingais SS principais.

Kovojo visi. Kovojo Lietuvos Katalikų Bažnyčia, jos vadovybė ir visa kunigija. Kovojo lietuvių politinės grupės, suvarytos į pogrindį ir sudariusios visų politinių grupių bendrą vadovybę. Kovojo lietuvių spauda, žinoma, ne viešoji, vokiečių leidžiama, bet pogrindžio spauda. Kovojo lietuviai inteligentai, mokslininkai, mokytojai, studentai, moksleiviai, ūkininkai ir darbininkai. Kovojo ir kariai patriotai, prievarta, apgaule ir kitokiais būdais vokiečių paimti į jų tarnybą. Kiek buvo įvairiausių incidentų karių priesaikos metu! O kiek buvo pabėgimų iš okupanto kariuomenės! Kiek ryžtingų lietuvių jaunuolių patriotų sėdėjo miškuose arba tautinių patriotinių partizanų eilėse!

(Gen. Stasys Raštikis,
Lietuvos likimo keliais)

ANTROJO VATIKANO SUSIRINKIMO MINTYS APIE POLITINĘ BENDRUOMENĘ

Kai kurios ištraukos iš II Vatikano dokumentų

M. GEČIONIS

Dabartinis viešasis gyvenimas

"Mūsų laikais ir tautų sandaroje bei institucijose yra pastebimi gilūs pakitimai, kylantys iš jų kultūrinio, ūkinio ir visuomeninio vystymosi. Tie pakitimai paliečia politinės bendruomenės gyvenimą, ypač visų teises bei pareigas civilinės laisvės ir bendrosios gerovės srityje, piliečių santykius tarp savęs ir su valdančiaisiais".

"Giliau įsisąmoninus žmogaus vertybę įvairiose, pasaulio šalyse stengiamasi įvesti politinę - teisinę santvarką, kuri geriau apsaugotų asmens teises viešajame gyvenime, kaip pavyzdžiui teisę laisvai susirinkti, burtis į draugijas, pareikšti savo nuomonę, privačiai ir viešai išpažinti tikėjimą. Juk asmens teisių saugojimas yra būtina sąlyga aktyviam piliečių bei jų grupių dalyvavimui valstybės gyvenime ir valdyme.

"Drauge su kultūrine, ūkine ir visuomenine pažanga daugelyje žmonių stiprėja troškimas pilniau jungtis į politinės bendruomenės gyvenimo tvarkymą. Daugelis vis sąmoningiau nori, kad būtų saugomos tautoje esančių mažumų teisės, nepamirštant jų prievolių politinei bendruomenei. Be to, vis didėja pagarba žmonėms, kurie yra skirtingų įsitikinimų arba kitokios religijos. Taip pat plečiasi sutartinis veikimas, kuriuo siekiama, kad visi piliečiai, ne vien kai kurie privilegijuotieji, galėtų tikrai naudotis savo asmeninėmis teisėmis.

"Priešingai, yra atmetamos kai kuriose šalyse dar išlikusios, bet kokios politinės formos, varžančios pilietinę arba politinę laisvę, dauginančios politinio godumo ir nusikaltimų aukas, naudojančios valdžios galią ne kaip reikalauja bendroji gerovė, o kuriai nors partijai arba pačių valdytojų naudai.

"Tikras žmoniškas politinis gyvenimas yra geriausiai kuriamas ugdant teisingumą, labdaringumą ir bendrosios gerovės siekimą bei stiprinant principines pažiūras į tikrąją politinės bendruomenės prigimtį ir į valdžios tikslą, tinkamą naudojimą bei ribas.

Politinės bendruomenės paskirtis ir tikslas

"Žmonės, šeimos ir įvairios grupės, iš kurių sudaryta pilietinė bendruomenė, žino savo nepakankamumą pilnai žmoniškam gyvenimui. Jie mato, jog reikia platesnės bendruomenės, kurioje visi kasdien jungtų savo jėgas vis toliau siekti bendrosios gerovės. Todėl jie sukūrė įvairias politines bendruomenes. Politinė bendruomenė yra skirta anai bendrajai gerovei, kuri ją pilnai pagrindžia ir įprasmina. Iš bendrosios gerovės politinė bendruomenė įims savo pirminę, savitą teisę. O bendroji gerovė yra visuomeninio gyvenimo sąlygų visuma, įgalinanti paskirus žmones, šeimas bei sambūrius pilniau ir lengviau pasiekti savo tobulybę" (iš popiežiaus Jono XXIII enciklikos "Mater et Magister" 717 p.).

"Politinėje bendruomenėje sutinkama daug įvairių žmonių, kurie teisėtai gali laikytis skirtingų nuomonių. Kad ta bendruomenė neirtų, kiekvienam elgiantis savo nuožiūra, reikia vyriausybės, kuri kreiptų visų piliečių pastangas į bendrąją gerovę, atlikdama tai ne mechaniškai arba despotiškai, bet ypač kaip dorinė galia, paremta laisve ir pareigos bei atsakomybės pajutimu.

Tad aišku, jog politinė bendruomenė ir valdančiųjų galia yra pagrįsta žmogaus prigimtimi ir todėl priklauso Dievo nustatytai tvarkai, nors valdymosi būdas ir valdančiųjų išrinkimas yra paliktas laisvai piliečių valiai.

"Iš to pat fakto eina, jog bendruomenėje ir valstybę atstovaujančiose institucijose politinė galia visuomet turi būti įstatyta į dorinės santvarkos rėmus. Laikantis jau teisėtai nustatytos arba dar nustatysimos juridinės tvarkos, ji turi būti naudojama dinamiškai suprastai bendrajai gerovei kurti. Tuomet piliečius sąžinė įpareigoja klausyti. Tai parodo valdančiųjų atsakingumą, vertybę ir reikšmę.

"Jeigu kur valdantieji, peržengdami savo kompetenciją, žmones prislegia, teneatsisako piliečiai daryti tai, ko objektyviai reikalauja bendroji gerovė. Tačiau tebūnie jiems leista ginti savo bei kitų piliečių teises nuo tų valdančiųjų sauvaliavimo, laikantis prigimties įstatymo ir Evangelijos nubrėžtų ribų.

'Konkretūs būdai, kuriais politinė bendruomenė tvarkosi ir apibrėžia valdžios naudojimą, gali būti įvairūs; jie priklauso nuo skirtingo tautų pobūdžio bei nuo pažangumo. Tačiau visuomet jie turi formuoti išauklėtą, taikingą ir kiekvienam

gera linkintį žmogų bei tarnauti visos žmonių šeimos gerovei". (I-256).

"Piliečiai didžiadvasiškai ir ištikimai teugdo savyje tėvynės meilę, tačiau nesiaurą, o tokią, kad visuomet būtų drauge siekiama gerovės visai žmonių šeimai, apjungiančiai įvairiais ryšiais tarp savęs susijusias rases, tautas ir kraštus" (258).

"Visi krikščionys tejaučia jiems tenkantį ypatingą pašaukimą politinėje bendruomenėje. Tas pašaukimas reikalauja savo pavyzdžiu rodyti, kaip sąžiningai vykdytinos pareigos ir tarnautina bendrosios gerovės kėlimui, kad savo darbais būtų nušviečiama, kaip autoritetą derinti su laisve, asmeninę iniciatyvą su solidarumu visuomenei bei atsižvelgimu į jos reikalus, būtiną vienybę su praturtinančia įvairybe.

"Politinės partijos privalo siekti to, ko jų įsitikinimu reikalauja bendroji gerovė; niekuomet nevalia savo naudos statyti aukščiau bendrojo gėrio.

Privalu stropiai rūpintis pilietiniu ir politiniu auklėjimu, kuris šiandien žmonėms, ypač jaunimui yra nepaprastai reikalingas, kad visi piliečiai galėtų dalyvauti politinės bendruomenės gyvenime. Kurie yra arba gali būti tinkami, tesiruošia sunkiam, bet drauge labai garbingam politiko pašaukimui ir teisingai eiti jo pareigas, negalvodami apie savo patogumus ar pasipelnymą. Išlikdami dori, apdairiai tekovoja prieš neteisybę ir priespaudą, prieš savavališką vieno asmens arba politinės partijos viešpatavimą ir prieš nepakantą. Nuoširdžiai ir atžvalgiai, o taip pat su meile ir politine drąsa, tepasišvenčia visų gerovei.

(I-258-259)

Politinė bendruomenė ir Bažnyčia

"Labai svarbu, ypač pliuralistinėje visuomenėje, kad būtų teisingai žiūrima į politinės bendruomenės ir Bažnyčios santykius.

"Bažnyčia savo uždaviniu ir kompetencija jokiu būdu nesutampanti su politine bendruomene ir nesurišta su jokia politine sistema, yra žmogaus asmens transcendentiškumo rodytoja ir drauge saugotoja.

Politinė bendruomenė ir Bažnyčia savo srityse yra viena nuo kitos nepriklausomos ir savarankiškos. Tačiau jos abi, nors skirtingu pagrindu, tarnauja tų pačių žmonių asmeniniam ir visuomeniniam pašaukimui.

"Bažnyčiai yra skirta ugdyti ir kelti visa, kas žmonių

Lietuvos Nacionalinė
Martynо Mažvydo Biblioteka

bendruomenėj yra teisinga, gera ir gražu. Ištikimai laikydamasi Evangelijos ir atlikdama pasaulyje šią savo misiją, Bažnyčia Dievo garbei stiprina tarp žmonių taiką. (I. 260).

"Bažnyčia, pagrįsta Atpirkėjo meile, padeda įsigalėti teisingumui ir meilei atskirose tautose ir tarp tautų. Skelbdama Evangelijos tiesą ir apšviesdama visas žmogaus veiklos sritis savo mokslu ir krikščionių pavyzdžiu, ji taip pat gerbia ir ugdo politinę piliečių laisvę bei atsakomybę. (ten pat 259).

"Bažnyčia turi teisę visiškai laisvai skelbti tikėjimą, aiškinti savo visuomeninį mokslą, nekliudomai vykdyti žmonių tarpe savo uždavinį ir spręsti apie dorą net politinės srities dalykuose, kai to reikalauja pagrindinės asmens teisės arba sielų išganymas. Tai darant, jai valia vartoti visas ir vien tik tas priemones, kurios atitinka Evangeliją ir visų gerovę, atsižvelgiant į laiko ir sąlygų skirtingumą.

Bažnyčiai yra skirta ugdyti ir kelti visa, kas žmonių bendruomenėje yra teisinga, gera ir gražu.

Apie taiką

Šioje žemėje taika gali būti vien tuomet pasiekta, kai užtikrinama asmens gerovė, ir žmonės, pasitikėdami vienas kitu, laisvai dalijasi savo širdies ir proto turtais. Taikai kurti yra būtinas ryžtingas nusistatymas gerbti kitus žmones ir tautas bei jų vertę ir stropus broliškumo ugdymas. Tada taika yra ir meilės padarinys: meilė duoda jai daugiau, negu pajėgia duoti teisingumas.

Kiek žmonės yra nusidėjėliai, tiek jiems gresia karo pavojus ir grės iki ateis Kristus.

Kas tarnauja tėvynėj kariuomenėj, telaiko save tautos saugumo ir laisvės gynėjais. Tinkamai atlikdami savo pareigas, jie tikrai prisideda prie taikos palaikymo.

Apie totalinio karo pavojų

Prisidėdamas prie paskutiniųjų popiežių paskelbtų totalinio karo pasmerkimų, šventasis susirinkimas pareiškia:

Kiekvienas karo vieksmas, kuris be atodairos neša sunaikinimą ištisiems miestams arba plačioms sritims drauge su jų gyventojais, yra nusikaltimas prieš Dievą bei žmogų ir turi būti griežtai nedvejojamai pasmerktas.

Šiandieninis karas yra itin pavojingas dėl to, kad turintiems moderniuosius, mokslo ištobulintus ginklus, tarsi teikia progą tokius nusikaltimus įvykdyti ir tam tikrų nebeišvengiamų įvykių

susiklostymu gali pakreipti žmonių valią į žiauriuosius sprendimus. Kad tai niekuomet neįvyktų, susirinkę draugėn viso pasaulio vyskupai maldauja visus, ypač valstybių valdovus ir tuos, kuriems yra pavesti karo reikalai, nuolatos atsiminti savo didžiulę atsakomybę prieš Dievą ir visą žmoniją (I.265).

Taika yra tikra ir tiesiogine prasme teisingumo padarinys (1.261). Taika kyla iš tvarkos, kurią Dieviškasis kūrėjas yra įdiegęs į žmonių bendruomenę ir skyręs įgyvendinti trokštantiems vis tobulesnio teisingumo.

Taika niekad nepasiekiama visam laikui; ją reikia visados kurti. Tačiau šioje žemėje taika gali būti vien tik tuomet pasiekta, kai užtikrinama asmens gerovė ir žmonės, pasitikėdami vienas kitu, laisvai dalijasi savo turimais širdies ir proto turtais. Taikai kurti yra būtinas ryžtingas nusistatymas gerbti kitus žmones ir tautas bei jų vertę ir stropus broliškumo ugdymas. Tad taika yra ir meilės padarinys; meilė jai duoda daugiau negu pajėgia duoti teisingumas (1.263).

"Karas tikrai nėra iš žmonių tarpo pašalintas. O kol karo pavojus tęsiasi ir nėra kompetetingos tarptautinės galios, turinčios atitinkamas pajėgas, tol negalima paneigti valstybėms teisės leistinu būdu gintis, pavartojus visus taikaus susitarimo būdus. Todėl valstybių vadai ir kiti, kurie dalijasi su jais atsakomybe, yra įpareigoti rūpintis sau pavestų tautų gerove ir atlikti tą svarbų uždavinį labai rimtai. Tačiau vienas dalykas yra vartoti ginklus teisėtai tautos gyvybei, o kitas tautas pavergti. Taip pat ginkluotųjų pajėgų turėjimas nepateisina kiekvieno jų panaudojimo kariniam arba politiniam tikslui. O karui, per nelaimę, jau kilus, dar nereiškia kovojant su priešu, visa yra leista.

— Dabartinio meto žmonės težino, jog turės pateikti griežtą apyskaitą už savo karo veiksmus. Juk nuo šiandieninių sprendimų daug priklausys ateities kelias.

— Tad iš naujo pareikština, jog ginklavimosi lenktynės yra labai didelė žmonijos negerovė ir daro nepakenčiamą skriaudą vargšams. Jei jos ir toliau tęsis, reikia labai bijoti, kad vieną kartą jos baigsis visomis pražūtingomis nelaimėmis, kurioms užtraukti priemonės jau ruošiamos.

— Esame įspėjami katastrofos, kuriai žmonių giminė yra atkėlusi vartus. Dievo apvaizda mus primygtinai ragina išsivaduoti iš senos karo vergijos. Jei nesistengsime to pasiekti, kas žino, kur mus nuves blogas kelias, kuriuo esame pradėję eiti.

— Jei nebus nusikratyta priešiškumo ir neapykantos ir nebus padaryta tvirtų ir nuoširdžių visuotinės taikos sutarčių, jau patekusi į didelį pavojų žmonija, nors ir apdovanota įstabiomis mokslo žiniomis, gali žengti į tą tamsią valandą, kurioje bebus tik viena klaiki — mirties — taika.

— Valstybė arba vadinamoji pasaulinė valdžia yra iš Dievo ta prasme, kad Dievas yra žmogaus prigimties autorius. Iš žmogaus prigimties kyla įvairios bendruomenės ir valstybės, o iš valstybės prigimties arba sąvokos kyla ją tvarkančių asmenų autoritetas — valdžia.

— katalikai tesistengia bendradarbiauti su visais geros valios žmonėmis, siekdami skleisti visa, kas teisinga, kas šventa ir verta meilės. Tesusitinka su jais protingo ir mandagaus pokalbio ir tesvarsto, kaip turėtų būti pagerintos visuomeninės ir valstybinės institucijos, kad atitiktų Evangelijos dvasią.

— Kiekvienam yra aišku, kad be darbo žmonija negalėtų egzistuoti. Kiekvieno žmogaus teisė ir pareiga turėti darbą. Kiekvienas, galintis ką nors dirbti, turi natūralią teisę gauti darbą.

— Kiekvienam dirbančiam asmeniui turėtų būti atlyginama už darbą taip, kad jis galėtų deramai plėtoti savo ir savo šeimos medžiaginį, visuomeninį, kultūrinį ir dvasinį gyvenimą.

— Visi žmonės privalo ieškoti tiesos, ypač tiesos apie Dievą, apie Bažnyčią ir, tiesą pažinę, ją priimti ir laikytis.

— Tarpusavei žmonių priklausomybei vis didėjant, ir bendroji gerovė darosi vis universalesnė, teisėmis ir pareigomis siejanti asmenį su visa žmonija. Kiekviena grupė turi atsižvelgti į kitų grupių reikalus ir teisėtus siekimus, net ir į visos žmonijos gerovę. Visiems turi rūpėti, kad būtų atviras kelias į viską, kas tikrai reikalinga žmogiškam gyvenimui, kaip antai: maistas, apdaras, butas, teisė laisvai pasirinkti gyvenimo kelią.

"Padarykite visa, kad Lietuvos katalikai sueitų į vienybę. Sukurkite vieną katalikų partiją. Vieną kultūrą, vieną ekonomiką, vieną politiką katalikams, kaip yra vienas Dievas, viena Bažnyčia ir vienas tikėjimas".

M. Krupavičius

KONTROVERSINIS POPIEŽIAUS VIZITAS LENKIJOJE

K. TAUTKUS

1983 m. birželio mėn. 16 d. popiežius Jonas Paulius II pradėjo gimtosios Lenkijos antrąjį vizitą. Vizitas turėjo įvykti anksčiau, bet buvo atidėtas 10 mėnesių, dėl Lenkijoje karo stovio padėties. Teko derėtis, vesti susirašinėjimą, kol Lenkijos valdžia sutiko leisti popiežiui atvykti. Kelionės tikslas — Lenkijos tautinio simbolio — Juodosios Madonos, Čenstachavos Mergelės, 600 metų sukaktis. Popiežius buvo lydimas viso pasaulio spaudos atstovų, sekamas kiekvienas jo pasakytas žodis ar pareiškimas. Pradėta popiežiaus Jono Pauliaus kelionė birželio mėn. 16 d. buvo 18-toji. Jis popiežiumi buvo išrinktas 1978 metais spalio mėn. Nuo to laiko jis jau aplankė 36 valstybes, padarė daugiau 100,000 mylių kelio, susitiko su daug milijonų žmonių. Jei 1981 metų gegužės mėn. Vatikane atentate nebūtų buvęs sunkiai sužeistas, jis būtų aplankęs daug daugiau kraštų. Po Lenkijos vizito jau planuojamos popiežiaus kelionės į Australiją, Naująją Zelandiją, Pietinę Korėją, Kanadą, Peru ir Afrikos Zimbabvę. Lietuvos okupacijoje gyvenantys vyskupai vyskupo Pavilionio asmenyje, popiežių pakvietė apsilankyti ir okupuotoje Lietuvoje. Apsilankymo proga būtų istorinė — 500 metų sukaktis nuo švento Kazimiero, Lietuvos globėjo, mirties. Šis klausimas jau buvo pradėtas diskutuoti ir pasaulio spaudoje. Prie jo teks sugrįžti šios temos pabaigoje. Popiežius Lenkijoje viešėjo nuo birželio 16 iki 23 dienos. Jis aplankė septynis miestus: Varšuvą, Niekokalanow, Čenstachavą, Poznanę, Katowičius, Wroclavą, Krokuvą, iš kur grįžo namo į Romą. Pats popiežius žino, kad yra Vatikane žmonių, kurie mano, kad jis per daug važinėja po užsienio šalis. Į tokią kritiką atsakė pats popiežius Vatikano "L'Osservatore Romano" laikraštyje, primindamas, kad Apvaizda veda jį taip daryti, nors tas kai kam ir nepatinka. Priminęs, kad popiežius Jonas Paulius II yra 263-čiasis Švento Petro įpėdinis. Kristus davė apaštalams įgaliojimą keliauti po pasaulį ir skelbti visiems žmonėms, visoms tautoms Evangeliją. Savo kelionių metu labai dažnai popiežius lankomų vietų žmonėms komentuoja labai svarbius klausimus. Pietų Amerikos vyskupams, suvažiavusiems

Meksikoje 1979 metais, popiežius savo žodyje užtarė turtuolių išnaudojamus "campucinos", valstiečius, bet kunigams patarė ir įspėjo nesidėti su marksistais, kurie tampa ne mažesniais išnaudotojais, patekę į valdžią. Jo pasmerkimas teroristų, paskelbtas Ispanijoje, nemažai prisidėjo prie baskų teroro sumažėjimą. Centro Amerikoje pasmerkė išnaudojimą, kartu ir subarė dvasininkus, pasišovusius glaustis prie marksistinės politikos (Nikaragvos apsilankyme). Popiežiaus asmeninis išbarimas Filipinų prez. Marco padarė jam labai didelį įspūdį, didesnį, negu Tarptautinės Žmogaus teisių organizacijų kritikos balsai. Prez. Marcos atsakė: "Atleisk man, Šventasis Tėve!". Lenkijoje vyriausybei popiežiaus vizitas nebuvo malonus. Laikraščio "Nowe Drogi" redaktorius Ludwig Krasnicki rašė: "Ne partijos politika buvo turėti lenką popiežių, tačiau tokia yra realybė, su kuria turime skaitytis, turime kolobaruoti" (....) Svečio apsaugai valdžia paskyrė 73.000 milicininkų ir nenurodytą skaičių seklių. Varšuvos paskelbtame oficialiame komunikate nurodoma, kad popiežiaus kelionė į Lenkiją, krašto valdžios kvietimu, yra religinio - sielovadinio pobūdžio, ryšium su Čenstachavos Dievo Motinos šventovės 600 metų sukaktimi. Lenkijos Bažnyčios vadovybė ir krašto valdžia trokšta, rašoma komunikate, kad popiežiaus kelionė tėvynėje atneštų pastovių vaisių ne tik Bažnyčiai, bet ir visuomenei bei valdžiai. Patarta nuoširdžiai ir pagarbiai sutikti ir priimti popiežių savo tėvynėje. Už popiežiaus kelionės pasisekimą buvo meldžiamasi visose Lenkijos bažnyčiose. Varšuvos akademinių metų užbaigimo proga kardinolas Glemp atnašavo susirinkusiems studentams Šv. Mišias. Savo pamoksle pasakė: "Popiežiaus kelionė sustiprins mūsų ateities viltis. Gyvenimo sunkumai ir kančios brandina žmogų ir jo tėvyne . . ." Čenstachavos Dievo Motinos šventovėje visą savaitę, lankantis popiežiui, kasdieną Šv. Mišias atnašavo Jono Pauliaus II intencija. Kada į šventovę atvyko popiežius švęsti 600 metų sukaktį, į iškilmes atvyko ir užsienio ir kai kurių vyskupijų vyskupai, kurių tarpe buvo Vengrijos kardinolas Lekai, Čekoslovakijos kard. Tomašek ir Latvijos kard. Vaivods. Čenstachovos miesto komunalinės tarybos nutarimu, didžioji aikštė priešais garsiąją Jasna Gora Dievo Motinos švnetovę buvo pavadinta Jono Pauliaus II vardu.

Varšuvoje šv. Tėvas, susitikęs Lenkijos valdžią, savo kalbą pradėjo Pauliaus Šeštojo žodžiais, kuriuos citavo prieš keturius metus: " . . . Klėstinti ir rami Lenkija priklauso prie tų sąlygų, kurių reikia Europos tautoms, siekiant taikos ir nuoširdaus

bendradarbiavimo". Pasakyti žodžiai geriausiai nurodė, ką galvoja Apaštalų Sostas apie Lenkiją ir ko jai linki. Toliau popiežius pasakė: "Tikiu, kad iš dabartinio sunkaus laikotarpio Lenkija gali išeiti socialinio atsinaujinimo keliu, remdamosi susitarimais, kurie buvo atsiekti tarp valdžios ir darbo pasaulio atstovų 1980 m. rugpiūčio mėnesį, nors visas gyvenimas tėvynėje 1981 metų gruodžio mėn. 13 d. buvo suvaržytas griežtais karinės padėties nuostatais, kurie šių metų pradžioje buvo atšaukti", kalbėjo Jonas Paulius II. "Vis dėl to nesiliauju tikėjęs, kad daug kartų paskelbtoji socialinė reforma, kurios principams nustatyti buvo tiek darbo įdėta 1980 rugpiūčio mėnesį, bus laipsniškai pravesta. Toks atsinaujinimas yra būtinas, jei norime išlaikyti pasaulyje Lenkijos gerą vardą, jei norime nugalėti krizę krašto viduje ir išlaisvinti iš kančių tautos sūnus ir dukras", kalbėjo popiežius Jonas Paulius II.

Lenkijos vyriausybė labai gerai suorganizavo užsienio korespondentų priėmimą, transportą, apgyvendinimą, maistą. Be noro sukaupti reikalingos svetimos valiutos, buvo manoma, kad korespondentai, atvykusieji stebėti ir pranešinėti popiežiaus vizito nuotaikas, parašys palankius vertinimus vyriausybės, šiltus ryšius su Lenkijos min. pirm. Jeruzelskiu. Mat, Lenkijai reikia tarptautinio pripažinimo, sankcijų atšaukimo, prekybos su Vakarais, skolų mokėjimo atidėjimo. Sakoma, kad izoliavimui sumažinti turėjo pasitarnauti popiežiaus susitikimas su gen. Jeruzelskiu. Išėjo visai priešingai. Vietoj popiežiaus šypsnio, šilto gesto, televizijos žiūrovai matė viešai, kaip popiežius rūsčiai išbarė Jeruzelskio vyriausybę dėl karo stovio, kalinių kalinimo, darbininkų sąjungų uždarymo. Lenkai žurnalistai manė, bijojo, kad valdžia padarė klaidą leisti popiežiui vizituoti ir taip nepalankiai bartis, viešai kritikuoti Lenkiją. Jeruzelskis, atsakydamas į svečio pareiškimą, pasimetė, jo rankos virpėjo ir kalbėjo netvirtu balsu apie istorijos teismą, kuris jį išteisins. Lenkijos vyriausybė dėl popiežiaus "politikavimo" ėmė kaltinti Bažnyčios vadovybę. Vyriausybės atstovas įspėjo, kad tęsiantis dabartinėms opozicijos demonstracijoms per popiežiaus pamaldas, bus pakenkta Bažnyčios su valstybe santykiams, bus nuvilkintas karinio stovio atšaukimas.

Sutikdamas popiežių savo sveikinime gen. Jeruzelskis pabrėžė, kad svarbiausia Lenkijos tikslas šiuo metu yra taika. Išreiškė pasiryžimą atšaukti karo stovį, jei santykiai vystysis norima kryptimi. Savo kalbą baigė popiežiaus įvertinimu, nepailstama veikla už taiką ir susitaikymą pasaulyje ir Len-

kijoje. Popiežius, sakydamas pamokslą Katowičiuose, paminėjo "Solidarumo" delegacijos atsilankymą Romoje. Pamoksle minėjo apie darbininkų teisę organizuoti unijas, nes tai moralinė teisė. Pacitavo iš savo enciklikos "Laborem Exercens", kurioje yra sakoma, kad Bažnyčia palaiko laisvas darbininko organizacijas. Jos laikomos nepakeičiamomis modernių valstybių gyvenimo ir veiklos elementu. Apžvelgė Apaštalų Sosto dideles ir nuolatines pastangas išsaugoti pasaulyje taiką. "Kai nutrūksta dialogas tarp valdžios ir tautos, tada savaime iškyla pavojus socialinei taikai; atsiranda karinė padėtis. Dėl to iš čia kyla būtinas reikalas užmegsti dialogą tarp valdžios ir tautos. Išvengti naujų konfliktų ir pašalinti karinę padėtį, tegalima tik dialogo pagelba". Paminėjo, kad lenkų tauta kelią į nepriklausomybę turėjo prasiskinti, kovodama prieš imperializmą. Taip buvo praėjusiame šimtmetyje, ypač taip buvo po Antrojo Pasaulinio karo, kada Lenkija teisę į suverenumą turėjo apmokėti 6 milijonų savo piliečių gyvybės auka. Lenkų tauta teisę į savo žemę ir į nepriklausomybę yra apmokėjusi labai aukšta kaina, kalbėjo popiežius.

"Karštai trokštu, pasakė Jonas Paulius II, kad Lenkija visada išlaikytų jai priklausančią vietą Europos tautų tarpe, kad ji galėtų bendradarbiauti su visomis Vakarų tautomis, ypač su amerikiečių tauta Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis, kur yra įsikūrę tiek daug lenkų kilmės žmonių". Savo žodį popiežius baigė išreikšdamas pagarbą Lenkijos valdžios atstovams ir priminė tą didžią atsakomybę, kuri jiems tenka prieš istoriją ir savo pačių sąžinę.

Dalyvaujant milijoninei miniai, kurią sudarė sostinės gyventojai ir maldininkai iš visų Lenkijos vyskupijų, popiežius Jonas Paulius II aukojo Šv. Mišias didžiajame Varšuvos sporto stadione. Po evangelijos popiežius kalbėjo: ". . . Kiekviena tauta džiaugiasi ir didžiuojasi savo istorijoje įrašytomis pergalėmis. Kaip pavienis žmogus jaučia pareigą pasiekti moralinę pergalę, kuri įprasmintų jo gyvenimą, taip tokios pergalės turėtų siekti ir tauta . . . Tautos pergalė, pirmiausia, turi būti ne karinė, bet moralinė. Kaip tik toji moralinė pergalė ir yra tautos atsinaujinimo pagrindas. Moralinė pergalė veda į tokią socialinę-tautinę-valstybinę santvarką, kurioje yra pilnai respektuojamos pagrindinės žmogaus teisės. Tokia santvarka yra tiek valstybės valdžios, tiek piliečių bendromis jėgomis ir pastangomis pasiekta pergalė. Jos siekti reikia tarpusavio dialogo pagelba, be kurio valstybė negali atlikti savo pareigos, nes dialogas ir susitarimas

yra vienintelis būdas, kuriuo tauta išreiškia savo suverenumą".

Šv. Tėvas Čenstachavoje pasakė ne vieną pamokslą. Viename jų jis priminė, kad Čenstachavos Dievo Motinos šešių šimtų metų sukaktis sutampa su kita sukaktimi, kuri yra svarbi ir prasminga. Toji sukaktis — Austrijos sostinės Vienos išlaisvinimas nuo turkų 1683 metais. Toji pergalė buvo pasiekta Lenkijos karaliaus Jono Sobieskio, kurios vaisiais naudojosi daugelis Europos tautų. Kaip prieš 300 metų mus visus sujungė bendra grėsmė, — pažymėjo popiežius, — taip šiandien jungia kovos ir pergalės sukaktis. Kova ir pergalė prieš turkus tarp lenkų ir turkų tautų, neiškasė prarajos. Priešingai, jas suartino tarpusavio pagarba. Tos pergalės prasmę geriausiai nusakė pats karalius Jonas Sobieskis, tardamas: "Venimus, Vidimus, Deus vincit". (Atėjome, pamatėme, o Dievas nugalėjo). Kitas Varšuvos valdžios atstovas J. Urban spaudos atstovams pasigyrė, kad vyriausybė su Walesa nesiderės, "Solidarumas" nuėjo amžiams istorijon.

Nuo tada kontroversija ir ėmė plisti ir klestėti. Birželio mėn. 24 d. Vatikano dienraštis "L'Osservatore Romano" parašė, kad Walesa susitiko su Šv. Tėvu kaip privatus asmuo. Walesa savo kovą pralaimėjo ir nebegalės ateityje viešu asmeniu "Solidarumo" vadovu vadintis ar būti. Oficialiai jis nužengė nuo scenos, rašė Vatikano dienraščio redaktoriaus padėjėjas kun. Vigilio Levi. Tuojau tokie ir panašūs tvirtinimai pasigirdo ir Lenkijoje — jos sostinėje Varšuvoje ir kituose miestuose. Lenkijos tvirtinimuose sakoma, kad Jonas Paulius II pareiškęs Walesai, jog jis turės pasitraukti. Pats Walesa paleistus gandus tuojau sutvirtino. Jis pasikalbėjime su NBC televizijos atstovais pasakęs, kad nesvarbu, kas ves su valdžia derybas, o svarbu, apie ką bus kalbama. Nesvarbu, kas problemas išspręs, svarbu, kad jos būtų išspręstos. Jeigu tam yra geresnių žmonių, viskas tvarkoje (O.K.), tegu tik jie padaro, kalbėjo reporteriams Walesa.

Tačiau užsienio spaudos reporteriams yra žinomas, jo paties lūpomis ir kitas pareiškimas: "Jis kaip "žiurkė nepabėgs" nuo savo sunkių ir nemalonių pareigų ir kovos, reikalaus, kad "Solidarumas" būtų atgaivintas, atgautų visas turėtas teises, kokias turėjo prieš karo stovio Lenkijoje įvedimą. . . "Užsienio spaudos korespondentai Lenkijoje skleidžiamoms kontroversijoms apie Walesos "sunaikinimą ar pastūmimą į šalį" netiki ir daro išvadą, kad tai yra komunistų partijos ir valdžios darbas; pastangų tikslas suniekinti ir pakenkti darb:

ninkų Lenkijoje sąjungų solidarumui, sugyvenimui, vieningumui ir Walesos populiarumui krašte suniekinti. Prieš popiežiaus vizitą Lenkijoje žymieji ir populiarieji žmonės buvo Jonas Paulius II ir "Solidarumo" pirmininkas Lech Walesa. Romos laikraštis "Il Messaggero", rašydamas apie Vatikano laikraščio vedamąjį, pavadino savo straipsnį tokia antrašte: "Popiežius likvidavo Walesą". Labai greitai užsienio žinių agentūros paskelbė iš Romos, kad iš pareigų pasitraukė Vatikano laikraščio "L'Osservatore Romano" redaktoriaus padėjėjas kun. Virgilio Levi, kuris čia dirbo nuo 1972 metų. "Aukštieji Vatikano sluoksniai" tvirtino, kad redaktorius Levi iš pareigų buvo pašalintas, už birželio mėn. 24 dienos paskelbtą vedamąjį, kuris sudarė nemalonų ir neteisingą įspūdį, kad popiežius susitaręs su Jeruzelskiu nustumti dar labai populiarų Lenkijoje, ypač jos darbininkijos sluoksniuose, L. Walesą.

Washingtone įvykusioje š. m. birželio 28 d. spaudos konferencijoje buvo iškeltas ir popiežiaus vizito Lenkijoje kontroversiškumas. Viena žurnalistė, baigiantis konferencijai, paklausė prezidento, ar jam nėra žinomi popiežiaus pasikalbėjimai su gen. Jeruzelskiu ir L. Walesa, kurie įgauna kontroversinius atspindžius spaudoje bei žiniose įvairiais komentarais. Prez. Reaganas į iškeltą klausimą atsakė, kad pasikalbėjimai buvo privataus pobūdžio, apie pasikalbėjimo turinį ir reikalus nebuvo paskelbta nei valdžios, nei Bažnyčios; tai ir jam, kas ir apie ką buvo kalbėta, kas sutarta ir nutarta, nėra žinoma, ir jis į klausimą atsakyti negali. Tos pačios dienos vakaro žiniose vizito kontroversija buvo paliesta NBC televizijos žinių tarnybos. Žinias komentavo ir pasakė savo nuomones NBC atstovai Romoje ir Vatikane J. Miller, Varšuvoje Cortland. Romos atstovas Milleris pranešė, kad iš pareigų staigiai buvo atleistas Vatikano dienraščio "L'Osservatore Romano" redaktoriaus pavaduotojas kun. Virgilio Levi, kuris tame laikraštyje dirbo nuo 1972 metų. "Aukšti" Vatikano sluoksniai pripažino, kad skelbiami gandai apie kun. Levi pasitraukimą iš savo pareigų, yra neteisingi. Jis buvo iš pareigų atleistas, bet ne pats pasitraukė. Jis buvo atleistas už tai, kad parašė ir paskelbė š.m. VI.24 dienos laidoje vedamąjį ir jį atspausdino, rašydamas, kad "Solidarumo" pirmininkas su šv. Tėvu susitiko kaip privatus asmuo. Walesa pralaimėjo kovą ir ateityje negalės būti oficialiu "Solidarumo" darbininkų sąjungų vadu. Kun. Levi vedamasis sudarė pasaulyje įspūdį, kad popiežius su

Jeruzelskiu susitarė Walesą "pastumti į šalį", laikyti "Solidarumą" ir jos pirmininką tik istorijos liekana. NBC televizijos tarnybos atstovas Varšuvoje pranešė, kad ir Lenkijoje, ypač Varšuvoj ir kituose miestuose, plinta kalbos, kad popiežius su Jeruzelskiu susitarė, kad jis (Walesa) savo darbą atliko ir kad atėjo laikas pasitraukti, nes "Solidarumo" unija daugiau negalės veikti, kaip veikė prieš karo stovio įvedimą 1981 m. VIII.13 dieną. Jau vėliau, kaip Lenkijoje buvo panaikintas "kosmetika kvepiantis" karo stovis, prez. Reaganas padarė pranešimą ir paminėjo, kad toks "kosmetika atsiduodąs karo stovio" panaikinimas, be rimtų darbų ir pastangų, neleidžia rimčiau žiūrėti į sankcijų Lenkijai atšaukimą, bet turėti kantrybės palaukti, kaip "karo stovio atšaukimas", bus vyriausybės vykdomas, kiek laikomų be kaltės "Solidarumo" veikėjų bus iš kalėjimų paleista, kokie įstatymai, karo stovio vardu įvesti, bus panaikinti. Jei pasirodys, kad vyriausybė tikrai rimtai, sąžiningai stengiasi karo stovio padarinius krašte pašalinti ir kraštą atstatyti į 1981 m. VIII.13 padėtį, tada bus sankcijos atšauktos ir pradėtas normalus bendradarbiavimas, atstatytos prekybos lengvatos ir kitos privilegijos. Tik jokiu būdu ne "kosmetikos kvepalais" pakvepinto karo stovio panaikinimu, kuris buvo paskelbtas vyriausybės 1983 m. liepos mėn. 22 dieną.

Rašiniuose buvo cituojami "Solidarumo" leidiniai, kurie kaltina rusus ir nacius už karo metu Lenkijai padarytus nuostolius, rusų nekaltų lenkų, ypač lenkų karininkų žudymus. Popiežiaus vizito kontroversija rimtai ima plisti ir Lenkijoj ir už jos sienų. "Chicago Tribune" komentatorius Raymond Coffey rašo, kad Philadephijos arkivyskupas, kardinolas John Krol, kuris yra lenkų kilmės, kreipėsi į prez. Reaganą, prašydamas, kad JAV vyriausybė palankiai pažiūrėtų į sumanymą paremti nemažomis sumomis komunistinės Lenkijos ūkininkus. Jis rašo, kad dėl tokios paramos susitarė popiežius Jonas Paulius II ir Lenkijos vadas gen. Jeruzelskis. Š. m. liepos mėn. pirmomis dienomis kardinolas Krol lankėsi Baltuosiuose Rūmuose. Tik nežinia, ką jam atsakė prez. Reaganas.

Toliau R. Coffey sako, kad Vatikane ir kitur jau keliamas klausimas, ar popiežius per daug neįsivėlė į Lenkijos politinius reikalus. Ar jis neskiria lenkų reikalams per didelio dėmesio, kada jis yra pakankamai stipriai pasisakęs prieš dvasiškių politikavimą kitose pasaulio šalyse. Pasak komentatoriaus Coffey, Chicagos arkivyskupas kardinolas Bernardin gynė popiežiaus dėmesį Lenkijos padėčiai, sakydamas, kad

katalikų bažnyčia Lenkijoje turi ypatingą vaidmenį. Reporteriams kardinolas Krol pasakė, kad yra svarstomas penkių metų planas, kuriame per Bažnyčios specialų banką būtų suteikti 5 bil. dol. Lenkijos privatiems ūkininkams. Lėšų 25 nuoš. ateitų iš Vatikano ir 25 nuoš. iš privačių fondų. Kita pusė planuojama gauti iš Vakarų Europos vyriausybių. Dar kalbama ne apie "banką", bet apie "fondą", ir lėšos numatomos daug mažesnės. 1983 m. VII.10 d. Lenkijos vyriausybės kalbėtojas patvirtino, kad vyriausybė susitarė su Bažnyčia bendradarbiauti Vakarų paramos fondo lenkų ūkininkams įsteigime. Tuo reikalu derybos buvo pradėtos senai. Sakoma, kad lenkų valdžia perleis Bažnyčiai kai kurias "Solidarumo" turėtas funkcijas. Gen. Jeruzelskis sekmadienį (7.10) buvo Gdanske, komunistų partijos susirinkime. Nepaprastą dėmesį sukėlė jo apsilankymas prie paminklo, pastatyto žuvusiems per riaušes Gdansko darbininkams. Savo kalboje Jeruzelskis pasakė, kad šiame mieste 1980 m. buvo pasirašyti tam tikri susitarimai. Kai kas teigia, kad mes jų nesilaikome; tai yra netiesa ir melas. Mes esame ištikimi susitarimams, juos gerbiame, pasakė prie žuvusių Gdansko riaušių darbininkų paminklo Lenkijos komunistų partijos vadas. Buvo jaučiama, kad Lenkijos vyriausybė ir seimas dėl karo stovio ką nors darys. Pats Lenkijos komunistų vadas ir valdžios galva Jeruzelskis daug kartų apie tai kalbėjo, o jo vyriausybės kai kurie nariai net nurodė, kad karo stovis gali būti atšauktas 1983 m. liepos mėn. 22 d., tariamosios "Lenkijos tautos" dienos proga.

Ir Lenkijos seimas pradėjo svarstyti įstatymus, kurie leis atšaukti karinę padėtį. Karo stovio atšaukimo įstatymas numatytas labai platus ir visos galios ir valios bus sukoncentruotos Lenkijos vidaus reikalų ministerijoje. Vidaus reikalų ministeris gen. Kiščako savo rankose turės visų rūšių policijos dalinius, net ir slaptosios tarnybos visos rūšys jam priklausys. Iki šiol, karo stoviui esant, visą valią ir galią savo rankose turėjo Lenkijos komunistų partijos vadas ir Lenkijos valdžios galva gen. Jeruzelskis; atšaukus karinę padėtį, Lenkijoje visi reikalai, visa galia ir valia bus perkelti į vidaus reikalų min. gen. Kiščako rankas.

Tai pastebėję, "Solidarumo" darbininkų sąjungų veikėjai pogrindyje išleido atsišaukimą, kuriame nurodoma, kad kova dėl žmogaus teisių bus tęsiama, nes valdžios ruošiami įstatymų pakeitimai bus tik "kosmetika" — ne tik nepalies reikalo esmės, bet iš vieno generolo rankų galia ir valia bus perduota

į kito generolo rankas. Po atsišaukimu pasirašė šie "Solidarumo" unijos besislapstantys vyriausi vadai: Zbignew Bujak (Varšuva), W. Hardek (Krokuva), T. Fedynak (Katowicai), "Witold" (Wraclav) ir Bagdan Lis (Gdansk). Popiežiaus susitikimas su "Solidarumo" buv. pirmininku L. Walesa ilgai buvo kilnojamas ir atidėliojamas. Tačiau paskutinėmis prieš popiežiaus išvykimą namo į Romą dienomis susitikimas buvo leistas, bet nieko apie tai nebuvo skelbiama. Popiežius susitiko su Walesa ir jo šeima TRATA viloje netoli Čekoslovakijos sienos. Apie ką popiežius su Walesa kalbėjo, neskelbiama, o leidžiamos paskalos daro kontroversijas. Taip ir neaišku, kokį popiežius "biznį" vizito metu padarė, ar galės bei galėjo padaryti su Lenkijos komunistų partijos galva gen. Jeruzelskiu.

Svečią namo išleido ir į lėktuvą palydėjo Lenkijos prez. Henryk Jablonski ir kardinolas (Lenkijos Bažnyčios primas) Glemp. Aerodrome su popiežiumi atsisveikino milžiniška lenkų minia. Atsisveikindamas popiežius Jonas Paulius II, laimindamas susirinkusią minią tarė: "Aš tikiu ir viliuosi, kad Lenkijos žemėje gera valia nugalės blogį" . . .

Dienraštis "Chicago Tribune" š. m. VI.30 d. vedamajame rašė apie popiežiaus vizitą Lenkijoje. Pavadinimą vedamajam pasirinko irgi kontroversinį: "A deal with the devil". Pasaulio spauda savo komentarams pasirinko du ilgus popiežiaus pasikalbėjimus su Lenkijos komunistų partijos vadu ir Lenkijos vyriausybės galva gen. V. Jeruzelskiu. Pirmiausia, pastebi, kad po popiežiaus pasimatymo - susitikimo su Lech Walesa, Vatikanas nepaskelbė jokios nuotraukos. Vatikano laikraštis "L'Osservatore Romano" š.m. VI.24 d. savo skiltyse įdėjo vedamąjį, kuriame buvo redaktoriaus parašyta, kad Walesa "pastumtas į šalį". Už tai redaktorius kun. Virgilio Levi buvo atleistas iš darbo. Buvo rašoma, kad pats pasitraukė. NBC televizijos komentatorius š.m. VII.20 d. iš Varšuvos pranešė, kad du didieji lenkai — popiežius Jonas Paulius II ir gen. V. Jeruzelskis — yra labai skirtingi, tarp jų pažiūrų yra milžiniškos užtvaros, tačiau abu, pirmoje eilėje, lenkai. Ir ne eiliniai lenkai, bet patriotai. Dešinės srovės pažiūrų komentatorius William Saffire parašė, kad popiežius "pasitraukia". "Jis nustebino ir apvylė Lech Walesą, susitardamas su Jeruzelskiu". Toliau komentarų autorius rašo, kad "žodis" "apstatė" dar nenaudojamas, bet, atrodo, kad popiežius nutarė, kaip rašė Vatikano laikraštis, jog kartais būtina paaukoti "nepatogų"

žmogų, kad iš to kiltų visuomenei didesnė auka". Autorius, darydamas išvadą, suranda, kad Walesa vienas iš "nepatogių žmonių", kurio drąsa, "kietas sprandas", nepasiduodąs grasinimui, spaudimui, kalinimams ar siūlymams bendradarbiauti. Kvislingam (suprasti reikia Jeruzalskiui) tokios nenugalimos asmenybės sudaro grėsmę. "Tribune" rašo, kad popiežiaus susitarimas, jo pasimatymai su Jeruzelskiu reiškia popiežiaus palaiminimą komunistinės Lenkijos vyriausybės, laikomas jos įteisinimu, kas turi pagreitinti karinio stovio atšaukimo kalinių paleidimo ir naujos profesinės darbininkų sąjungos įsteigimą kitos, tik ne "Solidarumo" vardu. Pradėtos kalbos apie Bažnyčios organizuojamą fondą, kuris lėšomis remtų lenkus ūkininkus. Tokie Bažnyčios veiksmai padėtų nuraminti Vakarų vyriausybes, kurios atšauktų ekonomines sankcijas. Svarbiausia priežastimi šio "susitarimo" laikoma Maskvos grėsmė Lenkijai. Pačiame lenkų komunistų centre yra stalinistų, kurie reikalauja kiečiau elgtis ir tvarkyti ne vien "Solidarumo" veikėjus, bet ir pačią katalikų Bažnyčią. 1983.VI.10 d. sovietų laikraštis "Izvestija" paskelbė pakankamai piktą ir grasinantį straipsnį prieš lenkų "Solidarumą", kuris parodęs rusams "žvėrišką" neapykantą. Laikoma, kad rašinys buvo įspėjimas ir Jeruzelskiui. Rūsų laikraščių rašiniai kėlė rusų nuopelnus gelbėjant Lenkiją iš fašizmo. Minėjo ir herojiškas rusų pastangas, ginant ir vaduojant Krokuvą ir kitus miestus. Nepaprastai taiklų ir kontroversinį komentarą parašė "Dirvos" Nr. 26 Vytautas Meškauskas, parinkęs antraštę "Popiežius Lenkijoje" ir antrinę antraštę "Kam ir kiek iš to vizito naudos?" Kadangi komentarai įdomūs, ataustį kontroversiniais prileidimais ir išvedžiojimais, beveik Lenkijos ateities vizijomis, komentarus tenka smulkiau atpasakoti.

Komentarus pradeda klausimu: "Kiek divizijų turi popiežius?" — paklausė karo metu Stalinas Roosevelto ir Churchillio. Stalinas nebuvo pirmasis, paklausęs apie popiežiaus divizijas. Apie popiežiaus divizijas yra teiravęsis ir Napoleonas I-asis. "Tačiau kaip tada, taip ir dabar, popiežiaus įtaka nematuojama kvadratiniais kilometrais ar hektarais, bet tuo, ko negalima išreikšti divizijom ar iš viso konkrečiais skaičiais . . .".

Toliau V. Meškauskas rašo: "Ir dabar Vatikano - Kremliaus santykiavimą sunku sutalpinti į tarpvalstybinio bendradarbiavimo ar . . . kariavimo rėmus. Nepaisant to, ir juose yra daug diplomatijos ir politikavimo. Kaip mes jau rašėme šioje

vietoje, lenkas popiežius Jonas Paulius II apsisprendė, kad divizijomis, kurių jis neturi, savo tėvynės neišvaduos, tačiau lanksčia laikysena jis galėtų padėti savo tautiečiams pergyventi dabartinius sunkumus, palaikyti jų geresnės ateities viltį ir gal net priartinti tos vilties išsipildymo momentą".

Antrasis popiežiaus vizitas į Lenkiją nenukrito iš dangaus. Buvo tartasi, kalbėtasi ir vedamas susirašinėjimas. Iš Lenkijos pusės kliūčių ar sunkumų nebuvo. Antrąjį popiežiaus Jono Pauliaus vizito nuosprendį — leisti ar neleisti — savo rankose turėjo Kremlius. Lenkija nėra pilna prasme suvereninė valstybė. Lenkija valdoma lenkų, bet parinktų Maskvos ir yra stipriai jos kontrolėje komunistų partija ir vyriausybė. Popiežiaus antrasis vizitas parodė, kad Maskva apsisprendė vadovautis lankstesne politika, nes susilaukti didesnio įtempimo Lenkijoje nenorėjo. "Proga tam pasitaikė gera. Kremlius savo užgrobimais ir ginklavimusi per paskutinį dešimtmetį pažadino Vakarų įtarimą ir baimę. Jo interesuose yra tą įtarimą ir baimę sumažinti. Ne tik kad palengvintų savo ateities skverbimąsi į svetimus kraštus, bet jam reikalingas ir ūkinis bendradarbiavimas, kreditai, kurie neįmanomi be pasitikėjimo. Kaip geriau jis galėtų savo gerą valią įrodyti, jei ne įsileisdamas popiežių į Lenkiją, nors tenai jis gal ir prišnekėtų nemalonių dalykų?" Kol sprendimas buvo padarytas, sovietologai ekspertai Kremliuje rėmėsi tuo, kad popiežius gali pasakyti ir priešingų sovietų interesams tezių, bet gali lenkus suraminti, įsikarščiavimus bent laikinai atšaldyti. Tad nutarta leisti popiežiui keliauti į savo gimtąją Lenkiją". Pagaliau, jei popiežiui pasiseks įkalbėti savo tautiečius ramiai ir kantriai laikytis, ar tai neatstos Kremliui 20 ar daugiau divizijų, reikalingų sovietinei tvarkai Lenkijoje palaikyti? Be to, popiežius savo vizitu duoda lyg pripažinimo aureolę sovietų pastatytam valdovui Jeruzelskiui ir jo tarnams. Iš kitos pusės Kremliui duodami pakartotini įrodymai, kad ir jis lankstesne politika, jei interesai sutampa, gali daugiau laimėti negu plika prievarta. Toks fakto konstatavimas gali būti naudingas abiem pusėm — Vatikanui ir Kremliui. Bet ar tai viskas, ką laimėjo popiežius? Čia vėl reikia atsiminti, kad jėgos yra nelygios. Ne tik dėl to, kad negali jų apibūdinti divizijomis, bet jos atstovauja ir skirtingas sferas. Tikintis gali kovoti ar susivaldyti, tikėdamasis atlyginimo po mirties, ateistui dabartinis gyvenimas yra viskas, kas, žinoma, dar nereiškia, kad ateistas nesiryš paaukoti savo gyvybę už idealą, ir atvirkščiai — tikintysis gali išduoti

savo idealus už progą, kiek ilgiau pagyventi šioje ašarų pakalnėje. AP (žinių agentūra) pranešė iš Romos, kad Vatikano biurokratiją popiežiaus elgesys savo tėvynėje kiek nustebino. Jis ten elgėsi daugiau kaip Lenkijos primas, negu universalinės Bažnyčios galva. Jis pats pabrėžė savo priklausomumą savo tautai vos atskridęs į Varšuvą, kur bučiuodamas žemę, pareiškė: "Aš grįžau į savo tėvynę. Ji turi man ypatingos reikšmės. Tai kaip motinos rankos pabučiavimas, nes tėvynė yra mūsų žemiška Motina". Kad lenkai jau senai sumaišė tikybą su tautybe, mes žinome. Bet šiuo atveju mes norėtume lenkiško popiežiaus laimėjimo.

Šiaip ar taip milijonai žmonių, jį sutikę ir išlydėję, liudijo, kad jis vis tiek atstovauja kažkokią magišką jėgą, su kuria politikai turi skaitytis ir kad žemiški valdovai nebūtinai turi būti teisingi. Žinia, reikia dar geroko laiko tarpo, kad teisingai įvertintume to vizito rezultatus, kuriuos, kaip sakėme, negalima matuoti skaičiais ar divizijomis". V. Meškauskas savo komentarus apie popiežiaus vizitą Lenkijoje baigė palyginimu: "Palyginimui galime prisiminti kelias dienas prieš popiežiaus viešnagę Lenkijoje įvykusį iškilmingą prez. Reagano birželio 14 dienos paskelbimą "Baltų Diena". Jo žodžiai buvo labai gražūs ir mums palankūs, bet kas juos girdėjo, išskyrus, porą šimtų svečių? Ir nors jie buvo sakyti galingiausios karinės jėgos vyr. viršininko, jie nesukėlė tokio atgarsio kaip popiežiaus, kurį šiuo atveju galima lyginti su Dovydu liūtų duobėje! Ne vien divizijom matuojame galią šiame pasaulyje. Pradžioje visados būna Žodis"

Ar popiežius vizituos okupuotą Lietuvą?

Kai Lietuvos vyskupai lankėsi Romoje 1983 m. pavasarį, jie buvo priimti popiežiaus Jono Pauliaus II. Audiencijos metu vysk. L. Pavilonis, Kauno ir Vilkaviškio vyskupijų administratorius (apaštalinis) pasakė kalbą, išreiškė pageidavimą, kad Šv. Tėvas aplankytų Lietuvą.

Popiežius Jonas Paulius savo atsakyme okupuotos Lietuvos vyskupams davė suprasti, kad jis mielai tai padarytų, jeigu okupacinė sovietų valdžia duotų leidimą. Jam Lietuva, kaip katalikiškas kraštas, yra prie širdies, būtų džiaugsmas, kad jis galėtų apsilankyti ir Lietuvoje, atšvęsti Lietuvos globėjo šv. Kazimiero 500 metų mirties sukaktį. Be to, sekančiais metais sueina 600 metų nuo Lietuvos krikšto ir buvusios Federacijos

su Lenkija. Vizitui geresnės progos negali būti. Popiežius Jonas Paulius II, Lenkijoje, kurioje išbuvo savaitę laiko, gavęs tam tikromis sąlygomis vizitui leidimą iš sovietinės valdžios, atrodo, bus panoręs keliauti ir į okupuotą Lietuvą, žinoma, kad kartu ir į Sov. S-gą. Apie norą vizituoti okupuotą Lietuvą susidomėjo užsienio spauda. 1983 m. liepos mėn. pradžioje Los Angeles Times korespondentas Dan Fisher iš Varšuvos pranešė: "Lithuania vizit hinted of pope". Toji žinia tuojau buvo perspausdinama ir kitų Amerikos didžiųjų laikraščių. Čia paimta žinia (persispausdinta) iš Los Angeles Times, kuri buvo įdėta Chicago Sun-Times dienraščio 1983 m. liepos mėn. 5 d. Pranešime rašoma: "Warsaw - There have been preliminary contacts between the Vatican and Kremlin on the possibility of Pope John Paul II's visiting Soviet Lithuania next year, said well-placed Roman Catholic Church sources in Poland. The Vatican target date for what undoubtedly would be the much-traveled pope's most extraordinary pilgrimage so far in next March, the sources said. That would coincide with the 500 anniversary of the death of St. Casimir, patron saint of Lithuania. Also next year are the 600th anniversary of a series of important dates connected with the 14th century federation of Poland and Lithuania and the subsequent Christianization of Lithuania. Sources stress that a papal visit to Lithuania is far from certain. However, a senior church official confirmed that preliminary contacts have taken place and said such a visit "is possible".

The sources did not characterize the preliminary contacts, and Western diplomats here are extremely sceptical the Soviet Union would agree. A papal trip to any part of the officially atheistic Soviet Union would be unprecedented. And a visit to Lithuania, which, with it's mix of Catholicism and nationalism may be the country's most rebellious republic, would seem particularly risky from the Kremlin's viewpoint. In Rome, the Vatican press office neither would confirm nor deny the report. A Soviet Foreign ministry official deflected questions on any possible papal visit. Late last year, Moscow consented to the appointment of two new bishops in Lithuania and one in Latvia, finally resolving a matter pending for 23 years. Nowhere in the communist world, except Polant, is a church so firmly rooted in the national tradition as is the Catholic church of Lithuania. Some 80 persent of Lithuanians call themselves Catholic, 70 percent of marriages are in the church and as many

as 90 percent of babies are baptized. About 30 percent of Lithuanians are practicing Catholics, according to Western estimates . . .". Šio pranešimo nelietuvinau, manau, kad jau esame tiek pajėgūs skaityti angliškai, kad suprastume pranešimo turinį ir prasmę, palieku be vertimo į lietuvių kalbą.

Trumpus komentarus įsidėjo ir "Tėviškės Žiburiai" Nr. 28, 1983.VII.14. Juose inicialais M. pasirašęs komentatorius rašo, kad daug platesnę informaciją įsidėjo Kanados Toronto dienraštis "Star" 1983. m. VII.5 d. laidoje. Esą toje informacijoje sakoma, kad Toronto dienraštis "Star" informaciją gavęs iš Varšuvos katalikų sluoksnių. Popiežiaus sumanymą ar norą lankytis okupuotoj Lietuvoj pradėjo, kai Lietuvos vyskupai 1983 m. pavasarį lankėsi Romoje ir turėjo audienciją pas Šv. Tėvą. Tada vyskupas Pavilonis ir pakvietė popiežių atsilankyti Lietuvoje, nes bus švenčiama Lietuvos globėjo Šv. Kazimiero 500 metų mirties sukaktis. Pastarasis vyskupams atsakęs, kad jis mielai taip padarytų, jei Sovietų okupacinė valdžia duotų leidimą vizitui. Gautoje iš Varšuvos informacijoje buvo sakoma, kad šios nepaprastos kelionės tikslas yra Lietuva, nes 1984 metais kovo mėnesį sueina 500 metų kaip mirė Lietuvos valstybės globėjas šv. Kazimieras. Tai būtų istorinė proga popiežiaus kelionei. Ar tas įvyks, dar niekas nežino, bet pirmieji pasiteiravimai Maskvoje jau buvo padaryti ir, reikia manyti, daromi ir toliau. Spaudos informacijose sakoma, kad popiežiaus Jono Pauliaus II kelionė būtų grynai asmeninė ir sielovadinė. Jau kartą jis yra pasakęs, kad pusė jo širdies priklauso Lietuvai. Antras dalykas — popiežiui rūpi integruoti - įjungti Rytų Europos tautas į pagrindinę katalikybės srovę. Tačiau diplomatiniai sluoksniai, kuriems šv. Tėvo sumanymas yra žinomas, jį sutiko skeptiškai, dėl to, kad jie žino, jog tokią kelionę gali leisti tik Sov. S-gos vyriausybė, kuri yra ateistinė. Labai labai abejojama, ar ji sutiks duoti popiežiui leidimą vizituoti jų okupacijoje ir ateistiniame spaudime spaudžiamą Lietuvą, ypatingai Lietuvos tikinčiuosius, dvasininkus. Popiežiaus Jono Pauliaus kelionė šiuo metu į bet kurią Sov. S-gos sritį būtų arti stebuklo, iki šiol negirdėtas dalykas. Kremliaus akyse ji yra labiausiai besipriešinanti respublika, joje katalikybė ir tautiškumas glaudžiai susiję. Vienas vakarų diplomatas pareiškė, kad jis nemanąs, jog sovietai įsileistų popiežių, bet antrą vertus, jie menininkai yra apraizgyti varžtais. "Jei rusai įsileistų, tai jie pareikalaus tokios aukštos kainos (politinės) už įsileidimą,

kad popiežius negalės sutikti", — pareiškė reporteriui vakarietis diplomatas. Vatikano spaudos įstaiga, klausinėjama reporterių apie Šv. Tėvo vizitą į okupuotą Lietuvą, atsisakė ką nors pasakyti — ji nepaneigė tokios žinios, bet ir nepatvirtino. Reikia manyti, kad Vatikano žinių įstaiga pasidarė kietesnė, kad neatsitiktų taip, kaip Vatikano dienraščio "L'Osservatore Romano" redaktoriaus pavaduotojui kun. Virgilio Levi, kai jis parašė apie "Solidarumo" pirmininko Walesos "pastūmimą į šalį", kiek atrodė, per anksti ir sukėlė pasaulyje kontroversiją, kuri kada nors turės iškilti į viešumą. Dėl kelionės į okupuotą Lietuvą atsisakė ką nors tuo reikalu pareikšti ir Maskvos užsienio reikalų ministerija, kai korespondentai teiravosi.

"Tėviškės Žiburiai" Nr. 27 atspausdino iš Vakarų Vokietijos pranešimą "Pokalbis su pareigūnais Vilniuje". Pranešime rašoma, kad Vakarų Vokietijos dienraščio "Frankfurter Allgemeine Zeitung" reporteris Leo Wielandas lankėsi Vilniuje ir turėjo pasikalbėjimą su tariamosios sovietinės "užsienio reikalų ministerijos" dviems pareigūnais. Respublikinė "užsienio reikalų ministerija" yra Vilniuje, bet apie jos veiklą ir darbus beveik nieko nerašo net vietinė spauda. Reporteris rašo, kad, lankydamasis Vilniuje, sumanė užeiti į "ministeriją" ir ten prašyti pasikalbėjimo. Su korespondentu kalbėjosi du pareigūnai, kurių vienas Richardas Vaigauskas, spaudos skyriaus vedėjas, o antrasis pasisakė esąs pirmasis sekretorius, bet pavardės nepaminėjo. Vokiečiui laikraštininkui rūpėjo patirti, kaip K. Bendrijos ir valstybės santykiai Lietuvoje atrodo komunistų akyse. Abu pareigūnai prisipažino, kad jie nesą sužavėti Vakarų spaudos pranešimais apie Lietuvą. Kai vis tas pats kartojama. tai, girdi, net neverta važiuoti į Lietuvą, kuri, išskyrus Vilnių ir Kauną, užsieniečiams neprieinama. Jie nusiskundė, kad Vakarų spauda rašo tik apie tikinčiųjų persekiojimus. Vilniškėje "ministerijoje" abiem pareigūnams užkliuvo pogrindinė "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika". Jų teigimu, Lietuvoje ji iš viso nėra žinoma: pasirodo daugiausia trys egzemplioriai - kopijos, kurių viena tuojau su diplomatine siunta iškeliauja į Vakarus ir perduodama per Vatikano radiją. Savo reportaže korespondentas tikrai nenurodė, ką sakė Vaigauskas ir jo draugas pirmasis sekretorius. Vienas iš jų teigė, kad Vatikano radijo laidose esą 90% politikos ir tik 10% religijos. Vokiečiui korespondentui buvo parodyti pernai išleisti mišiolai ir katekizmas, kaip įrodymas, kad K. Bendrija ir

valstybė taikiai koegzistuoja. Kas metai dvasininkų atstovams leidžiama keliauti į Romą. Tačiau į korespondento paklausimą, ar jie galės ir Lenkijoje popiežių aplankyti, buvo atsakyta klausimu: "O kodėl? Jie gali tiesiog į Vatikaną nuvažiuoti". Apie Šv. Tėvo Jono Pauliaus II pakvietimą vizituoti Lietuvos, "užsienių reikalų ministerijoje" Vilniuje nieko nebuvo žinoma, kaip lygiai nieko nežinoma apie kokius nors atvykimo planus. Kadangi popiežius yra K. Bendrijos galva ir kartu Vatikano valstybės galva, todėl net ir privačiai popiežius negalėtų apsilankyti Lietuvoj be Maskvos sutikimo ir leidimo. Antra, kliudo nebuvimas diplomatinių santykių ir neišaiškinti administraciniai klausimai, kurių lenkas popiežius nelinkęs greitai ir kompromiso būdu spręsti. Korespondentas paklausė: Kokia Katalikų Bendrijos būklė Lietuvoje?. "Užsienio reikalų ministerijos pareigūnai" Vilniuje pripažino, jog esama problemų su vadinamais "katalikų ekstremistais", bet jų nedaug — "keturi ar penki". Jie, girdi, svajoja apie buržuazinę Lietuvą ir norėtų istorijos ratą atsukti iki 40-jų metų. Tačiau jie yra labai gerai prižiūrimi. Ministerijoje pripažino, kad lietuviai dvasininkai yra konservatyvūs. Vis dėlto "99% dvasiškių valstybės atžvilgiu korektiški", kalbėjo "ministerijos" pareigūnai. O kaip su Vilniaus vyskupu Julijonu Steponavičium, kuris 1961 m. ištremtas į provinciją, keturi metai galbūt kardinolas "in pectore"? Ministerija jį laikanti "užsispyrusiu žmogumi", kuris dėl "antisovietinės veiklos" turėjęs palikti sostinę. Juk, esą negalima leisti, kad kunigas iš sakyklos kalbėtų: "Mes norime nuversti sovietinę valdžią". "Ar turėtume dėl to ploti?" Be to, laikas vyskupą Julijoną Steponavičių "labai pasendino", bet jį nereikia skirti prie nedaugelio "ekstremistų". Vilniškėje ministerijoje apie kokį nors jaunimo "religinį atgimimą" nieko nenorima žinoti. Pripažino, kad kaimuose esą daugiau vaikų pakrikštijama, kaip miestuose. Valstybė nenorinti, kad jaunuoliai, neturį 18-kos metų, būtų už šeimos mokomi tikybos. Vadinasi, vaikai negali patarnauti Mišioms, — paklausė korespondentas. "Gali, jeigu jiems sukako 15 metų, jau pabaigė mokyklą ir dirba". Tai būtų lietuviškas kompromisas, įsiterpė korespondentas, ir toliau klausė: "Ar sambūvis su lenku Vatikane paprastesnis, negu su italu?" Atsakymas labai atsargus. Šis popiežius esąs realistas, labiau linkęs konfliktus lyginti, jų nekurstyti. Ir ta prasme jo antrasis apsilankymas Lenkijoje prasmingas. Jam, kaip lenkui, turi rūpėti, kad kraštas įveiktų krizę. Kokio nors principinio pasi-

keitimo Vatikano Rytų politikoje nematyti. O kaip vertinate popiežiaus asmenį? Tai labai išsilavinęs žmogus, geras kalbėtojas. Kaip lenkas savo kraštui jis trokšta tik gero. Taip aiškino sovietiniai pareigūnai V. Vokietijos žurnalistui Leo Wielandui, kuris pasikalbėjimą Vilniuje turėjo 1983 m. birželio mėn. ir jį "Frankfurter Allgemeine Zeitung" išspausdino 1983. m. VI.7 d.

NUO 1283 IKI 1983

M. GELŽINIS

Gerbiami šio sąskrydžio rengėjai, brangūs tautiečiai!

Matau, kad mūsų šios dienos susirinkime yra brangių veidų iš labai tolimų šalių: iš Montrealio ir Toronto, iš Pietų Dakotos, iš Pennsylvanijos ir New Jersey, iš Pietų New Yorko, nuo Didžiojo vandenyno krantų, iš anapus Atlanto, iš Vakarų Vokietijos ir iš anapus pasaulio iš Australijos.

Visi keliavome tolimais ir brangiais keliais, nebodami nei laiko, nei nuovargio. Toks parodytas ryžtas provokuoja klausimą, kokia jėga išvarė mus iš namų, koks magnetas mus čia sutraukė? Ar Dainų šventė, ar lietuvių evangelikų sinodas, ar mažlietuvių sąskrydis, ar mūsų asmeniškas smalsumas sutikti seniai bematytą kaimyną? Bet stipriausioji jėga, kuri mus išvedė iš namų į kelionę, yra neregimoji, bet labai stipriai veikianti mūsų bendroji lietuviška praeitis!

Šita prie mūsų prikibusi, stipriau negu koks šešėlis. Kur tik einame, ji eina kartu su mumis; ir ko nedirbtume, ji dirba kartu; jei atsisėsime, ji sėdi prie stalo kartu; jei planuojame, ji kišasi į mūsų mintis; ir kuomet einame į poilsį, ji sapnuose nuskraidina mus į tėviškės laukus ir gimtinės namus. Ir nuo tos savo praeities mes neatsipalaiduosime, kol gyvi būsime. Ir dar toliau — praeitis veikia ir kalba net ir iš kapų.

Prūsų prisikėlimo giesmė

Paimkime kad ir senuosius prūsus. Juk šiais 83-čiais metais sueina lygiai 700 metų, kai vokiškasis riterių ordinas iš savo pilių

Kalba - paskaita, skaityta 1983 m. liepos 4 d. Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio suvažiavime Čikagoje.

prie Vyslos per 53. metus, užkariavęs Prūsiją, 1283 metais pasiekė Nemuną, susijungė su Klaipėdos riteriais ir rengėsi pradėti karą prieš Lietuvą.

Mūsų laikais daugelis laikė prūsų bylą sena istorija, laikė prūsus nugalėtus, jų vadus pakartus ir žemėje užkastus. Retas beatsiminė, kad gyviems išlikusiems prūsams buvo jų žemė atimta ir primesta sunki bei skaudi baudžiava. Ir dar mažiau yra žinoma, kad ordinas ne tik prūsus, bet ir viso Pabaltijo gyventojus užkrėtė trimis, iš Mažosios Azijos atgabentomis mirtinomis ligomis, kurios iki ordino laikų Pabaltijy nebuvo žinomos: maru, lepra ir sifiliu.

Mūsų šimtmečio vokiškasis istorijos mokslas nutylėjo arba iškraipė tiesą apie ordiną ir prūsus. Bet jų balso iš kapų jis nepajėgė nutildyti. Prieš kelerius metus Vokietijos pilietis Heinrich Gerlach, kuris apie save rašė: "Ich bin ein Prusse" (Aš esu prūsas), ne Preusse, išleido 296 puslapių knygą, pavadintą "Nur der Name blieb" (Tik vardas teliko). Ta knyga yra tikra *Prūsijos prisikėlimo Aukštoji Giesmė*. Joje aprašoma laikotarpis nuo 1230 iki 1283 m., vadinasi, laikotarpis, kada ordinas pavergė Prūsiją. Vaizdinga ir gyva šių dienų vokiečių kalba jis prikėlė Herkų Mantą iš Natangų, Ričardą Glandę iš Sambijos, Otoną Divanį, bartų karvedį, Nikalojų Autumį, pogezanų vadą, Karolių Glapį iš Varmos ir tūkstančius prūsų, laisvės karų karžygių.

Knyga parodo autoriaus, šio senųjų prūsų ainio, mentaliteto laipsnį, parodo jo išsamų viduramžių Vokietijos ir ordino bei popiežių istorijos pažinimą ir žinojimą. Jo knyga yra tikra antitezė visų buvusių Rytprūsių vokiečių ir Klaipėdos vokietininkų skambių frazių apie vokiečių viduramžių kultūros kokybę ar pranašumą. Kiekvienas autochtonas pabaltietis skaitys šią knygą su pasigėrėjimu ir džiugiai pripažins, kad tai yra naujas ir skambus senųjų prūsų prikėlimo balsas.

Wartburgo pilis

Tad palikime senuosius prūsus ir persikelkime į 15-tą šimtmetį. Tada, lygiai prieš 500 metų, 1483 metais gimė reformatorius Martynas Liuteris. Mums jis yra mūsų bažnyčios kūrėjas. Kad jis buvo ir žymi politinė figūra, tik retas suprantame. Jo religiniai pertvarkymai buvo lydimi didelių politinių veiksmų, kurių pats Liuteris ir jauste nenujautė.

Vokiškos giminės, gyvenusios tarp Šiaurės jūros ir Alpių kalnų, — fryzai, flamai, saksai, hesai, frankai, bavarai, švabai,

austrai, tyroliečiai ir kiti kalbėjo atskirais dialektais. Taip skirtingais, kad fryzai su bavaru jau nebesusiprato. Kalbinis skirtumas vedė prie politinio pasiskirstymo, ir eilė vokiškų giminių išsijungė iš bendrosios kalbinės šeimos ir pasidarė politiškai nepriklausomomis. Austrai sudarė savo valstybę, šveicariški kantonai nuėjo savo keliais, bavarai, švabai, Lichtenšteinas, Liuksemburgas ir flamai nuėjo savo skirtingų reikalavimų linkme. O likusioji vokiečių tauta pasidalino į daugelį smulkių kunigaikštijų, kurios laiko tekmėje parodė daug nepriklausomumo tendencijų.

Į šitokią vokiečių tautos mozaiką atėjo Liuterio ir jo bendradarbių Wartburgo pilyje atliktas Biblijos vertimas, parašytas Saksonijos kanceliariniu dialektu, vidurinių vokiečių dialektu, kurį visi vokiečiai suprato arba galėjo lengvai įsisavinti. Ir veikiai Biblija tapo daugiausia skaitoma knyga, pasidarė, kaip šiandien kad sakoma "bestselleriu", kuris šimtmečių slinktyje išmokė visus vokiečius vokiškai, visiems vokiečiams įdavė jungiantį "Hochdeutsch" dialektą.

Kartu su tokiu literatūriniu - kalbiniu sujungimu ėjo ir kylantis tautinis ir intensyvėjantis politinis susijungimas, sulydė vokiečius į vieną didelę ir pajėgią, galingą 60 milijonų (vėliau 80 milijonų) gyventojų valstybę, kurią mes veikiai, vykdydami Klaipėdos autonomijos įsipareigojimus, skaudžiai pajutome.

Apie 1883 - 1886 metus Mažojoje Lietuvoje išleistą "Aušrą" ir mažlietuvių vaidmenį tame sąjūdyje "Lietuvos Pajūrio" redaktorius Ansis Lymantas praneš atskira studija.

"Kaip ąžuols drūts prie Nemunėlio" . . .

O mes eikime prie trečio šios dienos minėjimo nuotykio — Tilžėje įsteigtosios Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos 1918 m. lapkričio 30 d. akto, kuris taip skamba:

"Atsižvelgiant į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyventi ir į tai, kad mes lietuviai čionai Prūsų Lietuvoj gyvenantieji sudarome šio krašto gyventojų dauguomenę, reikalaujame mes, remdamiesi ant Vilsono Tautų paties apsisprendimo teisės, prisiglaudimo Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi savu parašu šitą pareiškimą priimantieji pasižada visas savo jėgas už įvykdymą minėto siekio pašvęsti.
Tilžė, lapkričio 30 d., 1918 m.

Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba"
Seka 24 parašai

Vadai buvo Viktoras Gailius, Jonas Vanagaitis ir Martynas Jankus. Iš kitų pasirašiusių du (Enzys Jagomastas ir Kristupas Paura) buvo nacių nužudyti. Tai yra prieš 65 metus lietuvininkų paskelbtas raštas, apie kurį mūsų Algis Regis sako, kad tai esąs antrasis Lietuvos nepriklausomybės skelbimo aktas.

Šitame akte Tilžėje susirinkę lietuvininkų atstovai deklaravo du savo siekius: pirmą — atskyrimą Mažosios Lietuvos nuo Vokietijos, kurios valdžioje ji buvo išbuvusi 635 (1283 - 1918) metus ir, antrą — prijungti ją prie savo kraujo genties — prie Didžiosios Lietuvos. Toje deklaracijoje glūdi dar viena viešai nepasakyta mintis, kad tokią permainą tegalima įvykdyti tik jėga, kas reiškia, sukilimu. Toji tylioji revoliucinė Tilžės akto idėja yra svarbiausia to akto išreiška.

Bet dar reikėjo penkerių metų, kol ta idėja pribrendo ir 1923 metais Klaipėdoje tapo realybe.

Daug kur esame nuomonės, kad klaipėdiečiai tebuvo paprasti būrai, kad jie iš viso neišmanė, kaip reikia tautiniai veikti, kad jiems sukilimo idėjas perdavė Kauno išmokslinti ir daugiau patyrę bei gudresni ponai. Prileiskime, kad penkeriais metais vėliau, tai yra 1923 metais Klaipėdos sukilimo atveju tai ir būtų galėjusi būti tiesa. Bet kas tuos Tilžės būrus paveikė 1918 metais, vos kelias savaites po Pirmojo pasaulinio karo, kada dar jokių Kauno ponų nebuvo, kada jie tebebuvo vieni Petrapilyje, kiti Maskvoje. o tretieji Voroneže, kada Smetona išvyko į Vokietiją pinigų ieškoti, kuriais Lietuva galėtų pradėti gyventi, kada Voldemaras su Galvanausku ruošėsi vykti į Paryžiaus Taikos konferenciją, ir Kaune beliko vienas Sleževičius, kas tuomet, kai tarptautinė būklė tebebuvo labai miglota ir Lietuvos ateitis labai neaiški, — kas anuomet tuos Tilžės Lietuvininkų būrus pamokė surašyti tokį aktą ir turėti drąsos jį Tilžėje, t.y. Vokietijoje viešai skelbti? Juk tai pagal Vokietijos įstatymus buvo grynas krašto išdavimas, už kurį grėsė ilgametės sunkiųjų darbų kalėjimo bausmės. O tačiau jie tą aktą skelbė! Kas nors varė juos tai daryti. Ar tai tik nebuvo ana galinga, perversminga lietuviška praeitis?

Kartais girdime nuomonę, kad mažlietuviams vis ir vis reikėjo didlietuvių pagalbos. Argi? Kaip tai atrodė 1918 metais?

Kaune buvo Mažosios Lietuvos sūnus dr. Dovas Zaunius, kuris steigė Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos įstaigą. Zaunius parūpino namus, surinko nuo pieštukų iki rašomų

mašinėlių (kurių tuomet buvo sunku gauti), sukvietė personalą ir pradėjo ministerijos darbą. Kitas mažlietuvis, Tilžės akto signataras Viktoras Gailius, stojo Lietuvos užsienio reikalų tarnybon ir išvyko į Berlyną, o vėliau į Taliną. Viktoro brolis Albinas, Vokietijos kariuomenės karininkas, artileristas, grįžęs iš karo, tuojau vyko į Kauną ir padėjo organizuoti Lietuvos artileriją. Vėl kitas mažlietuvis, gydytojas dr. Bruzdeilinas, vokiečių armijos gydytojas, grįžęs iš karo, tuoj vyko į Kauną ir padėjo organizuoti Lietuvos karinę sanitariją. Dar kitas mažlietuvis vokiečių armijos karininkas Jonas Šimkus išvyko į Kauną ir pradėjo organizuoti Kauno ugniagesius. Tauragėje mažlietuvis Aukštuolaitis, buvęs vokiečių kariuomenės feldwebelis, organizavo mažlietuvių batalioną ir ten skaitome vardų eilėje šalia Aukštuolaičio Simonaitį, Vanagaitį, Puskepalaitį, Didžį ir kitus.

Pamirštas karžygys

Ir dar vieną asenį turime minėti. Tai Joną Pipirą, buvusį vokiečių armijos puskarininkį. Grįžusiam iš karo į savo gimtinę į Smilgynus, Klaipėdos apskrityje, Plikių parapijoje jam kažkas įdavė Lietuvos ministerio pirmininko Sleževičiaus atsišaukimą, šaukiantį stoti į Lietuvos gynėjų eiles. Jau artėjo bolševikai ir prie Klaipėdos krašto, ir Jonas Pipiras pasiryžo stoti į jaunąją Lietuvos kariuomenę. Jo tėvai buvo seni žmonės ir stengėsi jį atkalbėti ir sulaikyti namuose, bet jį kažkokia paslaptinga jėga išvedė iš tėvų namų ir ragino pakelti kardą už tėvų žemę. Su kitais kariais jis sutiko bolševikus netoli Telšių ir pirmoje kovoje 1919 m. vasario 19 d. buvo mirtinai peršautas. Nuvežus jį į Telšių ligoninę, gydytojas tegalėjo konstatuoti jo mirtį. Jis ir buvo palaidotas Telšių kapinėse.

Seni jo tėvai tebuvo gavę mažą simbolinę pašalpą. Jie, giliai slėpdami skausmą savo širdyse, niekam nesiguodė, niekur nesiskundė. Dėl to šis garbingas lietuvis karys, laikui bėgant, tapo užmirštas ir nežinomas. Jonas Pipiras buvo pirmas Mažosios Lietuvos sūnus, kuris pirmais laisvės kovų metais savanoriškai išėjo kariauti už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę ir paaukojo savo gyvybę už Lietuvą. Jis priklausė prie pirmųjų kritusių karžygių už mūsų laisvę, ir jo vardas turėtų būti minimas Lietuvos istorijos puslapiuose. Tą skriaudą turėtų atitaisyti tie, kurie yra pasinešę rašyti Lietuvos istoriją. (Mūsų sparnai, 1968, Nr. 25, p. 18-19).

Klaipėdos išvadavimas

Apie prieš 60 metų, 1923 metais įvykusį Klaipėdos išvadavimą yra jau daug prirašyta, tiek daug suminėta, kad jau sunku ką nors daugiau apie tai bepasakyti. Tačiau norėčiau nurodyti, kad 1922 m. vėlyvą rudenį į Paryžių išvyko 5 narių mažlietuvių delegacija, vadovaujama dr. Gaigalaičio ir Adomo Brako. Jie norėjo sužinoti, ar nebūtų galima prijungti Klaipėdos kraštą prie Lietuvos be kraujo praliejimo. Delegacija buvo Ambasadorių konferencijos pakviesta ir todėl buvo visų keturių valstybių (Anglijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos) ambasadorių mielai priimta ir išklausyta. Bet nei vienas jų neleido suprasti, kad jie pritartų Klaipėdos prijungimui prie Lietuvos.

Paryžiuje mūsiškiai sutiko kitą delegaciją. Vokiečių ir vokietininkų tuomet įsteigtasis "Deutsch-litauischer Heimatbund", lietuviškai pasivadinęs "Vokiečių - lietuvių Namynės Buntu" buvo Klaipėdos krašto gyventojų už "freištatą" rinkęs parašus ir gyrėsi, kad 90% visų krašto gyventojų pasisakė už freištatą. Tur būt ir jis buvo aliantų iškviestas į Paryžių ir ta proga nuvežė savo surinktus parašus, laikydamas juos kažkokiais įrodymais.

Paryžiuje pasirodė ir trečioji delegacija. Ją sudarė pats krašto prancūziškas komisaras monsieur Petisnė. Jis atvežė Jurgį Aukštuolaitį ir du jo draugus. Aukštuolaitį jau minėjau, kad jis Tauragėje steigė mažlietuvių batalioną. Deja, Aukštuolaitis buvo lenkų draugas ir teįsivaizdavo Lietuvą unijoje su Lenkija. Kai Lietuvos vyriausybė rengėsi jį suimti, jis pabėgo į Lenkiją. Iš ten jis buvo atvežtas į Klaipėdą, kur jis mūsų Tarybai "priveikė" daug vargo. Dabar jis buvo atvežtas į Paryžių, turėjo patvirtinti ambasadoriams prancūzų politikos išganingumą. Bet lemiamu momentu Aukštuolaičio atsigabenti draugai griežtai pasisakė prieš jį ir paneigė pono Petisnės freištatą. Tačiau mūsų delegacija grįžo gana nusivylusi ir suprato, kad Klaipėdos anų laikų problemą tegalima išspręsti jėga.

Dievo dovana Marijos žemei

Prieš tai dar kitas dramatiškas įvykis sustiprino lietuvių ryžtą. Dieną prieš 1922 metų Kalėdas atėjo į Kauną žinia, kad Ambasadorių konferencijoje susijungusios aliantų valstybės pripažinusios Lietuvą de jure, priėmė ją į nepriklausomų valstybių bendruomenę ir pripažino, kad ji yra pilnateisė valstybė. Religinga Lietuvos visuomenė palaikė tą faktą ypatinga Dievo

dovana Marijos žemei. Todėl Kalėdų vakarą ir per šventes bažnyčios buvo perpildytos džiaugsmingų ir dėkingų lietuvių minių.

Lemiantis įvykis

Po Klaipėdos sukilimo reikalingas paaiškinimo dar kitas dramatiškumo persunktas įvykis. Jau matėme, kad 1922 m. lapkričio mėn. Paryžiuje pas aliantus buvusi nuvykusi mažlietuvių delegacija parsivežė įspūdį, kad jie nė negalvoja apie Klaipėdos perleidimą Lietuvai. Bet trumpai po sukilimo prieš 1923 metų vasario 16 d. Lietuvos vyriausybei buvo pranešta, kad aliantai nutarė Klaipėdą atiduoti Lietuvai.

Toks staigus jų nuomonių pakitimas istorikų aiškinamas įvairiai. Nacių žymus tarptautinės teisės profesorius Bergeris buvo nuomonės, kad aliantai jau seniai buvo sutarę atiduoti Klaipėdą Lietuvai, ir kad pastaroji būtų Klaipėdą gavusi ir be sukilimo. Šiandien plačiai prieinami šaltiniai — užsienių reikalų ministerijų aktai iš anų laikų rodo ką kitą.

Pirmojo pasaulinio karo taikos sutartis uždėjo Vokietijai karo reparacijas, kurių dalį ji turėjo mokėti Prancūzijai akmens anglimis. Bet po kurio laiko pasirodė, kad Vokietija nepajėgia pilnai atlikti savo prievolių, ir ji mažiau besiuntė anglių Prancūzijai. Prancūzai tai palaikė vokišku užsispyrimu, ir tuo metu, kada Klaipėdoje įvyko sukilimas, prancūzų kariuomenė žygiavo į vokišką Ruhro kraštą ir užėmė geriausias anglių kasyklas. Kadangi jie nebuvo savo sąjungininkų anglų apie tokį savo staigų žygį laiku informavę, anglai pradėjo čiaudėti. O prancūzams anglų palankumas buvo labai reikalingas. Tuomet jie valdė Siriją, Vietnamą, Moroką ir plačius Afrikos kraštus. Ir visur jie turėjo sunkumų, ir anglų palankumas bei kooperavimas jiems buvo gyvybinis klausimas. Klaipėdos klausimu anglai prieštaravo prancūzams. Jie nenorėjo, kad Prancūzija per savo lenkišką draugą įsitaisytų prie Baltijos jūros. Ir todėl jie palaikė lietuvių revindikaciją. Tad prancūzai nusileido anglams šiame jiems mažiau svarbiame klausime ir siekė susigrąžinti britišką palankumą eilėje kolonialinių klausimų. Tai, pagal aktus, atrodo, buvo svarbiausioji aliantų nuomonių suderinimo priežastis.

Išvien su Vliku

Šiais 83-siais metais minime ir savo organizacijos — Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio trijų dešimtmečių Vlike

sukaktį. Anų 1953 metų "Keleivio" 6-e numeryje skaitome: "Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas 1953 m. gegužės 4 ir 5 dienomis, susirinkęs pilnaties posėdžiams, patvirtino grupių pasitarimo pateiktą siūlymą priimti į VLIKą mažlietuvių rezistencijos atstovą, tuo padarydamas dar vieną žingsnį visų lietuvių jėgų apjungimo kryptimi".

Ir sekančiame "Keleivio" 7-e numeryje randame tokį pranešimą:

"Mažlietuvių rezistencijos centras šiomis dienomis pranešė VLIKo pirmininkui M. Krupavičiui, kad jo atstovu VLIKe paskirtas E. Simonaitis, judrusis ir žinomas mažlietuvių veikėjas".

Ir taip jau 30 metų esame VLIKo eilėse, esame jo nariu ir su juo ėjome ilgą kelią, ėjome ūkanotomis ir giedriomis dienomis, buvome jam ištikimi, kuomet jis 1953/55 metais buvo įkandžiai puolamas ne tik bolševikų, bet ir kai kurių lietuvių; ir aš asmeniškai pergyvenau skaudžią širdgėlą, kai ir mano idėjos draugai, tautininkai taip pat iš VLIKo išstojo. Bet jie visi grįžo, ir šiandien vėl žygiuojame kartu. O mes, gimę lietuvininkai, žygiuosime su VLIKu ir visomis lietuviškomis politinėmis grupėmis iki laimėjimo, iki kol visi kartu grįšime į Tėvų žemę.

Ateities problemos

Apžvelgę minėtiną mūsų praeitį, dabar kreipkime dėmesį į ateitį ir atsakykime į klausimą "O kas toliau"? Ir čia aiškiai išsilukštena viena prievolė — ***išlaikyti gyvą Mažosios Lietuvos problemą***. Eidami tokios veiklos kryptimi, susiduriame su mūsų mirtinu priešu — komunizmu, kuris kaip tik nori eiti priešingu keliu, kuris norėtų Mažosios Lietuvos klausimo suaktyvinimą sulaikyti ir visai jį numarinti bei pamiršti.

Jau vien tą klausimą keldami, turime pripažinti, kad religija yra vienas aštriausių kardų kovoje su komunizmu. Bolševikai numelavo Kristų nuo kryžiaus. Ir kas liko? Liko nuogas kryžius, prie kurio bolševikai su lietuviškų maskolbernių pagalba stengiasi prikalti lietuvių tautą. Jie išgriovė Mažosios Lietuvos bažnyčias ir išarė kapines, kad grįžę ir motinėlės kapo neberastume. Tad palaikykime mūsų bažnyčių skelbiamas dogmas, venkime bereikalingų konfesinių ginčų ir visame kame būkime krikščioniškais broliais ir seserimis.

Ar ji tikrai buvo "didvyrių žemė"?

Vincas Kudirka ir Maironis, kartu su kitais lietuvių poetais Lietuvą padavino "didvyrių žeme". Ar ji tikrai buvo didvyrių žemė? Ar tik mūsų poetai ją iškėlė į "didvyrių žemę" gražbylystės įkarštyje? Panagrinėkime šį klausimą, panaudodami mūsų istorijos pavyzdžius.

Trylikto amžiaus pradžioje Livonijoje, t.y. dabartinėje Latvijoje, įsitvirtino Kardininkų ordinas. Jis stengėsi iš savo pilių Rygoje, Mintaujoje ir Kuldingoje slinkti į pietus. Tuo pačiu metu Kryžiuočių ordinas slinko į šiaurę ir 1283 metais pasiekė Nemuną. Abu ordinai norėjo savo žemes sujungti ir tuo būdu valdyti didelę Pabaltijo valstybę — nuo Vyslos iki Suomių įlankos. Ji būtų apjungusi Prūsiją, Žemaitiją, Latviją ir Estiją.

Į ordino planus įsikišo stambus kylys — Žemaitija. Jau 1230 metais kardininkai pradėjo puldinėti Lietuvą iš šiaurės. Kada jie 1250 metais prie Kuršių marių ištakos pastatė Klaipėdos pilį, jie atidarė antrąjį kovos frontą iš vakarų; nuo 1283 metų Kryžiuočių ordinas, prasiveržęs iki Nemuno, iš Jurbarko, Bayernburgo ir kitų pilių puolė žemaičius iš pietų. Riteriai tikėjosi paimti žemaičius į reples ir juos veikiai sutraiškyti.

Bet pasirodo, kad tai buvo ne taip lengva. Vienur ir kitur kryžiuočiai, berods, įsiverždavo į Lietuvą, bet, apnaikinę kraštą, turėjo jį veikiai apleisti. Ilgesniam laikui jie neįstengė jokio Žemaitijos krašto nei užimti, nei valdyti. Atvirkščiai, kaip tik žemaičiai suduodavo riteriams skaudžių smūgių ir juos vėl ir vis išvydavo iš Žemaitijos:

1236 — ties Saule lietuviai taip sumušė kardininkus, kad jų visa valstybė subraškėjo;

1257 — ties Klaipėda žemaičiai išblaškė kardininkus ir sužeidė patį Livonijos magistrą;

1259 — ties Skuodu žemaičiai sumušė Kuldingos ir Klaipėdos jungtinę riterių kariuomenę;

1260 — žemaičiu laimėjimas prie Durpės ežero sukrėtė visą ordiną taip, kad ir prūsai pradėjo naują laisvės karą;

1389 — netoli Medingėnų balų žemaičiai sumušė iš Klaipėdos atvykusią ordino kariuomenę.

Jau po pirmųjų kovų Ordinas įsitikino, kad jis vienas žemaičių nenugalės. Todėl, dėdamasis, kad jis turi plėsti Lietuvoje krikščionybę, Vakarų Europoje vis ir vėl sukeldavo gausius karių būrius, traukiančius į kryžiaus karą prieš Lietuvą.

Tuose žygiuose dalyvavo ne vien miestų piliečiai ir smulkūs bajorai, bet ir stambių valstybių kunigaikščiai ir karaliai. Daugybės riterių tarpe dalyvavo Bohemijos karalius, Anglijos princai, Vokietijos princai, daugelis Vokietijos hercogų ir kurfiurstų, Flandrijos, Prancūzijos, Danijos ir Burgundijos ir daugybė kitų kraštų riterių. Jie visi buvo profesiniai kariai, nuo mažų dienų mokantys kariauti ir valdyti, gerai ginkluoti, stipriai šarvuoti ir pagal anų laikų supratimą sudarė nenugalimą kariuomenę. Ir prieš šitą kariuomenę žemaičiai atsilaikė 192 metus (1230 - 1422). Net tokia įkandi Lietuvos priešininkė, kaip dr. Mortensenienė, vienoje savo raštų vietoje stebisi tokiais žodžiais: "Ir vos yra išaiškinamas žemaičių giminės atsparumas" (Und fast unerklaerlich is die Widerstandskraft des schemaitischen Stammes). Šitoks žemaičių pergalingas kovingumas verčia jį palyginti su kitais panašiais įvykiais:

1. Romėnai užėmė Galiją (šių dienų Prancūziją) per 9 metus;
2. Kuršiai atsilaikė prieš kardininkus 9 metus;
3. Ordinas pavergė Žemgaliją po 30 metų trukusių karų;
4. Kryžiuočiai užėmė Prūsiją per 53 metus;
5. Trys šimtai graikų sulaikė persų kariuomenę Thermopylų tarpeklyje 1 dieną;
6. Žemaičiai atlaikė visos Europos elitinę riterių kariuomenę 192 metus!

Vincas Kudirka ir Maironis teisingai nusakė, kad anų laikų Lietuva tikrai buvo didvyrių žemė.

Ar mes tebesame anos didvyrių žemės ainiai?

Maža mūsų išeivija davė Amerikai daugiau kaip tūkstantį mokytojų, lektorių ir įvairių specialybių profesorių, šimtus gydytojų, dešimtis dantistų, šimtus inžinierių, dešimtis architektų, chemikų ir šimtus įvairių aukšto intelekto mokslininkų; bet ji nedavė Amerikai karininkų. Nors Amerikos karininkai gauna pasakiškas algas ir yra visaip puikiausiai aprūpinti, mažlietuvių ten nėra. Man težinoma tik viena mažlietuvių, Bakūnų, šeima, kurios sūnus yra Amerikos aviacijos pulkininkas. Ir tai viskas. Šiandien, kur jauni žmonės, baigę High- School arba ir kolegiją, dažnai žvalgosi, kur gauti tinkamą darbą, ar ne geriau būtų jiems stoti į kariuomenę negu bedarbiais aplinkui bastytis? Išmokslintus žmones, kurie moka vartoti aukštos technikos ginklus, kariuomenė visada priima. Tai ko bijoma? Ar bijoma karo, kad nepatektų į pirmą ugnį?

Jei Amerika nesiruoš karui, tikrai bus karas. Ir jei nori taikos, ruoškis karui. Jei mūsų sūnūs ir dukterys padės Amerikai gerai apsiginkluoti, — karo nebus. Jei mes budrumą pakeisime gyvenimo patogumais, jei mūsų jaunimas ir toliau iškylaus, piknikaus, ruoš gintarėlių balius, jei ir toliau tik šoks aplink auksinį veršį, tikrai Andropovas bus čia (kaip jis jau yra Vidurinėje Amerikoje), ir mes, kaip senojoje Romoje kad šaukdavo "Hanibal ante portae", galėsime šaukti "Andropovas prie vartų". O kas tada? Atminkime, kad didžiausias pavojus valstybei yra nematyti pavojaus. Todėl jaunos moterys ir vyrai — į kariuomenę! Kaip bus malonu žinoti, kad anos armijos, kurios žygiuos į Rytus, bus vedamos lietuviškos kilmės generolų!

Jau minėjau, kad ateityje iš daugelio kitų, svarbiausias mūsų uždavinys yra išlaikyti gyvą Mažosios Lietuvos problemą. Bet, kada norime ką nors išlaikyti gyvą, privalome apie tai kalbėti. O jei pasinešu apie ką kalbėti, turiu tai žinoti. Bet šių laikų Amerikoje gimusi ir augusi jaunoji karta mažai ką bežino apie Mažąją Lietuvą. Todėl turime labai balsiai ir neatlaidžiai reikalauti, kad tremtinių lietuviškose mokyklose būtų daugiau dėstoma apie senuosius prūsus, apie Mažąją Lietuvą, apie Klaipėdos kraštą ir apie Klaipėdos uosto reikšmę Lietuvos valstybei.

Panagrinėję mūsų tarpusavio santykius, turime daugiau susidomėti rusų pavergta ir engiama Lietuva. Į laisvuosius Vakarus ateina priešbolševikinė spauda. Ir tai nebe vienas, o keletas ar net daugiau laikraščių, kurie aprašo ir parodo tikrąją padėtį Lietuvoje: kaip rusai ją ūkiškai išnaudoja, kaip smelkiama lietuvių kalba, kaip lietuviškieji KGB uostinėja visus užkampius, kaip Lietuva rusinama, kaip rusiški kolonizuotojai gauna geresnius darbus, geresnius butus. Iš tokių laikraščių tikrai reikia stebėtis jų leidėjų ir bendradarbių ryžtu ir drąsa; tegalima didžiuotis ir pripažinti, kad tai tikrai "didvyrių žemės" ainiai. Jie jokių pinigų už savo darbą negauna, jiems tegresia rusiškasis kacetas. O tačiau jie imasi tokio pavojingo darbo ir eina tokiu pavojingu keliu. Kodėl? Jie trokšta laisvės! Laisvės Lietuvai ir sau! Jie yra kovotojų pavyzdžiai, stulpai, švyturiai. Kadangi laisvė yra nenugalima, tad ir jų pasiryžimas ir drąsa bus laisvės vainiku vainikuoti.

Mes privalome jiems pranešti, kad ir laisvųjų Vakarų mažlietuviai prisideda prie jų pastangų. Tokias žinias jiems tegalima radijo keliu siųsti. Mums tereikia pasirūpinti, kad

daugiau žinių apie Mažąją Lietuvą pasiektų pavergto krašto klausytojus. Medžiagos yra apsčiai. Artėja spalio 8-ji diena. 1944 metais tą dieną Klaipėdos Jono bažnyčios varpai sus kambėjo paskutinį kartą. Šitos bažnyčios parapiją, tarnavusią 692 metus Vakarų kultūrai, pasigrobė ir sunaikino aziatiški bedieviai. Ateina spalio 9-ji diena. Tą dieną 1944 metais Klaipėdos iš Šilutės apskričių ūkininkai skubėjo trijomis vežimų eilėmis plentu į Tilžę. Ties Šilute į šitą bėglių koloną kirto rusų tankai, kurie taip pat pasuko Tilžės kryptimi ir, riedėdami plentu, traiškė vežimus, gyvulius ir žmones. Tokius istorinius faktus mes privalome priminti rusams, ir dar daugiau jiems atsidavusiems lietuviams. O tai įvykdyti galime tik radijo keliu.

Tarptautinėje plotmėje Mažosios Lietuvos problema nėra pakankamai žinoma. Rusai apie ją nė girdėti nenori ir vengia ją minėti. Amerikiečių dauguma ir šiandien dar nesupranta, kaip jų Rooseveltas ir Trumanas galėjo sovietams atiduoti ką jie šiandien vadina Kaliningradskaja Oblast, ir todėl Mažosios Lietuvos problemos taip pat nemini. Paskutinį kartą jie sužinojo mūsų nuomonę iš Erdmono Simonaičio, kada jis, besilankydamas Amerikoje, įteikė Valstybės Departamentui rezoliuciją. Nuo tos datos praėjo 29-ri metai, ir todėl dabar vėl reikės parengti naują rezoliuciją, ją priimti kitame suvažiavime ir įteikti ten, kur ji žinotina. Ta rezoliucija turėtų plačiai iškelti, kad, atiduodant Mažąją Lietuvą azijatiškiems bolševikams, atiduota jiems sunaikinti didelis Vakarų kultūros baras. Sovietai, išžudę to krašto gyventojų daugumą, pradėjo jį valdyti kaip kokią koloniją ir jį kolonizuoti iš Azijos atvežtais kolonistais, kurie neturi nieko bendra nei su krašto praeitimi, nei su jo kultūra. Europoje sutvirtėjo Europos parlamentas, kuris domisi tiek žmonių teisių, tiek pavergtų Europos kraštų kolonizavimo ir dekolonizavimo klausimais. Mažoji Lietuva dabar yra tipiška tokia sovietų kolonija. Dabar kaip tik laikas, kad Europos Parlamentas susidomėtų šiuo klausimu.

Sovietai nieko taip nerespektuoja, kaip mokslo tiesas. Su tokia moksline tiesa, su tokiu mokslišku liudininku apie Mažąją Lietuvą mes kaip tik privalome išeiti į tarptuatinę viešumą. Mums reikia išleisti anglų kalba veikalą, kuris turėtų būti pavadintas “The problems of Lithuania Minor”. Šitokią labai gerame popieriuje išspausdintą ir tvirtai įrištą knygą reikėtų išsiuntinėti bent svarbiausiems pasaulio universitetams, didžiosioms bibliotekoms ir politiniams institutams, kur ji,

jei būtų reikalinga, galėtų šimtmečius tarnauti moksliškajai tiesai apie Mažąją Lietuvą.

Kadangi tiesa ir teisybė sovietų pavergtoje Lietuvoje niekada nebuvo taip iškraipyta ir net persekiojama kaip dabar, tai privalome naudotis teisybės šviesa ir ją nušviesti pasauliui mūsų reikalų teisingumą ir siekti tiesos pergalės. Bet mes mažlietuviai vieni nepajėgsime atlikti viso to, kas mūsų laukia ateityje. Todėl kreipiuosi į jus pagalbos, visokios pagalbos. Pagalbos žodžiu, pagalbos veiksmais ir gal būt piniginės pagalbos.

Visų pirma prašau jūsų priežiūros ir paskatinimo žodžiu, ypač tuo metu, kada jums atrodytų, kad mes pavargstame, kad pradedame nuleisti rankas ir kad atsiranda pavojus nusilenkti neteisybei. Tuo metu tinkamas žodis gali būti šviesiu kelrodžiu, kuris nurodys, kaip išlaikyti gyvą Mažosios Lietuvos problemą.

"Tremtis, t.y. atsiskyrimas nuo savųjų ir gyvenimas svetimoje žemėje, visuomet yra skaudi".

"Ji skaudi pirmiausia dėl to, kad iš viso netekimas savo tėvynės yra didelė nelaimė. Juk tai reiškia, ne tik netekti savo dabarties: krašto ir giminių, žemės ir turtų, bet ir netekti savo praeities: per šimtmečius eitojo kelio, tėvų ir kapų, bendrakeleivių ir visų tradicijų. Tai gal net reiškia netekti savo ateities: užsimojimų, gyvenimo tikslo ir veikimo prasmės".

"Tremtis visuomet skausminga, bet ji nereiškia politinio, kūrybinio ar moralinio emigrantų žlugimo".

"Mūsų emigracinė buitis tad nėra prakeikimas, o Apvaizdos parėdymu mums skirta užduotis".

(Prof. dr. J. Eretas: "Išeivijos klausimais")

IŠ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ GYVENIMO

M. ANCIŠKIS

1. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos suvažiavimas

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos suvažiavimas šiais metais įvyko gegužės 28-29 dienomis Čikagoje Šaulių namuose. Pats suvažiavimas buvo labai gausus dalyvavusių narių skaičium, gyvas savo programa, su daugeliu sveikinimų ir linkėjimų, kas parodė Sąjungos veiklos gyvėjimą bei sėkmingumą. Paliko labai gerą įspūdį ir kaip politinės organizacijos veiklos reiškėjas parodė jos tvirtumą.

Programa pradėta kun. F. Kireilio sukalbėta invokacija. Trumpu susikaupimu buvo prisiminti per paskutinius trejus metus mirę šie Sąjungos nariai:

A. A. Stasys Lušys, dr. Jurgis Balčiūnas, dr. Zenonas Danilevičius, Elena Masaitienė, prof. Jonas Kuprionis, dr. Eliziejus Draugelis, Andrius Keturakis, dr. Balys Paliokas, Ona Mickevičienė, dr. Jonas Kuodis, Vincas Žemaitis.

Buvo sudarytos suvažiavimo darbų komisijos.

Praeito 1980 metų suvažiavimo protokolą perskaitė Marija Pėteraitienė.

Suvažiavimą sveikino žodžiu: Gen. konsulė p. J. Daužvardienė Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirm. dr. K. Bobelis, VLIKo Tarybos pirm. A. Regis, Amerikos Lietuvių Tarybos pirm. dr. K. Šidlauskas, Liet. Valst. Liaudininkų S-gos vardu G. Lazauskas; Ūkininkų Partijos atstovas St. Žadeikis, Darbo Federacijos K. Povilaitis, Socdem. delegatūra užsienyje — M. Pranevičius, Reorganizuota Lietuvių Bendruomenė — Z. Juškevičienė, Ateitininkų Federacijos vadas — J. Laučka, Naujienų red. M. Gudelis; su sveikinimais ėjo skyrių veiklos pranešimai, įvairių pasaulio kraštų įgaliotinių pranešimai, Tėvynės Sargo redaktoriaus ir administratoriaus pranešimai, Centro Komiteto iždininko apyskaita, kontrolės komisijos pranešimas ir LKDS centro Komiteto pirmininko pranešimas.

Popietiniame posėdyje inž. Antanas Rudis skaitė paskaitą *Lietuvių Krikščionių Demokratų uždaviniai išeivijoje,* pateikdamas pluoštą reikšmingų minčių ir konkrečių planų. Inž. A. Rudis teigiamai įvertino krikščionių demokratų veiklą ir galimybes, kurios yra prieinamos krikščionims demokratams, bet ne visada tinkamai panaudojamos. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga auga į plotį ir į aukštį. Būdama pasaulinių ir

regionalinių sąjūdžių dalimi, Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga turinti progos informuoti laisvąjį pasaulį apie pavergtai Lietuvai daromas skriaudas ir tuo spinduliuoti iš vidaus. Siūlė organizuoti tarptautinius forumus, kviečiant paskaitininkais žinomus pasaulio ir JAV politikus, susipažinusius su pavergtos Lietuvos problemomis. Tokiu būdu esą galima laimėti daug draugų ir gauti didžiosios spaudos ir kitų susižinojimo priemonių dėmesį. Paskaita numatyta išleisti atskiru leidiniu.

Ilgesnėse diskusijose dar labiau išryškėjo prelegento mintys. Pasisakius daliai suvažiavimo delegatų, buvo prieita išvados, kad tokios apimties forumus galėtų suorganizuoti tik pats p. Rudis. Jo patirtis ir pažintys yra didelis turtas, kuris puikiai pasitarnautų šiam tikslui. Įvertindamas inž. Antano Rudžio nuopelnus Lietuvai ir krikščioniškajai demokratijai, suvažiavimas pakėlė Antaną Rudį Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos garbės nariu su specialiu mandatu organizuoti tarptautinius forumus pavergtos Lietuvos ir kitų pavergtų tautų laisvinimo temomis. Inž. Antano Rudžio patarimai visada bus mielai laukiami LKDS Centro Komitete, o jo darbus ir užsimojimus rems visa LKD Sąjunga. Ponas Rudis trumpa kalba priėmė šį pakėlimą ir įsipareigojimą.

Toliau sekusiose diskusijose buvo keliamos galimybės painformuoti viso pasaulio krikščionių demokratų susigrupavimus apie Europos Parlamento rezoliucijas. Ta informacija ypač gali būti naudinga Trečiojo Pasaulio valstybėms, kurios Jungtinėse Tautose dažnai nulemia balsavimo rezultatus. Jei trečiojo Pasaulio tautos kartais su įtarimu žiūri į JAV pasisakymus, tai jos su didesniu pasitikėjimu seka Vakarų Europos tautų ėjimus. Po to buvo diskutuoti apkaltintų lietuvių reikalai ir teigiamai vertinti institucijų bei pavienių asmenų darbai šioje srityje.

Paskutinėje popietinio posėdžio dalyje nominacijų komisija pasiūlė tą patį Centro Komitetą dar vienai kadencijai. Komisijos nuomone, veikla yra įsisiūbavusi ir nauji žmonės naujoje vietoje prarastų daug laiko, kol įeitų į atitinkamą vagą. Centro Komitetui palikta teisė persiorganizuoti ir kooptuoti naujus narius. Pasiūlymas priimtas vienu balsu.

Šeštadienio vakare įvyko banketas, kuriame kan. Vaclovo Zakarausko meditacija buvo pradėta iškilminga vakarienė. Kanauninko invokacija, perduota labai įspūdingai ir išklausyta su dideliu dėmesiu. Meninę dalį išpildė pianistė Laura Vaiče-

kauskaitė ir keletą lietuvių kompozitorių dainų padainavo Aldona Buntinaitė.

Vakarienė buvo paįvairinta sveikinimais ir trumpais svečių pasisakymais. Iš svečių vakarienėje dalyvavo VLIKo pirmininkas dr. Kazys Bobelis, VLIKo Tarybos pirm. A. Regis, ALTo pirmininkas dr. Kazys Šidlauskas, LKDS garbės narys inž. A. Rudis, dr. K. Eringis, T. Blinstrubas, G. Lazauskas, dr. L. Kriaučeliūnas su ponia, VLIKo reikalų vedėja p. Samatienė ir kiti, iš viso apie porą šimtų asmenų.

Sekmadienį iškilmingas šv. mišias atnašavo ir atitinkamai pritaikytą pamokslą pasakė J. E. vysk. V. Brizgys. Po pamaldų sekusiame posėdyje buvo išrinktas garbės teismas, kurį sudaro dr. K. Šidlauskas, dr. J. Meškauskas ir B. Žukauskas. Priimti ir suvažiavimo nutarimai, kuriuos suvažiavimui pristatė komisija, susidedanti iš dr. K. Šidlausko, teis. P. Stravinsko, M. Samatienės ir K. Pabedinsko.

LKDS veikla bei jos padėtis pasaulyje atsispindi konferencijoje dalyvavusių įvairių kraštų LKDS veikėjų pranešimuose, ypač Centro Komiteto pirmininko Vlado Šoliūno ir VLIKo pirmininko dr. Kazio Bobelio pranešimuose, kuriuos čia pacituosime.

1. Centro Komiteto pirmininko Vlado Šoliūno pranešimas.

Prieš eilę metų grupei jau išeivijoje mokslus baigusiųjų ir keletai vyresniųjų buvo uždėta nepaprasta atsakomybė — perimti Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos vadovavimą. Nėra lengva vadovauti bet kokiam vienetui, dideliam ar mažam, kultūriniam ar politiniam, bet, žvelgiant į Krikščionių Demokratų Partijos prigimtį, jos įnašą Lietuvos nepriklausomybės atgavimo kovoje, jos veiklą ir didžiuosius atsiekimus laisvos ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiui ir pagaliau jos įnašą ir darbus tremtyje, buvo sunku įsivaizduoti, kaip šiai su mažu patyrimu žmonių grupei bus galima bent iš dalies tęsti tą garbingą ir darbais turtingą praeitį. Su pasididžiavimu tenka konstatuoti, kad tik su trimis pasikeitimais jūsų tuo metu išrinktas Centro Komitetas, su keleta papildymų, dirbo sutartinai ir vieningai.

Šis Centro Komitetas atliko nemažai svarbių organizacinių ir politinių veiksmų. Šiandieninė Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga yra lygiai tokia pajėgi, jei ne pajėgesnė, kaip mes ją perėmėme, ir kad jos įtaka Lietuvos laisvinimo kovoje ir pasaulio krikščionių demokratų veikloje ne mažėja, o stiprėja.

Didžiausia šio Centro Komiteto stiprybė buvo ir tebėra jį

sudarančių asmenų pajėgumas, ideologinis stiprumas, sutartinis vieningo tikslo siekimas ir noras vienas kitam padėti. Per šį laikotarpį mes pasidarėme kaip neišsiskirianti šeima. Karts nuo karto tarp savęs pasiginčydavome, bet, kai ateidavo laikas, mes viens kitą rėmėme, kaip geros šeimos broliams ir seserims pridera daryti.

Mūsų veiklos laukas nesiriboja vien tik lietuviškąja išeivija, nes kaip tarptautinio Krikščionių Demokratų Internacionalo nariai mes turėjome progos ir kiek sąlygos leido, kėlėme pavergtos Lietuvos reikalą įvairiuose tarptautiniuose forumuose. Trumpai tad noriu jums perduoti svarbesnius sąjungos veiksmus paskutinių trejų metų laikotarpyje, kas daugiausia susideda iš anksčiau pradėtų darbų tęsimo ir mūsų sąjungos pasisakymų šiandieniniais Lietuvos laisvinimo ir darbų pasidalinimo klausimais.

Organizacinė vidaus veikla. Kaip sąjunga, kur sąlygos leidžia, veikiame per atskirų vietovių skyrius. Vietovėse, kur skyrių nėra, ieškome būdų jiems įkurti. O kol tas tikslas tampa realybe, ryšiai yra palaikomi per pavienius sąjungos narius. Ryšius palaikome ir su kituose kraštuose gyvenančiais bendraminčiais. Keliuose kraštuose turime savo atstovus. Narių skaičius yra padidėjęs, ypač Čikagoje. Su apgailestavimu tenka prisipažinti, kad, kaip daugumai išeivijoje veikiančių grupių, taip ir mums prieauglio klausimas yra vienas kritiškiausių ir sunkiausiai išsprendžiamų uždavinių. Politinis veikimas net ir laisvuose kraštuose nepasižymi savo gausumu, ypač jaunesnėse kartose. Bet mums išeivijoje jo įtraukimas yra be galo svarbus, nes be prieauglio tęstinumo klausimas atsistoja labai kritiškoje padėtyje. Šio pranešimo tikslas nėra ieškoti kaltininkų dėl apatiškos lietuviško jaunimo laikysenos. Kas liečia Lietuvoje veikusias politines partijas, tai nėra paslaptis, kad Lietuvių Bendruomenės užimta ir stipriai propaguojama antipolitinė pozicija neigiamai veikia ne vien tik jaunesniąją, bet ir viduriniąją kartą. Lietuviškos politinės organizacijos ir rezistenciniai sąjūdžiai jungtiniai ir kiekviena grupė atskirai turi ieškoti būtų, kaip šią Lietuvių Bendruomenės vedamą negatyvią propagandą atremti.

Sutartinai veikiantis organizacinis pliuralizmas yra stipresnė jėga, negu viena visas veiklos sritis apimanti organizacija. Krikščionių Demokratų Sąjunga kreipiasi į visus geros valios Lietuvių Bendruomenės narius daryti įtaką į PLB vadovaujančius organus ir asmenis nutraukti arba bent sušvelninti antipo-

litinę kovą prieš įvairias lietuviškas politines ir rezistencines organizacijas.

Tarptautinės politinės partijos, kaip Krikščionys Demokratai ir Socialdemokratai, per savo internacionalus suteikia progą reikštis vyresniajai ir jaunesniajai kartai ne vien tik laisvuose demokratiškuose kraštuose, bet ir tremtyje veikiančiuose politiniuose susigrupavimuose. Lietuvių Bendruomenė turėtų skatinti stipresnius jaunuolius jungtis į ideologines politines partijas, nes ten jie turi daug progų iškelti Lietuvos bylą įvairiuose tarptautiniuose partijų suvažiavimuose.

VLIKas, ALTas ir LB. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, viena pagrindinių VLIKo grupių nuo pat jo įsikūrimo, pakartotinai tvirtina, kad VLIKas per jame atstovaujančias politines ir rezistencines grupes turi politinį pavergtos tautos mandatą, ir jo negali pakeisti jokia išeivijoje sukurta organizacija.

Amerikos Lietuvių Taryba pagal tradiciją ir ankstyvesnius tarporganizacinius susitarimus vadovauja politiniam Amerikos lietuvių veikimui. Mes tikime, kad lietuvybės išlaikymo ir kultūros sričiai efektingiausiai gali vadovauti PLB. Mes teigiame, kad šis darbas bus daug sėkmingesnis, kada Lietuvių Bendruomenė bus viena, ir raginame tą vieningumą atsiekti prie susitarimo stalo, o ne amerikiečių teismuose.

Darnus politinis ir lietuvybės išlaikymo darbas bus daug sėkmingesnis ir sklandesnis, kai bus aiškus darbų pasidalinimas, pagrįstas tradicija ir susitarimais. Gi dabartinė padėtis yra visai priešinga. Nei VLIKas, nei ALTas, mums atrodo, nėra bandę eiti į kitų darbus. Lietuvių Bendruomenė per savo spaudą (Pasaulio Lietuvį) tvirtina, kad ji yra vienintelė organizacija, turinti teisę kalbėti visos išeivijos vardu visais klausimais. Lietuviai Krikščionys Demokratai ragina Lietuvių Bendruomenę grįžti prie Lietuvių Chartos ir tarporganizacinius nesklandumus išsiaiškinti veiksnių konferencijose. Mes skatiname LB ieškoti susitarimo tarp VLIKo, ALTo ir LB. Paskutiniame VLIKo seime VLIKo valdyba rezoliucijos forma buvo įpareigota tokio susitarimo siekti. Mes tikime, kad PLB seimas panašia veiksnių susitarimo ieškančia rezoliucija įpareigos PLB valdybą. VLIKo Taryba per eilę metų kviečia PLB atstovą į savo posėdžius, bet PLB valdyba tokio atstovo nebesiunčia. Jei VLIKas, ALTas ir LB manytų, kad pirminiams žingsniams yra reikalingas tarpininkas, LKDS per savo atstovus VLIKo Taryboje ar privačiai yra pilnai pasiruošusi būti tokiu

tarpininku.

Tarptautinė veikla. Kiek mūsų jėgos leidžia, apie pavergtai tautai daromas skriaudas, informuojame per Pasaulio Krikščionių Demokratų Internacionalą, Pasaulio Jaunųjų Krikščionių Demokratų Uniją, Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą, Krikščionių Demokratų Internacionalo atstovą prie Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komisijos, Genevoje, Šveicarijoje ir kitus kontinentinius ir rajoninius krikščionių demokratų susigrupavimus.

Europos Parlamente mums gražiai atstovauja inž. Adolfas Venskus. Jo asmeninės pažintys su aukštais Europos krikščionių demokratų pareigūnais, užimančiais vadovaujančias vietas Europos Parlamente, duoda daug progų iškelti Lietuvos reikalą tame forume. Asmeniškai teko dalyvauti Krikščionių Demokratų Internacionalo Politinės Komisijos ir partijos pirmininkų suvažiavime Quito, Equadore. Teko užmegzti daug asmeninių ir organizacinių ryšių su atstovais iš įvairių valstybių. Mano pasisakymas buvo šiltai priimtas ir užrekorduotas suvažiavimo protokole, kurio nuorašai buvo išsiuntinėti visiems suvažiavimo dalyviams ir viso pasaulio spaudai.

Tarptautiniame Jaunųjų Krikščionių Demokratų Sąjungos suvažiavime Caracas, Venecueloje, mums sumaniai atstovavo Venecuelos Lietuvių Jaunimo Sąjungos pirmininkas Aras Mažeika. Savo sveikinime jis iškėlė pavergtos Lietuvos padėtį ir susilaukė didelio delegatų susidomėjimo. Prie sėkmingo atstovavimo daug prisidėjo ir p. Kukanauza. Centro Komitetas ir visa KD Sąjunga yra dėkinga ponams Mažeikai ir Kukanauzai už puikų mūsų atstovavimą.

Palaikėme ryšius su LKDS atstovais įvairiuose pasaulio kraštuose ir siuntėme informaciją apie LKDS ir pavergtą Lietuvą, kur ji buvo reikalinga ir reikalaujama.

Spauda ir informacija. Sėkmingai leidžiame tris kartus per metus išeinantį turiningą "Tėvynės Sargo" žurnalą. Didelę padėką tenka išreikšti žurnalo redaktoriui p. Petrui Maldeikiuil, nes per jo pasiaukojimą ir triūsą šis žurnalas pasiekė tokį aukštą lygį. Didžiuojamės, kad šis tris kartus per metus išeinantis žurnalas neuždeda finansinių sunkumų Centro Komitetui. Tai jo administratoriaus A. Balčyčio nuopelnas. Nuo to laiko, kai p. Balčytis perėmė žurnalo administravimą, žurnalas pasidarė finansiškai savarankiškas. Centro Komitetas yra dėkingas p. Antanui Balčyčiui už tokį kruopštų darbą.

Sąjungos narius ir draugus informuojame per dvimėnesinį

LKDS Biuletenį. Nuo pat pirmo biuletenio pasirodymo, jo pareikalavimas didėja. Biuletenis nėra finansiškai savarankiškas, bet finansinė pagalba ateina ne vien iš sąjungos narių, bet ir iš draugų. Nors Biuletenis yra leidžiamas Centro Komiteto, jo redagavimo naštą neša CK vicepirmininkas Pr. Povilaitis. Jam priklauso didelė padėka. Biuletenio ekspedicija rūpinasi p. Jurgis Inčiūra. Jam talkininkauja ypač adresų paruošime gen. sekr. Adomas Viliušis. Abiems jiems didelis ačiū.

Didelę padėtą tenka išreikšti iždininkui Leonidui Jarui, protokolų sekretorei p. E. Vilimaitei, finansų prižiūrėtojui p. J. Paškui, jaunimo dir. stud. R. Tričytei, St. Dubauskui ir dr. A. Rugienei.

Didžiausia padėka sąjungos vicepirmininkui užsienio reikalams Adolfui Venskui. Didelė padėka priklauso visiems sąjungos nariams, skyrių valdyboms, kurios be didesnės reklamos tyliai atliko daug didelių darbų. Be jūsų visų pagalbos ir ištvermės Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos veikimas nebūtų galimas (Vladas Šoliūnas, LKDS CK pirmininkas).

2. Europos Liet. Krikščionių Demokratų Tarybos pirmininko inž. Adolfo Venskaus pranešimas apie jo įvairių sričių veiklą.

Vidaus veikloje. Kaip jau jums yra žinoma, visi Europos Krikščionių Demokratų Tarybos nariai gyvena išsisklaidę po visą Vakarų Europą. Tarp jų palaikomi tarpusavio ryšiai, pasikeičiama informacija žodžiu ir raštu visais aktualiaisiais klausimais.

Tenka pasidžiaugti, kad ELKDT nariai apskritai yra veiklūs, energingi ir daug jėgų atiduodantys Lietuvos laisvės bylos reikalams tarptautinėje organizacinėje akcijoje ir ryšių palaikyme su įtakingais ne tik Vakarų Europos, bet ir kitų kontinentų politiniais ir tarptautinių organizacijų veikėjais. Taip pat daug darbo įdedama informacijos srityje — spausdintu žodžiu (pvz. italų ir prancūzų kalbomis ELTą redaguojant) ir įvairiais pranešimais apie Lietuvos padėtį sovietų priespaudoje.

Šių metų rugsėjo mėnesį numatoma Europos Lietuvių Krikščionių Demokratų Tarybos suvažiavimas Romoje, kuris mūsų celes čia tikrai dar labiau sustiprins.

ELKDT palaiko labai glaudžius ryšius su LKDS Centro Komitetu, su kuriuo dažnai tariasi veiklos klausimais vidaus ir tarptautinėje plotmėje. Tenka pasidžiaugti, kad tas bendradarbiavimas visada buvo nuoširdus, sklandus ir konstruktyvus.

Lietuviškoje plotmėje palaikomi geri ryžiai su VLIKu,

ypatingai su jo pirmininku dr. K. Bobeliu. Europos LKD TAryba su tvirtu įsitikinimu remia VLIKo pastangas Lietuvos laisvinimo kovoje ir tame darbe, reikalui esant, talkininkauja.

1980 m. spalio mėn., VLIKo pirmininkui dr. K. Bobeliui lankantis Europoje, turėjau galimybę jį Briuselyje pristatyti Europos Parlamento vicepirmininkui dr. Egonui Klepschui, ir tokiu būdu buvo užmegztas ryšys su šia svarbia Europos politine institucija. Ilgo ir nuoširdaus pasikalbėjimo metu su dr. E. Klepschu buvo aptartos svarbiausios okupuotos Lietuvos problemos ir galimybė Lietuvos bylai pristatyti Europos Parlamente.

Tarptautinėje plotmėje. Anksčiau šiame pranešime minėjau, kad nemaža Europos Lietuvos Krikščionių Demokratų Tarybos narių reiškiasi tarptautinių organizacijų veikloje.

Europoje veikla tarptautinėse organizacijose pradėta jau 1951 m. Tais metais pas jaunuosius įsitraukė šio pranešimo autorius, pas vyresniuosius E. Turauskas ir dr. P. Karvelis. Kiek vėliau į šią veiklą pas jaunuolius įsijungė L. Pabedinskas, B. Venskuvienė, A. Žemaitis ir dr. J. Norkaitis, o pas vyresniuosius prel. V. Mincevičius. Ne visi dėl įvairių aplinkybių galėjo toje veikloje iki šių dienų ištęsėti. Iš vyresniųjų su šiuo pasauliu atsiskyrė a. a. E. Turauskas ir a. a. dr. P. Karvelis. Šiuo metu daugiausia į tarptautinę krikščionių demokratų veiklą, jau vyresniųjų eilėse yra įsitraukę dr. J. Norkaitis, B. Venskuvienė, A. Žemaitis ir šio pranešimo autorius.

Palaikomi ryšiai ir veikiama su Europos Krikščionių Demokratų Unija, su Pasaulio Krikščionių Demokratų Unija (dabar vadinama Internacionalu), su Tarptautine Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unija ir su Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unija, suvažiavimuose ir studijų sesijose atstovauajnt LKDS.

Paskutinis Europos Krikščionių Demokratų Unijos kongresas įvyko 1980 m. birželio 23 - 25 dienomis Lisabonoje (Portugalijoje). Jame LKDS atstovavo ELKDT vicepirm. A. Venskus, padarydamas išsamų pranešimą apie pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus sovietų okupuotoje Lietuvoje, drauge iškeldamas pogrindžio spaudos reikšmę už savo krašto laisvę kovojančiai tautai. Sekantis šios unijos kongresas įvyks 1984 metais. Apie paskutinį krikščionių demokratų suvažiavimą 1982 m. lapkričio 25-27 d.d. Quito (Ekvadore) tikriausiai LKDS konferenciją painformuos suvažiavime dalyvavęs pirmininkas V. Šoliūnas.

Tarp kitų tarptautinių organizacijų, dar dalyvaujama Europiniame Sąjūdyje, kuris veikia nuo 1947 metų ir kuriame lietuviai atstovaujami nuo pat jo įsikūrimo. Europiniam Sąjūdžiui priklauso 24 Vakarų Europos kraštai ir 16 tarptautinių organizacijų. Šio komiteto pirmininkas yra prof. J. Baltrušaitis, vicepirmininkas — V. Balickas, iždininkas dr. J. Norkaitis, gen. sekretorius — A. Venskus. Europinio Sąjūdžio reikšmė yra didelė, nes jis daug prisidėjo prie Vakarų Europos susijungimo idėjos suformavimo įvairiuose šio kontinento kraštuose, kas yra dar labai aktualu net ir dabar, kada yra išrinktas Europos Parlamentas.

Šiuo metu jau ruošiamasi naujiems, 1984. m. gegužės mėn. įvykstantiems, Europos Parlamento rinkimams, skatinant Vakarų Europos piliečius gausiai juose dalyvauti. Europinio Sąjūdžio veikloje dalyvauja daug Vakarų Europos kraštų vyriausybių narių, parlamentarų, senatorių, įvairių partijų politikų, su kuriais šio pranešimo autoriui dažnai tenka susitikti suvažiavimų ar posėdžių metu.

Visos čia suminėtos tarptautinės organizacijos yra didelės reikšmės politiniai forumai, kuriuose nuolat yra progos kelti pavergtos Lietuvos problemas, turime galimybę priminti Lietuvos okupacijos neteisėtumą, patiekti vis naujos informacijos ir dokumentacijos apie krašte esamą padėtį. Tai jau darome daugiau, kaip per 30 metų.

Per visus tuos metus per kalbamas organizacijas susidarė oficialūs ir asmeniški ryšiai su įvairių kraštų parlamentarais, senatoriais, vyriausybių nariais ir politinių partijų lyderiais. O tai prisidėjo prie galimybių kelti Lietuvos laisvės bylą vadovaujančiuose Vakarų Europos sluoksniuose ir paskutiniu metu Europos Parlamente.

Europos Parlamente. Čia keletas pavyzdžių veiklos Europos Parlamento okupuotos Lietuvos klausimais.

Po mano pranešimo Pasaulio Krikščionių Demokratų Unijos konferencijoje 1975 m. lapkričio 28-29 d.d. Romoje apie padėtį Pavergtoje Lietuvoje Europos Parlamento Krikščionių Demokratų grupės patarėjas A. De Brouwer (belgas) 1976 m. sausio 26 d. raštu kreipėsi į Europos Parlamento narį P. Desvhamps (krikščionis demokratas, belgas), prašydamas jį pravesti akciją Žmogaus teisių pažeidimo klausimais Lietuvoje, ypatingai kas liečia sunkią katalikų padėtį krašte. Tų pačių metų gruodžio 22 d. A. De Brouwer raštu kreipėsi į mus, prašydamas platesnės informacijos apie padėtį okupuotoje Lietuvoje, kad Eu-

ropos Parlamento Krikščionių Demokratų Grupė galėtų imtis iniciatyvos šį klausimą kelti Europos Parlamente. Drauge su Eltos prancūzų kalba redaktore paruošėme prašomą informaciją, pasiųsdami taip pat dokumentacijos, ir tokiu būdu pavergtos Lietuvos byla pradėjo Europos Parlamente pirmą kartą judėti.

Čia tenka taip pat iškelti, kad nuolat daug pastangų neteisėtos Lietuvos okupacijos klausimu yra padėjęs dr. Egon Klepschas — ilgametis Europos Parlamento Krikščionių Demokratų Grupės pirmininkas ir didelis lietuvių draugas. Su juo šio pranešimo autorius yra užmezgęs artimus, širdingus ryšius jau nuo tų laikų, kai jie abu drauge veikė Europos Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unijoje, kurios pirmininku ilgus metus buvo dr. E. Klepschas, o A. Venskus darbavosi tos unijos egzekutyve. Todėl džiugu, kad šis ilgametis lietuvių draugas, kuris nuolat seka okupuotos Lietuvos problemas ir jomis rūpinasi, o nuo 1979 metų yra ir Europos Parlamento vicepirmininkas. Jis yra daug kartų kėlęs Europos Parlamente žmogaus teisių pažeidimų įvairius atvejus Vidurio ir Rytų Europos kraštuose.

Europos Parlamente Krikščionių Demokratų Grupė glaudžiai veikia su Konservatorių Grupe. Tad abiejoms grupėms susitarus, 1981 m. sausio 8 d. Europos Parlamentui buvo patiektas rezoliucijos projektas Pabaltijo kraštų laisvo apsisprendimo klausimu. Tos rezoliucijos projektas tų metų sausio 12 d. buvo perduotas Europos Parlamento Politinei Komisijai.

Tenka pabrėžti šios komisijos, kuriai vadovauja prityręs italų krikščionių demorkatų lyderis M. Rumoras, didelę rolę, svarstant rezoliucijos projektą ir tinkamoje aukštumoje pastatant Pabaltijo kraštų dabartinės padėties klausimą. Politinės Komisijos rėmuose negalima pamiršti Europos Parlamento nario Otto von Habsburgo, kuris paruošė labai išsamų raportą Estijos, Latvijos ir Lietuvos dabartinėmis problemomis ir kuris labai atsidėjęs rūpinosi visu šiuo klausimu.

Jei Politinė Komisija savo 1982 m. rugsėjo 22 d. posėdyje nebūtų priėmusi rezoliucijos projekto, šioji nebūtų pasiekusi Europos Parlamento 1983 m. sausio 13 dienos pilnaties sesijos, ir ta rezoliucija Pabaltijo kraštų klausimais nebūtų pasiekusi savo tikslo.

Šiame savo pranešime jau nekelsiu šių metų sausio 13 d. priimtos svarbos bei reikšmės Lietuvos laisvės bylai, nes apie tai jau buvo patiektos informacijos LKDS Centro Komitetui,

kitoms mūsų organizacijoms ir spaudai.

Reikia pabrėžti ir pasidžiaugti, kad Europos Parlamento š. m. sausio 13 d. pilnaties sesijos metu krikščionys demokratai daugiausia iš visų politinių grupių balsavo už tą rezoliuciją ir tuo nulėmė jos priėmimą.

VLIKo 1982 m. birželio mėn. įgaliotas, daugelį kartų lankiausi Europos Parlamente Štrasburge kalbamos rezoliucijos reikalais. Mačiausi ir kalbėjausi su įvairiais parlamentarais (kurių daugumą pažinau jau iš anksčiau), keldamas mūsų okupuoto krašto klausimus ir įteikdamas įvairios dokumentacijos.

Po sausio 13 d. mums svarbios rezoliucijos priėmimo Europos Parlamente Lietuvos reikalai ten nepamirštami.

Galime pasidžiaugti nauju reikšmingu faktu: dvidešimt krikščionių demokratų, vieno konservatoriaus ir vieno nepriklausomų grupės atstovo iniciatyva vasario 12 dieną Europos Parlamentui buvo įteiktas rezoliucijos projektas kun. Alfonso Svarinsko likimo klausimu. Šis rezoliucijos projektas buvo kovo 7 d. perduotas Europos Parlamento Politinei Komisijai ir kovo 16 d. tos komisijos posėdyje Briuselyje jau pradėtas svarstyti.

Tad mūsų pastangų ir gerų pažinčių dėka okupuotos Lietuvos klausimai Europos Parlamente yra gyvi ir eina pirmyn į konkrečius realizavimus.

— — —

Taip pat ir kitose tarptautinėse organizacijose ir institucijose paskutiniu metu matome žymiai daugiau dėmesio ir akcijos tautų atžvilgiu, negu kad anksčiau.

Tačiau apskritai tenka pasakyti, kad mūsų veikla Lietuvos laisvės klausimais kaip praeityje, taip ir dabar dėl esamos bendros politinės padėties pasaulyje yra visad surišta su įvairiais sunkumais ir dažnai vyksta nepalankiomis aplinkybėmis. Tai reikalauja ištvermingų ir dažnai ilgų pastangų. Niekas pasaulyje nepasidaro iš nieko, tuo labiau tiems kraštams, kurie gyvena komunistinėje vergijoje ir kurių tragišką likimą laisvas pasaulis yra dažnai linkęs užmiršti.

Būkime tvirti, kantrūs ir ryžtingi toliau tęsti Lietuvos laisvės bylą. Tarptautinės politinės organizacijos ir institucijos yra tinkamiausios platformos tai mūsų kovai laimėti.

3. Lietuvių Krikščionių Demokratų atstovo Argentinoje Zeferino Juknevičiaus pranešimas

I

Politinė padėtis Argentinoje. Jau suėjo septyneri metai, kaip karinė valdžia valdo Argentiną. Tas įvyko dėl to, kad

1976 metais peronininkų valdžia susmuko politinės ir administracinės balos sūkuryje, o kitos esančios partijos nebuvo tiek galingos ar nesusikompromitavusios, kad būtų galėjusios perimti valdžią savo rankosna. O nemaža tų kitų politinių partijų veikėjų nukrypo belstis į kariuomenės vartus. Ir žinoma, kuo baigėsi.

Politinės partijos tapo užšaldytos nuo to meto, ir tik praeitais 1982 metais jos pradėjo aiškiau ir intensyviau veikti. O paskelbus rinkimus 1983 metų spalio pabaigoje, prasidėjo politinių partijų persiorganizavimas pagal nustatytas taisykles. Taigi dabar vyksta didžiausias įkarštis, verbuojant partijoms narius. Narių registracija baigėsi šių metų gegužės 31 d.

Veikiančios partijos: peronininkai, kurių sąrašas iki šiol siekia 2.500.000 narių; Redikalai — 1.500.000 narių; Centrinė koalicija (federalai, federalai populistai, liberalai, demokratai) — 800,000 narių) konservatoriai su prijaučiančiais liberalais — 500,000; krikščionys demokratai apie 200.000 narių, neoliberalai apie 100.000 narių; socialistai ir socialdemokratai apie 150.000; kitos mažesnės partijos veikia tik provincijose (Argentina suskirstyta į 23 provincijas), bet jos galės atsverti į vieną ar kitą pusę federaliniuose rinkimuose (prezidento ir Kongreso atstovų - deputatų ir senatorių).

Argentinos krikščionių demokratų partija savo laiku buvo suskilusi į tris frakcijas: populistai, revoliucionieriai ir ortodoksai. Populistai prisišliejo prie peronistų ir laimėjo keletą atstovų Kongrese. Kitos frakcijos negavo atitinkamo balsų skaičiaus. Dabar visos trys frakcijos susijungė, nors dar tarp jų yra šiokių tokių nesklandumų, kurie gali paaštrėti, kai ateis laikas skirti kandidatus rinkimams. Beveik du trečdaliai mūsų krikščionių demokratų yra daugiau ar mažiau linkę į kairę. Kaip ir kitos partijos, jie dar turi sudaryti galutinį narių sąrašą, išsirinkti savo valdančiuosius organus ir pagaliau išrinkti savo kandidatus balsavimams. Dar nežinia, ar jie eis į rinkimus savo atskiru sąrašu, ar sudarys kurią nors koaliciją su jiems prijaučiančiais.

Šiaip šiuo metu politinis veikimas taip karštai verda, kunkuliuoja, kad tiesiog taško į visas puses, kartais net užgaudami ir savuosius. O politinių veikėjų pokalbių temos ribojasi ne vien bėgamais reikalais, o tik žiūrima, kaip paveikti savo pusės balsuotojų masę. O pasaulinė padėtis jiems rūpi tik tiek, kiek tiesiogiai liečia dabartinę Argentinos padėtį.

Lietuvos bylos padėtis. Nors turiu gerus santykius krikš-

čionių demokratų, konservatorių, liberalų, radikalų, peronistų bei socialistų veikėjų tarpe, šiuo metu nieko konkretaus Lietuvos bylos atveju negalima išgauti. Reikia laukti, kol susiorganizuos konstitucinė valdžia (1984 metų pradžioje). Tikiuosi, kad tada pagyvės ir mūsų bylos reikalai. Prijaučiančių čia yra nemaža.

Per šį politinio veikimo atšaldymo laikotarpį kiek galėdamas palaikiau anksčiau turėtus santykius ir ieškojau galimumų užmegzti naujus. Žinoma, tai ne visiems lengva, nes reikalauja nemaža lėšų pasimatymams, vienur kitur suėjimams. Taigi prie paaukojamo laiko reikia pridėti ir piniginę duoklę. Bet tas viskas turi vertę, siekiant aukščiausio mūsų tautos tikslo — prisidėjimo prie Lietuvos laisvinimo bylos. Prie to atgyja ir vietinės prieškomunistinės organizacijos, kurios seniau mums daug padėjo ir pažadėjo ateityje visais būdais paremti mūsų laisvinimo akciją. Jose aš tiesiogiai dalyvauju.

Tarp kitko esu išvertęs ispanų kalbon Lietuvių katalikų Bažnyčios Kronikas, kurias leidžia Čikagoje tur būt jums gerai žinoma L.K.B. Kronikoms leisti Sąjunga. Jau išleisti pirmieji du tomai (abu po 400 psl.) ir buvo plačiai išplatinti bei platinami ispaniškai kalbančiame pasaulyje. Baigiamas trečiojo tomo vertimas. Manau, kad tai yra vertingas įnašas Lietuvos akcijai.

Argentinos lietuvių veikla. Turėtų būti jums žinoma, kad Argentinoje veikia trejetas lietuvių organizacijų, įsteigtų prieš 80, 60 ir 50 metų ir keletas įsikūrusių kiek vėliau, abi lietuvių parapijos, Lietuvai Išlaisvinti Centras Argentinoje (nuo 1940 metų) ir t.t. Šios organizacijos sudaro Argentinos Lietuvių Organizacijų ir Spaudos Tarybą — ALOST, tai yra organą, kuris derina bendrą lietuvišką kolonijos veikimą, ypatingai laisvinimo akciją. Jis rengia bendrus tautinius minėjimus — Vasario 16, Tautos ir Gedulo Dienas ir palaiko ryšius su kitataučių organizacijomis.

1982 metais ALOST kartu su Argentinos Lietuvių Jaunimo Sąjunga išleido kuklų, bet vertingą ispanų - lietuvių kalbų žodynėlį. Tai ypatingas įnašas Pietų Amerikos ispaniškai kalbančiam lietuvių jaunimui.

4. Prel. Pijaus Ragažinsko pranešimas iš Brazilijos. Pietų Amerika šiuo metu pergyvena didelę ekonominę ir politinę krizę. Pietinio kontinento valstybės yra paskendusios neišbrendamose skolose.

Demokratinės idėjos sunkiai prigyja tropiniame klimate. Beveik visų valstybių vyriausybių politikoje lemiamas žodis yra

kariškių. Politinės partijos, jei jos nebuvo likviduotos, tai jų veikimas yra neribotam laikui sutrukdytas.

Kalbant apie Brazilijos politinių partijų, jų tarpe ir krikščionių demokratų veikimą, po 1964 metų kovo 31 dienos kariuomenės įvykdyto perversmo jis buvo uždraustas. Kalbamas sukilimas Braziliją išgelbėjo nuo komunizmo. Nors tuo metu komunistai Brazilijos dar nevaldė, bet jau buvo valdžioje. Jie buvo tikri laimėjimu.

Karinė vyriausybė, norėdama turėti atramą tautoje, dekretu paskelbė, kad leidžiama veikti dviems partijoms: pozicijos ir opozicijos. Buvo laisvė pasirinkti vieną ar kitą. Jos neturėjo jokio ryškesnio politinio antspalvio, nes tiek į vieną, tiek ir į kitą suėjo politikai nuo kraštutinės kairės ligi kraštutinės dešinės. Šios dvi partijos atstovavo parlamentui ir senatui su apribota laisve.

Politinis atoslūgis vyko gana pamažu. Tik prieš 1982 metų lapkričio rinkimus buvo leista partijoms išeiti į viešumą su senais ar naujai pasirinktais vardais. Dauguma jų su ryškesniu veidu pasirinko buvusias pozicijas ar opozicijo partijas. Dar trejetas naujų partijų, be didesnės įtakos visuomenėje, susiorganizavo.

Politinis atoslūgis vyko gana pamažu. Tik prieš 1982 metų lapkričio rinkimus buvo leista partijoms išeiti į viešumą su senais ar naujai pasirinktais vardais. Dauguma jų su ryškesniu veidu pasirinko buvusias pozicijos ar opozicijos partijas. Dar trejetas naujų partijų, be didesnės įtakos visuomenėje, susiorganizavo.

Krikščionių Demokratų dauguma pasiliko su buvusia opozicijos partija — Brazilijos Demokratiniu Sąjūdžiu — MDB. Krikščionių Demokratų tvirtovė buvo Sao Paulo valstija, vadinama Brazilijos plaučiais. Rinkimų metu ši partija surinko 45 procentus balsų. Gubernatorium buvo išrinktas buvęs krikščionių demokratų partijos generalinis sekretorius Franco Montero. Sao Paulo valstijos valdžia buvo krikščionių demokratų rankose.

Nors ir oficialiai kol kas krikščionių demokratų partijos nėra, bet palaikau artimus ryšius su šios idėjos žmonėmis, informuodamas juos apie Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos veikimą ir apie Lietuvos išlaisvinimo darbų eigą.

Didžioji spauda dažnokai talpina pranešimus ar straipsnius apie lietuvių tautos priešinimąsi okupantams.

Turint galvoje, kad šios dienos akademinis jaunimas atei-

tyje paims valstybės vairą į savo rankas, su šio jaunimo organizacijomis stengiamės palaikyti ryšius ir juos informuojame apie okupuotos Lietuvos padėtį susirinkimuose ir kitomis progomis.

Baigdamas šį pranešimą, linkiu suvažiavimui prasmingų nutarimų ir reikšmingų darbų.

5. Kun. prof. Vytauto Mato Mankeliūno pranešimas iš Kolumbijos

Nuoširdžiai dėkoju už kvietimą parašyti apie Kolumbijos Krikščionių demokratų partiją. Bet, kadangi jau negaliu paruošti išsamesnio rašinio, tai duodu truputį bendros informacijos.

Kolumbijos Krikščionių Demokratų Partija veikia jau apie 14 metų, bet viešumoje (rinkimuose) pasirodė tik prieš 6 metus dviejuose rinkimuose, pravedė po porą savo atstovų į savivaldybines korporacijas departmentuose. Kolumbija politiniai yra padalinta į 21 departmentą, o šie paskirstyti į valsčius. Tuose rinkimuose visame krašte ji gavo apie 140.000 balsų, kada balsuotojų buvo daugiau kaip šeši milijonai; reikia atsiminti, kad Kolumbijoje beveik 50% nebalsuoja, turėdami teisę balsuoti.

Po to Kolumbijos Krikščionių Demokratų Partija iš naujo grįžo į formavimosi stadiją, nori gerai paruošti vadus. Dauguma partijos vadų yra universitetuose. arba yra įvairūs profesionalai; ypatingai daug yra inžinierių, nors netrūksta ir advokatų bei ekonomistų. Kadangi aš pats jau 30 metų dirbu universitete, tai juos gerai pažįstu — nuolat pasikalbame ir padiskutuojam apie kai kurias vietines problemas. Visi jų vadai turi gerai išdirbtus kriterijus ir nuolat studijuoja vietines problemas. Jiems ypač buvo įdomi žemės reforma Lietuvoje ir a. a. kun. M. Krupavičiaus veikla.

Krikščionių Demokratų Partijai eiti į plačias minias yra didelė vietinė kliūtis: vietinė konservatorių partija (kuri šiandien valdo Kolumbijoje) per savo vadus atvirai skelbia Bažnyčios socialines doktrinas. Kolumbijoje yra dvi stiprios ir populiarios partijos: konservatoriai ir liberalai.

Taip krikščionys demokratai, taip ir konservatoriai yra aiškiai ir atvirai nusistatę prieš socialiniai ekonominę komunizmo sistemą, nuolat nurodo, kur tokios sistemos veda. Už tai mūsų lietuvių klausimu jie yra labai pozityviai nusistatę. Nors kai Kolumbija yra be didesnio svorio tarptautiniame gyvenime, tai gal kai kada ir nutyli. Nors dabartinis mūsų prezidentas Belisario Betancourt yra aiškiai pasisakęs tiek prieš USSR, tiek ir prieš JAV ekonominėje srityje.

Jei ateityje bus progos — mielai parašysiu plačiau apie Kolumbijos Krikščionių Demokratų Partiją.

6. Stipriausias šioje LKDS konferencijoje pasisakymas Lietuvos pavergimo ir išlaisvinimo klausimais buvo **VLIKo pirmininko dr. Kazio Bobelio kalba.**

Dr. K. Bobelis savo kalbos temą suvedė į tris klausimus— į tris iki šiol laimėtos Lietuvos laisvinimo kovos etapus: 1. kova už pavergimo nepripažinimo status quo (esamos padėties) išlaikymą. 2. remiantis Helsinkio užbaigiamuoju aktu, išėjimas į laisvojo pasaulio politinę areną ir 3. mūsų ir visų Pabaltijo tautų ir valstybių pavergimo ir nepripažinimo rezoliucijos priėmimas Europos Tautų Parlamente.

1) Okupacijos nepripažinimo status quo išlaikymas, kuris apima Lietuvos politinės veiklos vystymąsi, jos padėtį ir kokios yra ateities perspektyvos, pradedant nuo 1940 metų iki dabar.

1940 metais Lietuva buvo Sovietų Sąjungos okupuota. Iki tada ji buvo laisva, nepriklausoma valstybė, Tautų Sąjungos narė. Dalyvavo visose Tautų Sąjungos konferencijose; taip pat buvo Hagos tarptautinio tribunolo narė. Džiaugėsi visoms laisvoms tautoms suteiktomis laisvėmis. Bet 1940 metais Sovietų okupacija visas tas Lietuvos, jaunos valstybės viltis sugriovė ir sunaikino savo brutaliu įsiveržimu. Nuo to meto Lietuvos laisvės kova daugiausia vyko užsienyje. Pačioje Lietuvoje prieš okupantą partizanai stipriai ir atkakliai kovojo keliolika metų, iki raudonasis bolševikas juos galutinai iššaudė bei išnaikino, o kitus ištrėmė į Sibirą. Bet mes tie, kurie esame Vakarų pasaulyje ir tie, kurie anksčiau buvo į Vakarus atvykę lietuviai, pradėjome tęsti naują Lietuvos išlaisvinimo kovą.

Didžiausia mūsų pagarba priklauso anksčiau šiame krašte apsigyvenusiems arba Amerikos lietuviams, kurie 1940 metų spalio mėnesį išgavo iš prezidento Roosevelto garsiąją deklaraciją, nepripažįstančią ir niekada nepripažinčiančią Lietuvos okupacijos. Nuo tada ir prasidėjo pirmasis mūsų laisvės kovos etapas. Visa nuo to laiko kova rėmėsi grynai status quo išlaikymu, kitaip sakant, okupacijos nepripažinimo išlaikymu, tvirtinimu, kad Lietuva yra Sovietų Sąjungos okupuota. Nors ji buvo de fakto pripažinta kaip okupuota, tačiau de jure (teisiniai) ji niekada nebuvo pripažinta. Tai yra ypatingai didelis Amerikos lietuvių nuopelnas, nes jie pajėgė įtikinti Amerikos valdžios pareigūnus, kad jie tos okupacijos nepripažintų.

To išdavoje buvo išlaikyti mūsų diplomatiniai atstovai Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir konsulai įvairiuose miestuose. Washingtone ir šiandien tebeveikia mūsų atstovybė. Mes tuo džiaugiamės ir už tai esame labai dėkingi mūsų pirmtakams — Amerikos lietuviams.

To nepripažinimo kova ilgai buvo vienintelė ašis, apie kurią sukosi visas mūsų laisvinimo darbas, nes tuo metu Europoje nebuvo jokios kalbos apie padėjimą pavergtoms Lietuvai, Latvijai ir Estijai. Niekas ir net nebandė padėti pavergtoms Pabaltijo tautoms. Amerikoje prie nepripažinimo kovos prisidėjo įvairios komisijos: Kersteno komisija, kuri iškėlė nusikalstamus Sovietų Sąjungos darbus, įvairius jos smurto veiksmus. Nepripažinimo kovą parėmė ir rezoliucija, kurią pravedė Amerikos lietuviai, pabrėždami, kad JAV Atstovų rūmai ir Senatas irgi tos neteisėtos okupacijos nepripažįsta.

Ta nepripažinimo kova buvo tik status quo išlaikymas ir buvo labai neefektinga. Neefektinga ta prasme, kad daugeliui ji atsibodo. Nieko konkretesnio daugiau nebuvo galima pasiekti. Niekas nenorėjo kalbėti Lietuvos, Latvijos ir Estijos klausimais, išskyrus tą pro formą, kad nepripažinimo aktas buvo tęsiamas nuo vieno prezidento iki kito prezidento kadencijos ir nuo vieno Kongreso iki kito. Kartais tais pareiškimais mes naudodavomės ir didžiuodavomės ir ypatingai džiaugdavomės, kada gaudavome pareiškimą Vasario 16-os proga mūsų ministeriui. Tada mums atrodė, kad tai buvo labai didelis laimėjimas. Iš tikrųjų tai buvo tik vaikų žaidimas. Tebuvo tik išlaikymas, nepripažįstant sovietinės okupacijos. Mums tuo metu jokių didesnių platformų bei galimybių Lietuvos bylai tęsti nebuvo. Niekas tada nenorėjo su mumis kalbėti, niekas nenorėjo Lietuvos ar Pabaltijo klausimu konkrečiau užsiangažuoti ar ką konkrečiau daryti. Ypatingai Europoje ilgą laiką mūsų diplomatiniai atstovai ir pats VLIKas, kol dar buvo Europoje, iki 1955 metų negaudavo jokio stipresnio pareiškimo būsimos politikos ar Pabaltijo valstybių ateities atžvilgiu. Ta kova buvo tiktai tęsiama mūsų viso pasaulio lietuvių nepaprastu užsispyrimu, kietu pasiryžimu ir pasirengimu bet kokiai žūtbūtinei kovai, nežiūrint, kokie bebūtų tos kovos rezultatai. Mes niekada nesutikome, kad Lietuva būtų okupuota ir pavergta.

Ta kova tęsėsi maždaug iki 1973-74 metų, kada Sovietai su dideliu spaudimu norėjo būtinai gauti Europos taikos sutartį, nes po tiek daug metų nuo Rytų Europos pavergimo

sutartis su Europos valstybėmis dar nebuvo pasirašyta. Visos po karo įvykusios sienų ir valstybių teritorijų machinacijos bei pakeitimai nebuvo oficialiai niekur užangažuoti ar pripažinti. Visą laiką tęsėsi tas status quo nepripažinimas. Vakarai nesutiko dabartines Europos sienas galutinai pripažinti kaip nuolatines. Tuo pačiu, kas savaime aišku, ir Lietuvos okupacija vis dar buvo tęsiama kaip nepripažįstama.

Aš nemanau, kad Lietuvos ir Pabaltijo klausimas iššaukė tokį Vakarų valstybių laikymąsi. Pagrindiniai buvo du punktai, kurie tokią Vakarų poziciją išlaikė. Svarbiausias jų buvo Vokietijos padalinimas, kurio vokiečiai niekada nepriėmė kaip fakto ir niekad nesutiko, kad Vokietija būtų padalinta. Jie buvo militarinių jėgų priversti užimti tokią poziciją, kad iš Vokietijos buvo padarytos dvi valstybės. Bet jie širdyje niekad su tuo faktu nesutiko, kad, kiekvienai progai pasitaikius, jie tą klausimą iškeltų vis aštresnėje formoje.

Daugelį metų po karo, kuomet vokiečių ekonominė padėtis buvo sunki ir gyvenimo sąlygos taip pat buvo labai sunkios, kuomet jiems reikėjo atstatyti per karą sugriautą ūkį ir išmokėti reparacijas kitoms valstybėms, — jie tylėjo ir nebandė daryti jokių stipresnių politinių užsiangažavimų.

Kuomet aš perėmiau VLIKo vadovavimą 1979 metais, man teko peržiūrėti įvairias anksčiau buvusias VLIKo bylas. Iki to laiko mes neturėjome VLIKe nė vieno konkretaus pareiškimo, kad bent viena Vakarų valstybė skaitytųsi ar darytų bet kokių žygių ar kuo nors užsiangažuotų ir padėtų Lietuvos laisvės atstatymo reikalu. Į daugumą raštų net nebuvo atsakoma, o jei į kuriuos ir atsakydavo, atsakydavo abstrakčiomis formulėmis, nieko konkrečiai nežadėdami ir, kitaip sakant, viską vyniodavo į vatą. Tokioje padėtyje buvo mūsų laisvinimo veiksniai.

Lygiai tokia pat padėtis buvo ir su mūsų diplomatine tarnyba. Ji irgi jokių konkrečių užsiangažavimų iš niekur negavo. Jei pažiūrėtume į Europos valstybes, tai beveik visos jos mūsų diplomatinių tarnybų šiuo metu nepripažįsta, išskyrus Angliją ir Vatikaną. Visose kitose mūsų diplomatinės tarnybos oficialiai yra panaikintos. Kitokia padėtis buvo Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir Kanadoje. Dar kurį laiką, pradžioje, diplomatinės tarnybos buvo Brazilijoje, Urugvajuje ir Argentinoje. Bet ir ten, mirus Grišonui ir kiek vėliau Čibirui, Argentinoje ir Urugvajuje ta padėtis išnyko, ir dabar ten diplomatinės tarnybos nebeturime. Taip pat ir Brazili-

joje, kol buvo Lietuvos atstovas Mejeris, dar šiek tiek veikė, nors ir neoficialiai, mūsų diplomatinė atstovybė. Ponas Čiurinskas, kuris ten buvo diplomatinės tarnybos sekretorius, patylomis buvo atleistas, ir diplomatinė tarnyba dabar nebeveikia. Tas pat yra Europoje ir kitose Pietų Amerikos valstybėse.

Kanadoje šiuo metu turime diplomatinę tarnybą. Bet ir čia valstybė jokiu būdu Lietuvos reikalu neužsiangažavo ir jokių pažadų nedavė. Šiek tiek mūsų diplomatinė tarnyba turėjo stipresnę padėtį Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Bet tai buvo JAV lietuvių pastangų, daugiausia Amerikos Lietuvos Tarybos — ALTo veiklos išdava.

Amerikos Lietuvių Taryba nuo pat 1940 metų labai vieningai, stipriai sujungdama visus Amerikos lietuvius į vieną Tarybą, puikiai atstovavo Lietuvos interesus ir, kiek sąlygos ir galimybės leido, gynė mūsų tautos nepriklausomybės atstatymą. Aišku, mes turime priimti objektyviai ir suprasti, kad tos atstatymo galimybės nėra tokios šviesios ir ne tokios greitos, kokias mes visi norėtume matyti. Ir dėl to mes turime sutikti su realybe, kad kartais reikia daug kantrybės ir užsispyrimo, kad pasiektume tai, ko siekiame. Amerikos Lietuvių Taryba per daugel metų puikiai dirbo, padėjo pagrindus mūsų tolimesnei kovai JAV. Ir, kaip anksčiau minėjau, maždaug apie 1972-73 metus pamažu perėjo į antrą arba naują mūsų laisvės kovos etapą.

Tuo laiku Europos valstybės, Sovietų Sąjungos įtaigojamos, jau sutiko derėtis ir vesti pasitarimus su Sovietų Sąjunga dėl tolimesnės Europos politinės, administracinės ir ekonominės formacijos. To išdavoje eventualiai iškilo Helsinkio finalinis (užbaigiamasis) aktas. Sovietų Sąjunga spaudė, kad būtinai būtų pasirašyta Europos taikos sutartis, kuri viską užgarantuotų. Bet Vakarų Europos valstybės (nežinau, kieno tai nuopelnas ir kuri jų prie to daugiausia prisidėjo, bet manau, kad JAV, pasirašydamos aktą, čia suvaidino pagrindinį vaidmenį) Sovietams jokių užsiangažavimų nedavė. Ir Sovietai čia daugiausia politiškai pralaimėjo, nes kiekvienai valstybei jie davė teisę į tai, kas aiškiai pasakyta, būtent, kad kiekviena valstybė, kiekviena žmonių grupė turi teisę į laisvą nepriklausomą gyvenimą ir savo viduje ir išorėje į politinį tvarkymąsi. Daug kas įvairių srovių atstovų spaudoje, ne vien mūsų, bet ir kitų tą aktą priėmė kaip išdavimą Sovietų Sąjungai laisvų tautų interesų ir žmonių laisvių. Priešingai, aš manau, kad nuo to etapo 1975 m. rugpiūčio 1 d. prasidėjo nauja mūsų laisvės

kovos programa, nes tik per Helsinkio aktą mums jau pavyko įeiti į tarptautines arenas, į tarptautinius forumus, kur mes, remdamiesi tuo aktu, galėsime pristatyti savo pareiškimus, galėjome jiems pademonstruoti, kas vyksta Lietuvoje, kaip ten nėra laikomasi tų Helsinkio akto susitarimų ir taip toliau. Aš neisiu į detales, nes tuo reikalu jau anksčiau daug buvo kalbėta.

Sovietų Sąjunga į tą aktą žiūrėjo visai kitaip, ir savaime aišku, kad didžiausias antikomunistines grupes Jungt. Amerikos Valstybėse jie bandė sukompromituoti ir suniekinti. Todėl jų agentų ir naivių mūsiškių rankomis tas aktas iššaukė daug nesantaikos, nesutarimo ir bėdos mūsų politinėje veikloje. Dar ir šiandien mes išgyvenome tos nedarnos rezultatus. Net aną dieną skaičiau viename laikraštyje, kur net šiomis dienomis dar rašo, kad Helsinkio aktas buvo tautos išdavimas. Aš norėčiau paklausti tų rašeivų, ką jie darytų nuo 1975 metų iki dabar, jei to Helsinkio akto nebūtų. Kokiu dokumentu, kokiu pareiškimu galėtume apeliuoti į Vakarų valstybes, kuo mes galėtume remti mūsų nepripažinimo status quo, kuo remdamiesi mes galėtume reikalauti Lietuvos laisvės atstatymo, jei ne punktais, kurie yra paminėti Helsinkio akte, kad kiekviena valstybė turi teisę į savo laisvą apsisprendimą ir nepriklausomybę? Mes tuo remiamės, mes labai gerai žinojome 1975 metais, kad Sovietų Sąjunga visus apgaudinėja ir visiems meluoja. Kiekvieną sutartį, kurią ji pasirašo, ji sulaužo. Gerbiamieji ponai ir ponios, mes gi nesame visuma, mes nesame visas Vakarų pasaulis. Mes esame tik maža dalis, kuri išgyveno komunistų vergiją, kurie pažįstame komunizmą ir žinome, kaip su juo kovoti. Dauguma Vakarų valstybių to nežino ir tik dabar pradeda pamažu iš to miražo išeiti. Iki šio laiko jie buvo akli ir galvojo, kad yra labai gerai, jei galima su komunistais susitarti. Lygiai taip pat, kaip prezidentas Carteris po Afganistano invazijos pareiškė, kad "aš tik dabar pamačiau, kas yra komunistai". O ką jis veikė anksčiau, ką jis veikė, būdamas kandidatu į prezidentus? Ar jis neturėjo informacijų, kas yra Sovietų Sąjunga? Ar mes nematome, kas vyksta Afrikoje? Ar mes nematome, kas vyksta Irane? Ar nematome, kas vyksta pietinėse ir centrinėse Amerikos valstybėse? Kas ten visą nesantaiką sukelia, ar ne komunistų agitatoriai, išnaudodami sunkias ekonomines padėtis. Bet jie, tuos kraštus nuvedę į komunizmą, tų ekonominių padėčių nepataiso ir nepataisys. Jas dar labiau pablogins,

jos bus dar blogesnės. Ir ten gyvenantiems žmonėms gyvenimo sąlygos bus dar blogesnės, negu jie jas turėjo ir dabar turi. Bet žmonės, kurie yra beraščiai ir mažo išsimokslinimo, nepažįsta ir nežino tikro komunizmo motto, kuris atrodo toks idealus, tokia utopija, toks gražus, kad visi mes esame lygūs ir visiems lygi laisvė.

1975 metais, pagal Helsinkio aktą, mums atsidarė naujas kovos forumas, ir to išdavoje mūsų kova buvo pristatyta daug plačiau. Jau Helsinkio akto pasirašymo metu mūsų lietuvių, latvių ir estų atstovai ten sukėlė didelį triukšmą. Kai kurie net buvo suimti ir per spaudą nuskambėjo pavergtų Pabaltijo valstybių laisvės balsas ir jų troškimas būti nepriklausomais.

Po to atėjo 1977 metai, kada Belgrado konferencijoje pirmą kartą viešai buvo viešai iškeltas Pabaltijo valstybių pavergimo klausimas, kur Sovietų Sąjunga protestavo ir boikotavo, kad tas klausimas nebūtų svarstomas. Po 1977 metų atėjo 1980 metai — Madrido konferencija. Madrido konferencija dar ir šiandien tebesitęsia, kurią taip neteisingai kai kurie mūsų redaktoriai aprašo. Aš aną dieną skaičiau mūsų vieno laikraščio vedamąjį, kuriame aiškiai pasakyta, kad Madrido konferencijoje visiškai nekovojama dėl žmogaus teisių, dėl žmogaus laisvių, tai esąs išdavimo aktas. Ponai ir ponios, jei Helsinkio aktas Madrido konferencijoje būtų buvęs žmogaus teisių ir laisvių išdavimas, tai iki šiandien ji nebesitęstų du su puse metų. Madrido konferencija buvo numatyta pabaigti per šešias - aštuonias savaites. Ji prasidėjo 1980 metais lapkričio 9 dieną, o šiandieną jau yra 1983 m. gegužės pabaiga, — ir ta konferencija su pertraukomis dar tebesitęsia. Ji tęsiasi todėl, kad Vakarai aiškiai užėmė konkrečią poziciją, reikalaudami to, ką Sovietų Sąjunga ir jos satelitai pasižadėjo ir ką pasirašė Helsinkyje — kad tai būtų vykdoma, ir nenusileidžia. Pradžioje daug kas juokėsi iš Helsinkio akto. Bet kada vyko Madrido konferencija — lietuviai ten važiavo ir siuntė savo pareiškimus. Mes savo memorandumą įteikėme visų lietuvių vardu prieš konferencijai prasidedant ir konferencijos metu 1981 - 1983 metais, visą laiką primindami, kas vyksta Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, koks ten yra teroras: religinis, tautinis ir kultūrinis persekiojimas; primindami Vakarams, kad jie negali pasitikėti Sovietų Sąjunga, kad jie vykdytų tai, ką jie Helsinkyje pasirašė. Mes priminėme Helsinkio grupių naikinimą, jų suiminėjimus, jų areštus, priminėme, kad ir tų grupių susidarymą iššaukė Helsinkio aktas,

kad tų grupių nariai galėtų sekti, kaip tie Helsinkio principai yra vykdomi.

Dėl to šiandien Amerikos delegatai yra labai užsispyrę, laikosi, kad jie nepasirašys Madrido dokumento, kuris neapgintų pavergtų žmonių teisių ir jų laisvių. Prieš pat mano atvažiavimą čia į Čikagą, praeitą savaitę aš gavau kongresmano Fascell trumpą pranešimą apie tai, kas vyksta Madride. Šiuo metu Madride nebėra jokio susitarimo. Vakariečiai yra griežtai užsispyrę nepasirašyti dokumento, kol Sovietų Sąjunga nesutiks gerbti žmogaus teisių ir nepakeis savo pozicijos Helsinkio akto stebėtojų atžvilgiu. Kaip žinote, tuos stebėtojus sovietai pamažu baigia likviduoti.

Neutralios Europos valstybės ieško visokių kompromisų, bandydami rasti išeitį. Bet Vakarų blokas yra nepaprastai užsispyręs, ir to susitarimo jie gali negauti. Aš tikiu, kad dabartinė Amerikos vyriausybė, padedama Kanados, Anglijos ir kitų vyriausybių, labai stipriai gina tuos principus, kuriuos jie pasirašė. Mes turime dėti visas pastangas, kad kiekvieną persekiojimą, kiekvieną naikinimą — tautinį, kultūrinį, religinį ar kokį kitą — mes turime rinkti faktus ir jiems pranešinėti.

Neseniai į mus kreipėsi Atstovų rūmų narys Gilmanas, kuris yra Kongreso Atstovų Rūmų pašto korespondencijos komiteto pirmininkas. Jis prašė, kad apeliuotume į lietuvius, ir kreipėsi ir į kitas tautybes, kad visi praneštų jam, kam yra trukdomas susirašinėjimas su giminėmis, kam yra trukdoma siųsti siuntinius, kurie negali gauti iš giminių atsakymų ar kurių giminėms nėra leidžiama apsilankyti. Tie apklausinėjimai bus vykdomi kada nors vasaros pabaigoje ar rudenį. Mes turėtume pristatyti daug duomenų. Aš manau, kad jūs pasakysite, kad tokius duomenis reikėtų siųsti Amerikos Lietuvių Tarybai — ALTai Čikagoje (2606 West 63rd Street, Chicago, ILL. 60629). Mes su ja artimai bendradarbiaujame, ir ji faktinai atstovauja mūsų lietuvių interesus Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

VLIKas yra tarptautinė politinė institucija, ginanti ir koordinuojanti visą mūsų politinę veiklą visame pasaulyje. Mes nesikišame į kurios nors valstybės lietuvių veiklą, bet mes bandome tą veiklą koordinuoti, suderinti, kad ji būtų ne pakrikusi, bet tvarkingai, sistemingai vykdoma pagal šios dienos reikalavimus. Mes neturime jokių pretenzijų užimti kitos institucijos pozicijas, bet mes, kaip turintieji tautos mandatą kalbėti Lietuvos vardu ir ginti Lietuvos interesus tarptautinėje

arenoje, kas mums yra pavesta visos pavergtos tautos ir tie pavedimai yra nuolatos pakartojami.

Europos Tautų Parlamentas

Pagaliau Helsinkio aktas, kaip jis bebūtų vykdomas, vyksta mums teigiama linkme. Prieš porą metų gal būt Helsinkio akto išdavoje susidarė naujas tarptautinis forumas. Forumas, kur Lietuvos byla daugiausiai priklauso ir kur ji eventualiai bus išspręsta, — tai Europa, Europos Tautų Parlamentas.

Po daugelio metų atsikūręs Europos Tautų Parlamentas, sudarytas iš įvairių valstybių politinių partijų, turėjo įvairias sesijas Štrasburge, Liuksemburge ir Briuselyje. Pradžioje jie svarstė tik ekonominius Europos reikalus. Bet pamažu, jų skaičiui didėjant, daugiau Europos valstybių įsijungė į tą Europos Parlamentą ir nebesitenkino vien tik ekonominėmis problemomis, o pradojo svarstyti ir tarptautinės politikos Europos valstybes liečiančias problemas. Čia visiems buvo aišku, ką ir šiaip jie gerai žino, kad Lietuva yra Europos dalis. Lietuva priklauso Europai, ir jos likimas gali būti išspręstas tik Europoje. Kitos valstybės gali padėti, daryti spaudimą, bet galutinį sprendimą čia padarys Europos valstybės.

Ilgą laiką priglušintos, išbaikštintos, ekonominiai silpnos Europos valstybės rūpinosi tik grynai savo oru, išgyvenimais, savo išsilaikymu, savo koegzistencija su kitomis valstybėmis. Joms visai nerūpėjo kitų valstybių interesai ar reikalas ką nors pasisakyti už kitos valstybės laisvę. Europiečiai buvo ilgo karo išvarginti ir fiziniai ir ekonominiai išsisėmę.

Bet didieji Europos politikai, kaip Adenaueris, De Gasperi ir Schumanas suprato, kad Europos valstybės pačios vienos nėra pajėgios atsispirti tokiam galiūnui, kaip Sovietų Sąjunga. Dėl to jie pamažu pradėjo grupuotis ir organizuoti Europos parlamentą. Pirmasis prancūzų politikas Robertas Schumanas sušaukė Europos ekonomines konferencijas. Pradžioje įsijungė tik šešios valstybės. Bet po kiek laiko prisidėjo vis daugiau Europos valstybių, ir jos pradėjo kiek stiprėti, nors nepastoviai. Vienu metu stiprėjo, kitu gi dėl vyriausybių pasikeitimo įvairiose valstybėse kiek susilpnėjo. Bet apskritai Europos Parlamentas augo ir stiprėjo. 1978 ar 1979 metais Europoje buvo pravesti pirmieji laisvi rinkimai į Europos Parlamentą. Tas Parlamentas buvo sudarytas iš dviejų rūmų. Vieni jų yra sudaryti iš žmonių masės atstovų, išrinktų atstovų iš politinių partijų,

kiti gi rūmai yra sudaryti iš užsienio reikalų ministerių, kuriuos paskiria Parlamento narės valstybės.

Šiuo metu Europos Parlamentą sudaro septynios politinės partijos, kurių atstovai yra išrenkami atskirai kiekvienoje valstybėje. Europos Parlamente dabar yra 424 atstovai: 125 socialdemokratai, 117 krikščionių demokratų, 63 komunistai, 38 liberalai ir kairieji demokratai, 22 Europos progresyvūs demokratai, 18 technikos politikos pasekėjų, kurie savo politiką remia grynai technikos progresu, ir 10 dar sudaro nepriklausomą bloką.

Į Europos Parlamentą atstovus renka valstybės, kurios turi politines partijas ir turi tam tikrą atstovų skaičių valstybės parlamente. Kiek kuri nors partija turi atstovų savo valstybės parlamente, tą patį skaičių renka ir į Europos Parlamentą.

Europos Parlamentas daro sprendimus bei nutarimus, bet praktiškai jų nevykdo. Vykdo Užsienio Reikalų Ministerių Rūmai, kurie turi Parlamento nutarimus praktiškai įgyvendinti.

Kada buvo priimta Pabaltijo vasltybių rezoliucija, ji buvo priimta keturiais pagrindiniais punktais. Pirmas punktas — tai, kad Parlamentas įgalioja savo valstybių užsienio reikalų ministerius perduoti Pabaltijo valstybių bylą Madrido sekančiai konferencijai, kurioje stipriai iškeltų Pabaltijo valstybių pavergimą ir reikalautų, kad tos Pabaltijo valstybės būtų atstatytos; antra, kad užsienio reikalų ministerių konferencija perduotų Pabaltijo valstybių klausimą Jungtinių Tautų Dekolonizacijos Komisijai, kad jos jau vienintelės valstybės Europoje dar šiandien tebėra kolonijiniame stovyje kaip pavergtos; trečiuoju punktu jie įgaliojo ministerius kiekviena proga skelbti Pabaltijo vasltybių pavergimą, ten vykdomus persekiojimus ir jų norą į laisvę; ketvirta, kad kiekviename forume, kur tik yra galimybė, jis kalbėtų už Pabaltijo valstybes. Tai maždaug tokia yra Europos Parlamento priimta rezoliucija. Šiuo metu ta rezoliucija yra perduota Ministerių Rūmams, kurie ją svarstys artimoje ateityje.

Čia jau yra trečias mūsų laisvės kovos etapas. Kaip jau minėjau, jau yra aptarti du etapai: pirmas nepripažinimo status quo išlaikymas, antras — galimybė pagal Helsinkio finalinį aktą — išėjimas į laisvojo pasaulio areną skelbti pasauliui, kas mums yra neduodama ir ką mes pagal tą aktą turėtume gauti; per Europos Parlamentą mūsų klausimas iškilo paskutinėje, aštrioje formoje.

Šiandieninėje Europoje, kurią galima laikyti viso pasaulio kultūros, išsilaisvinimo ir politikos centru, tebevyksta koloni-

zacija. Ir mūsų pavergimo klausimas ten buvo iškeltas. Kiek man teko kalbėtis su įvairiais žmonėmis ir kiek kur teko dalyvauti, nuo 1980 metų aš turėjau keliolika pasitarimų Briuselyje, Liuksemburge, Štrasburge su įvairiais pareigūnais, — ypatingai didelė pagalba buvo mūsų atstovo inž. A. Venskaus, kuris yra tiesioginis VLIKo atstovas prie Europos Parlamento. Turėjome daug pasimatymų, buvo įteikta daug pareiškimų, ir viso to išdavoje iškilo Pabaltijo valstybių klausimas. Aš netikiu, kad tas Pabaltijo valstybių klausimas iškilo grynai iš Pabaltijo tautų pasigailėjimo ar iš kokios altruistinės idėjos tų valstybių atžvilgiu. Čia visas klausimas yra gilesnis.

Vakarų valstybės Europoje sustiprėjo, atsigavo. Jos pradėjo žiūrėti savo ateities interesų ir pamatė Sovietų Sąjungos eventualinį, galimą pavojų. Taip pat ir vokiečiai, nors ne vokiečiai iškėlė Pabaltijo valstybių klausimą Europos Parlamente, o keturi britai ir du danai, bet vokiečiai buvo jų užnugaryje. Ir mano pasikalbėjimuose aš aiškiai pastebėjau, kad vokiečiai yra ypatingai užsiangažavę ir kad jie niekada nesutiks, kad būtų dvi Vokietijos. Jie gal būt pradėjo Pabaltijo valstybių klausimą kaip buferį kišti į priekį, kad pamatytų, kokia bus pasaulinė reakcija. Po to, išnaudodami tą momentą, jie pramatė eventualiai kelti ir Vokietijos sujungimo ir kitų kraštų etninių sienų klausimus. Bet mes esame pirmieji, kurie išlindome į tarptautinę areną. Buvome pirmieji, kurie buvo Europos Parlamento paminėti, ir mūsų byla buvo aprašyta Europos laikraščiuose. Ta byla tebesitęsia, ir ji Europos Parlamente praėjo. O vasario mėnesį vėl kiti parlamentarai iškėlė kun. Svarinsko ir religinio persekiojimo klausimą. Dabar kaip tik neseniai atskiras Parlamento komitetas paskelbė raportą ir pranešė Europos valstybėms, kad keturi procentai visų Sovietų Sąjungos darbininkų yra vergai darbininkai kurie be jokių teisių yra priversti dirbti. Tas raportas buvo paskelbtas viešai Europos spaudoje ir Europos Parlamento buvo priimtas kaip dokumentas. Kaip matome, mūsų byla juda.

Sovietų Sąjunga pamažu traška. Jie nespėja atsispirti savo visom užmačiom — jie perdaug jų turi. Jų padėtis silpnėja Europos valstybėse, jų padėtis silpnėja Afrikoje ir taip pat jų padėtis labai silpnėja centrinėse Amerikos valstybėse. Jei mes savo tarpe neturėtume tiek daug kairiųjų liberalinių kraštutinių prokomunistinių žurnalistų ir televizijos atstovų, kurie vis dar ir šiandien bando mums įrodyti, kad mes galime su komunistais

susitarti, tai komunizmo pajėgumas jau seniai būtų subyrėjęs.

Yra gėda, kada mes skaitome spaudoje straipsnius ir matome televizijos programose, kur niekinama Amerika už jos intervenciją dėl žmogaus teisių ir dėl žmogaus laisvių, kur Amerika tikrai neturi jokių intencijų kurią nors valstybę užimti ir okupuoti. Tą patį galime pasakyti apie Kanadą ir Australiją, kurios tik gina tokias valstybes, o joms už tai pridedamas agresoriaus vardas. Labai gražiai prieš kokį mėnesį pasirodė Walter Kronkaitis, kur jis vadovavo programai, kur buvo pasikalbėjimas žymių diplomatų bei veikėjų apie atominių bombų išdėstymą Europoje. Toje televizijos programoje buvo Didžiosios Britanijos krašto apsaugos ministeris, kuris yra maždaug lygus Amerikos Casperui Weinbergeriui, buvo Kissingeris, Paul Wranke, kuris buvo dešimt ar daugiau metų Amerikos atstovas nusiginklavimo derybose su Sovietų Sąjunga, taip pat ten buvo ir vokiečių socialdemokratų lyderis.

Man teko klausytis jų pasikalbėjimų ir man buvo gėda, kad aš galėjau klausyti tokį Paul Wranke, kuris kalbėjo apie Ameriką blogiau kaip paskutinis komunistas, kuris per 10 metų derybų nieko nepasiekęs dar bandė įtikinti, kad su Sovietų Sąjunga derybomis galima susitarti ir kad Sovietų Sąjungai negalima jokių grąsinimų daryti, kad su jais reikia švelniai kalbėti, tada jie kalbėsis, nes jie yra baikštūs ir bijo. Tai yra absurdiškas prokomunistinis pareiškimas, kuris bando kritikuoti Amerikos poziciją, kuris bando kritikuoti antikomunistinę akciją ir pavergtų tautų išlaisvinimą. Kitas kalbėjo Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministeris, ir aš turiu prieš jį nusiimti kepurę. Aš buvau sužavėtas tuo Britų ministeriu. W. Kronkaitis jam prikišo, kad jis labai stipriai pasisako, kad JAV išdėstytų atominių bombų raketas Europoje, Anglijoje, ir tokiu pasisakymu neatstovauja masių nuomonės. Prikišo, kad masė Anglijoje, Danijoje, Olandijoje ir kitur galvoja kitaip, ir ministeris su savo nuomone einąs prieš jų įsitikinimus; Britų ministeris jam atsakė, kad ne jis einąs prieš jų įsitikinimus, bet Kromkaitis iškeliąs įsitikinimus žmonių, kurie neturi jokio balso ir jokio pritarimo. Prieš atominį ginklavimąsi demonstracijos vykstančios nuo antrojo pasaulinio karo pabaigos, ir jei nebūtų spaudos ir televizijos, tai apie demonstrantus niekas nežinotų. Jis padaro iš mažo dalyko (debesies) didelį lietų, į kurį mes nekreipiame jokio dėmesio, nes mes pagaliau suprantame, kad su komunizmu galima susikalbėti tik jėga, nes jie supranta tik jėgą.

Po tokio stipraus ir teisingo Britų krašto apsaugos ministerio pasisakymo W. Kronkaitis neturėjo ko atsakyti.

Pagaliau ateina žmonės, kurie pamato tikrąjį komunizmo veidą ir pramato, kaip su juo kovoti. Ir jei visos pasaulio valstybės suprastų tikrąją komunizmo išsilaikymo priežastį, suprastų, kuo komunizmas gyvena, tą jo melo siūlą nukirptų labai greit.

Komunizmas gyvena iš Vakarų valstybių nesusigaudymo, nesupratimo, ir panaudoja mūsų tarpe esančius savo agentus ar naivius infiltruotojus. Aš tikiu, kad mes, lietuviai, irgi suprasime, kad mūsų tarpe yra agentų, kurie sąmoningai bando mus skaldyti, kurie sąmoningai bando mus kiršinti vienas prieš kitą ir kurie sąmoningai turi Maskvos įsakymus atlikti jiems skirtus uždavinius. O mūsų tarpe yra naivių, kurie jiems tiki ir tuo pačiu išnaudoja visą mūsų laisvės kovą neigiamai ir bando mus, kurie kovoja dėl nepriklausomos Lietuvos, bekompromisiniai suniekinti ir pravardžiuoti visokiais vardais. Todėl aš apeliuoju į jus, kad atėjo laikas po tiek kovos metų, kad mes suprastume, ko mes siekiame. Jei mes savo amžiuje norime dar matyti laisvą Lietuvą, broliai ir sesės, susipraskime! Ačiū.

Krikščionių Demokratų konferencijos nutarimai

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos atstovai, susirinkę į trimetinę konferenciją 1983 m. gegužės 28 - 29 dienomis Čikagoje, apsvarstę aktualiuosius Lietuvos laisvinimo, lietuvių politikos bei krikščioniškosios demokratijos veiklos klausimus ir iš jų kylančias problemas bei uždavinius, jausdami atsakomybę kenčiančiai ir kovojančiai tautai ir pareigą dirbti dėl jos laisvės ir nepriklausomybės atstatymo, priėmė sekančius nutarimus:

1. Krikščionys demokratai reiškia pagarbą pavergtai ir kankinamai, bet nenugalėtai lietuvių tautai ir už laisvę kovojantiems broliams ir seserims, linkėdami jiems Dievo palaimos ir sėkmės. Lenkia galvas kritusiems nelygioje kovoje, meldžia Viešpaties malonės kenčiantiems ir jėgų bei ištvermės kovojantiems.

2. Krikščionių demokratų didysis uždavinys yra dalyvavimas laisvinimo darbe. Krikščionys demokratai visomis jėgomis remia Lietuvos diplomatinę Tarnybą, Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Amerikos Lietuvių Tarybą ir reiškia jiems savo solidarumą.

3. Krikščionys demokratai vertina Europos Parlamento Pabaltijui remti rezoliuciją ir dėkoja jos autoriui ir pristatytojui dr. Otto von Habsburgui, ją vpatingai rėmusiam parlamento vicepirmininkui dr. Egon Klepschui ir kitiems parlamentarams. Lygiai visų padėka priklauso VLIKo pirmininkui dr. Kaziui Bobeliui, VLIKo atstovui prie Europos Parlamento LKDS vicepirmininkui ir Europos Tarybos pirmininkui Adolfui Venskui už jo ilgų metų darbą, privedusį prie šios rezoliucijos.

4. Krikščionys demokratai laiko tikslinga tinkamai pristatyti naujų ir tolimų pasaulio valstybių (Afrikos, Azijos ir Pietų Amerikos) vyriausybėms ir giminingoms politinėms partijom bei visuomeninėms organizacijoms tą 1983 metų sausio 13 dienos Europos Parlamento rezoliuciją apie padėtį Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, tuo supažindinant ir tuos sąjūdžius su Lietuvos laisvės ir suvereniteto atstatymo byla.

5. Krikščionys demokratai ypatingai vertina Centro Komiteto pirmininko Vlado Šoliūno išskirtinai sėkmingą Lietuvos ir LKDS interesų atstovavimą Pasaulio Krikščionių Demokratų Sąjungos Politinės Komisijos ir partijų pirmininkų suvažiavime. Tuo buvo dar kartą akivaizdžiai pavaizduota politinės veiklos reikšmė ir politinių grupių išeivijoje prasmė.

6. Krikščionys demokratai laiko tikslinga plėsti LKDS tarptautinę veiklą, turint galvoj, kad Krikščionių Demokratų Internacionalas yra pasaulinio masto centras, kas leidžia LKDS praplėsti savo veiklos akiratį, surengiant vieną arba du kasmetinius ypatingos paskirties forumus, kviečiant kalbėtojais ir klausytojais žymius užsienio ir Amerikos valstybininkus ir visuomenininkus, tvirtai nusistačiusius prieš totalitarizmą.

7. Krikščionys demokratai kviečia vienminčius ir visą išeiviją budėti krikščioniškos kultūros sargyboje. Komunizmas yra didžiausias jos ir Lietuvos priešas. Kol Lietuva yra pavergta, bet koks bendradarbiavimas su komunizmu yra nusikaltimas jos interesams. Santykius su pavergtaisiais broliais turi žymėti tautinis solidarumas ir tautinė ištikimybė.

8. Krikščionys demokratai pritaria visoms pastangoms švelninti visuomeninius santykius, kviečiant prie to prisidėti naują JAV LB krašto valdybą, pritaria visuomeninio darbo padalos principui bei siekia darnios politinės veiklos. Artėjant PLB seimo sesijai, linki jam sėkmės, ypačiai švelninant visuomeninius santykius.

9. Krikščionys demokratai dėkoja buvusiam Centro Komitetui, "Tėvynės Sargo" redaktoriui Petrui Maldeikiui, ad-

LIETUVOS ŽYDAI

VYT. BAGDANAVIČIUS

Kyla klausimas, ar nėra atėjęs laikas iš pagrindų peržiūrėti mūsų santykius su Lietuvos žydų bendruomene. Kaltinimai ir kovos, nors kartais taip pat turi prasmę, tačiau jokiu būdu neatidengia visos problemos. Daugelis vertybių bei galimybių bekovojant lieka neatrastos. Kas bebūtų, lietuviai su žydai gyvena tose pačiose vietose nuo Vytauto laikų, ir kiekvieno protingo žmogaus yra neišvengiama pareiga pažinti esamą situaciją.

Lietuvos žydų kultūra turi labai gerą vardą visame žydiškame ir ne vien žydiškame pasaulyje. Tuo tarpu mes patys gyvename šimtmečiais su tuo nepažįstamuoju, ir, jeigu turime kokį santykį su juo, tai tik nepasitikėjimo, o kartais išjuokimo ir priekaištavimo. Tačiau šitoks metodas negali pretenduoti būti objektyviu.

Kad šitokia situacija tarp lietuviškos ir žydiškos visuomenės buvo susidariusi, kaltos yra abi pusės. Tam tikra atsakomybė už tai tenka ir Katalikų Bažnyčios Dvasiniam vadovavimui. Bažnyčia nuo pat pirmųjų amžių išėjo kaip gyva opozicija žydiškumui. Iš kitos pusės, žydiškumas kietai atsiribojo nuo naujo religinio sąjūdžio. Negana to, žydiškumas, nepaisant trėmimų ir persekiojimų, buvo dvasiškai labai aktyvus ir sudarė rimtą pavojų krikščionybei. Tai ypač buvo aktualu 5-me šimtmetyje. Dėl to didieji to šimtmečio apologetai, kaip šv. Jonas Chrisostomas Konstantinopolyje ir šv. Ambrozijus Mi-

---

ministratoriui Antanui Balčyčiui, kitiems Sąjungos organams ir visiems vienminčiams, dirbantiems idėjinį darbą bei kokiu nors būdu prisidėjusiems prie šios konferencijos surengimo. Kartu nuoširdžiai dėkoja visiems lietuviams, parėmusiems LKDS veiklą, ir spaudai, parodžiusiai bendro intereso supratimą. Giliausiai dėkoja garbingiems konferencijoje dalyvavusiems svečiams ir visiems ją sveikinusiems.

Konferencijos Prezidiumas

1983 m. gegužės 29 d.

lane, savo pamoksluose yra daug neigiamų dalykų prikalbėję apie žydus. Tai davė toną vėlesnei Katalikų Bažnyčios laikysenai žydų atžvilgiu. Tos nuotaikos neišvengė nei protestantizmas.

Kas bebūtų buvę, šiandien, po II Vatikano susirinkimo, Katalikų Bažnyčios mokslas yra patikslintas ta prasme, kad mes galime be pavojaus studijuoti žydiškumą ir su juo bendrauti, ir daugeliu atžvilgių turime net pareigą tai daryti. (Apie tai plačiau žiūr. mano straipsnius: "Tiltas tarp žydijos ir krikščionybės", "Draugas" 1970 m. liepos 3 d. ir "M. Buberio žvilgsnis į krikščionišką ir žydišką religiją", 1971 m. "Aidai", 9 nr. 409-413 psl.).

Šiuo atveju man rūpi ne teologinė žydiškumo ir krikščionijos problema, bet lietuvių tautos ir jos žydų santykių klausimas. Taip pat aš čia nenoriu liesti tų klaikių išgyvenimų, kurių ne žydams, bet lietuviams teko išgyventi nacių žydų naikinimo metu. Man rūpi, kad šie du dideli nepažįstamieji — lietuviai ir žydai, — kurie gyveno šalia vienas kito, jų daržams susisiekiant, vienas kitą pagaliau teisingai pažintų. Aš sąmoningai vartoju žodį "pagaliau", nes mes esame vieni kitiems taip svetimi, kaip kažin ar gali būti labiau viena kitai svetimos visuomenės.

Tam tikslui aš pasirinkau vieno praėjusio šimtmečio Ukmergės žydo užrašus apie Kėdainių ir Kauno rabinų veiklą, rūpinantis sulaikyti prasidėjusius pogromus prieš žydus ir apskritai kultūrines žydų nuotaikas praėjusio šimtmečio antroje pusėje. Šias ištraukas išversdamas, aš turiu dar ir kitą tikslą. Tai kas darėsi ano meto žydų visuomenėje ryšium su liberalizmo ir socializmo srovėmis, šiandien tai yra pasidarę pasauliniai reiškiniai. Lietuvos žydų visuomenė tas idėjas liudija gemalinėje stadijoje ir nušviečia jas kiek kitaip, negu jos dabar pasaulyje yra pasireiškusios. Toliau seka Jokūbo H. Lipshitzo tekstas.

Lietuvos žydai antroje 19-to šimtmečio pusėje

Laisvės dvasia, kuri sklido visame krašte Krymo karo išvakarėse, buvo apgaulinga. Daugelis jautrių (žydų) žmonių manė, kad tamsybės laikai yra praėję. Pažinimo saulė nušluos blogus žmones. Joks žmogus nekenks kitam dėl jo pažiūrų ar įsitikinimų. Religijų ir tautų neapykanta išnyks be pėdsako. Net tarpe tikinčių žydų šios pažiūros turėjo įtakos. Apgaulinga "haskalos"[1] šviesa juos buvo suvedžiojusi. Kai kurie tikėjo,

kad atėjo Mesijo laikai. Mūsų kartos apšvietos žmonės nuėjo taip toli į šalį, kad manė, jog mesijinės žydų tautos viltys dabar išsipildys. Buvo išleista Mosės Hess'o (Vokietijos žydo) knyga "Rome und Jerusalem". Hess buvo pirmasis, kuris iškėlė naują nacionalizmo dvasią.[2]

Tačiau jokioje generacijoje netrūksta žmonių, išsilavinusių Penkiose Mozės knygose, kurie galėtų pramatyti, kuo baigsis šitokios praeinančios nuotaikos. Mes taip pat turėjome savo mokslininkų, apie kuriuos galime sakyti, kad "protingas žmogus yra geriau negu pranašas". Pvz., aš atsimenu laikus apie 1860 metus, kada Kėdainių rabinas Abraomas Simonas Traub diskutavo su įžymiais miesto žmonėmis pažiūrą, kad laisvės dvasia, plintanti visoje Europoje, bus žydų išsilaisvinimas. Rabinas atsakė: "Netikėkite šiai dvasiai. Nemanau, kad ji mums atneštų ką gero. Mieli broliai, aš tvirtai tikiu, kad tai yra laikinis reiškinys, kuris praeis. Praėjus trisdešimt metų nuo dabar, žydai vėl bus nekenčiami net laisvoje bei progresyvioje Prancūzijoje".

"Kaip Jūs, rabi, galite taip kalbėti? — kiti jam prieštaravo. — Ar jūs neskaitėte laikraščiuose, kad yra žadama brolybė ir minties laisvė? Tai pranašauja laikus, kada religinė neapykanta ir priešiškumas tarp tautų pasibaigs ir kada geros valios žmonės gėdinsis, atsimindami tokius prietarus?"

"Mieli broliai, — atsakė rabinas Traub, — aš septynis kartus dienoje dėkoju Dievui už pasiliovimą persekiojimų, kuriuos mūsų žmonės kentė ligi šiol. Bet mes turime atsiminti, kad persekiojimų pasiliovimas yra laikinis. Mūsų išminčiai nuolat tai sakydavo. Tai nėra išsilaisvinimas. Tas, kas žino žydų istoriją, žino, kad tie periodai kartojasi. Kai žydai iškyla aukščiau tuose kraštuose, kuriuose jie gyvena, žmonės atsikreipia prieš juos, suteikdami jiems persekiojimų, kuriuos seka išvežimai ir tremtis. O kad mes būtume verti ateinančio mesijo! Tik tada mūsų išsilaisvinimas bus tikras, ir ateis mūsų kentėjimų galas".

Nors dauguma žydų laikėsi panašių pažiūrų, tačiau kai kurie žydai buvo suvilioti "haskalos" ir pagauti prisitaikymo dvasios. Kai kurie net atsižadėjo Dievo. Visa tai matant, mums buvo skaudu.

Ligi šiol mūsų žmonių vadai ir gynėjai buvo dievobaimingi žmonės ir pasižymėję rabinai. Bet, užėjus "haskalai", išėjo priešakin nauji vadai, artimi valdžiai. Jie silpnino pamaldžių žydų įtaką. Dauguma iš tų pažangiųjų net nepriimdavo

žydų į savo verslus. Jie leido žydiškam reikalui smukti, nesirūpindami to smukimo sulaikyti.

Jau net 1940 metais, anksčiau negu naujos eros žvaigždė buvo užtekėjusi, mūsų laisvamaniški "maskilim" Rusijoje buvo pagauti laisvės vėjo, pučiančio iš Prancūzijos ir Vokietijos, kur žydai džiaugėsi lygiomis teisėmis. Matydami čia blogą būklę, "maskilimai", vedini klaidingos logikos, padarė išvadą, kad tai yra dėl mūsų pačių kaltės, būtent, dėl trūkumo kultūrinių formų, dėl ištikimybės Mozės įstatymams ir Talmudo nuostatams. Dėl tų priežasčių, esą, mes esame netinkami būti piliečiais. Jie įrodinėjo, kad kiekvienas žingsnis "haskala" kryptimi pagelbės mums išsivaduoti iš antisemitizmo ir priartins mus prie pilietinės lygybės. Tie, kurie nenori eiti šiuo keliu, sudaro apie atskirus žydus ir visą žydų visuomenę blogą vaizdą ir dėl to turi būti smerkiami.

Tačiau "maskilim" šalininkai nesuprato Dievo kelių ir žmonijos istorijos krypties. 1861 m., kai laisvės ir broliškumo spindulys apšvietė visą kraštą ir kai buvo suteikta laisvė 23 milijonams vergų ne dėl to, kad jie būtų buvę laisvės verti, bet dėl to, kad Aleksandras II savo malone juos išlaisvino, nes jie buvo sukurti žmogiškomis būtybėmis. Tas išlaisvinimas padarė juos civilizuotomis būtybėmis. Taip pat įvyko ir Amerikos negrams, kurie buvo išlaisvinti ne dėl to, kad jie buvo geriau išlavinti ar gražiau elgėsi, bet dėl to, kad žmonijos meilė visada lydi progresą. Kai kurie skriaudžiami žmonės susilaukė pagalbos ne dėl gerų savo bruožų, bet dėl to, kad politiniai pasikeitimai jų šalyse sudarė galimybes į visus žmones žiūrėti kaip į lygius. Tai turėjo būti taikoma ir žydams. Žinoma, ne išorinių mandagumo formų trūkumu galima paremti ir pateisinti mums civilinių teisių nepripažinimą.

Pradedant 1840 metais, kada "Haskala" pradėjo skleistis, "maskilimai" veltui stengėsi laimėti žydus laisvamaniškoms idėjoms. Tada nebuvo dar jokios pasaulietiškos žydų literatūros. Nebuvo nei hebrajiškų žurnalų, nei kokių sudėtinių leidinių. Tik 1844 metais kai kurie Vilniaus "maskilimai" išleido žurnalą "Pirhe Tsafon" (Šiaurės žiedas). Ir tik du vargingi numeriai jo pasirodė. Žiedai nežydėjo. Žydų masės į "haskala" žiūrėjo kaip į bedievišką srovę, ir tai laikė uždraustu dalyku. Kiekvienas žydas, pastebėtas skaitant uždraustą knygą, buvo laikomas netikinčiu. Taip ši literatūra darė nedidelę įtaką. Tačiau "maskilimai" iššaukė valdžios priespaudą. Senovėje Europos ateiviai Amerikoje pavergė laukinius indėnus ir valdė

juos žiauria priespauda. "Maskilimai" pasielgė panašiai, niekindami šventus Dievo žmones. "Maskilimams" skatinant, valdžia išleido įsakymą, draudžiantį žydams nešioti jų tradicinius drabužius. "Maskilimai" prikalbėjo valdžios sluoksniuose apie visokius "šviesos priešus", kurie, laikydamiesi Talmudo, palaiko tamsą ir neišmanymą. Jų pasakos rado palankumo valdžios sluogsniuose, ir maskilimams pasisekė padaryti tiek įtakos valdžioje, kad buvo išleista vienas po kito įvairūs draudimai rabinams ir sinagogoms.

Po Krimo karo 1856 metais buvo įsteigtas "Ha-Maggid". 1860 m. pasirodė du nauji žurnalai: "Ha-Karmel" Vilniuje ir "Ha-Melits" Odesoje. Juos pasekė rusiškas laikraštis "Razsviest". Visi turėjo daug skaitytojų. Tuo metu geležinkeliai ir telegrafas suartino pasaulį. (1860 m. buvo patiesti bėgiai tarp Petrapilio ir Varšuvos) Laikraštis pasidarė kasdienybė. Spauda atidarė naujus kelius laisvamaniškai "Maskilimų" propagandai. Jų įtaka kilo, ir žydų visuomenė Vokietijoje nusileido laisvamaniškoms idėjoms. Mūsų jaunoji karta judaizmo studijas iškeitė į pasaulietišką lavinimą.

Sekant Berlyno maskilimų pavyzdžiu, rabinų suvažiavimai 1844 metais Brunswicke ir 1848 m. Kaselyje pradėjo įvesti reformą žydų visuomenėje.

1881 metais Rusijoje pogromai prieš žydus prasidėjo jau kaip prieš socialistus. Įšėlę triukšmadariai griovė lovas, draskė pagalves, žydų neskiriant. Liberalai žydai tada išsigando, bėgo į sinagogas kalbėti maldų ir išstatydavo šventus paveikslus savo languose. "Maskilimai" tada pripažino savo bankrotą. Tada jie susirado naują emblemą, pasivadindami Siono mylėtojais. Jie išsižadėjo šešiasdešimtųjų metų literatūros. Taip atėjo sionizmas.

(Ši ištrauka yra išversta iš Liucijos S. Dawidowick išleistos plačios antalogijos apie žydų gyvenimą Rytų Europoje. Knyga pavadinta "The Golden Tradition", Holt leidinys, N.Y. 1966 m. Ištrauka imta iš 187-191 psl.).

Nuo apšvietos iki sionizmo

Šio aprašymo autorius yra Jokūbas Halevy Lipshitz, gimęs 1838 m. ir miręs 1921 metais Ukmergėje. Jo tėvas buvo mokytas rabinas, švento gyvenimo žmogus. Didelę savo gyvenimo dalį Jokūbas praleido Kaune, būdamas žymaus rabino Isaoko Elhanan Spektor sekretorium; jis yra parašęs ir jo biografiją. Spektor buvo vadovaujanti asenybė Rusijos žydų tarpe. Lip-

shitzo broliai pasidarė žymiais rašytojais ir religininkais.

Toliau Lipshitzas aprašo, kaip jis su Kauno rabinu Spektorium, matydami besiplečiantį pogromų pavojų, slaptai kreipėsi į Londono žymųjį finansininką Natanaelį Rotshildą, kad jis gelbėtų Rusijos žydus. Rotšildas suorganizavo Londone demonstracijas prieš žydų persekiojimą. Apie tai netrukus paskelbė Rusijos laikraštis "Golos" (balsas). Laikraštį tuojau jiems atnešė parodyti turtingas Kauno žydas Maniševič. Visa tai Lipshitzas plačiai aprašo, bet tai verta mažiau mūsų dėmesio.

Priežastis, dėl kurios mes domimės šia Lietuvos žydų gyvenimo ištrauka, yra visų pirma jos religinis ir humanistinis pobūdis. Politinės ir idėjinės klišės paprastai pridengia žmones ir neparodo jų gyvenimo rūpesčių ir pastangų, kurios ne kartą liudija aukšto lygio žmoniškumą, bendrą visiems žmonėms. Ieškant susipratimo tarp tautų ir jų bendradarbiavimo, žmoniškas žvilgsnis daug pagelbsti vieniems kitus suprasti kiek kitame kontekste. Bet vargai yra visų panašūs.

Socializmo ir liberalizmo kilimą, kurį išgyveno žydų visuomenė, lietuviška visuomenė išgyveno 50 metų vėliau. Bet ritmika vienos ir kitos visuomenės buvo ta pati: nuo apšvietos į socializmą ir iš socializmo į nacionalizmą. Sionizmas, kuris iki šiai dienai yra vadovaujanti jėga žydų visuomenėje ir kuri yra sukūrusi Izraelio valstybę, yra kaip tik tokiu būdu atėjęs į žydų visuomenę, kaip aprašo Lipshitzas.

Toliau tai nėra vienintelis žydų visuomenės balsas. Šalia to kilo ir grynai religinis sąjūdis, kuris vadinasi hasidizmas ir kurio pagrindinis reiškėjas yra Martynas Buber. Tai yra Senojo testamento ir Talmudo religijos interpretacija, atausta moderniomis humanistinėmis Vakarų Europos idėjomis.

Žydų naikinimas Lietuvoje, kurio žiaurumu sunku patikėti jų nepergyvenusiems, lietuvių tautos ir žydų santykius dar labiau atšaldė. Tačiau nepriklausomos Lietuvos laikotarpis ne tik žydų ir lietuvių santykiams nieko nepakenkė, bet žymiai padėjo. Kai bus atliktos objektyvios studijos šiems santykiams nušviesti ir jos bus paskelbtos, atsiras reali bazė naujiems sansantykiams.

Išnašos

1. "Hascala" reiškia maždaug tą pat, kaip apšvieta.
2. Vertėjui neteko matyti čia minimo Hesso veikalo apie Romą ir Jeruzalę, tačiau jis jį peržiūrėjo straipsnių rinkinyje, kuris yra pavadintas "Philosophie der Tat". Hessas ten reiškiasi kaip pilnaprasmis komunistas ir tiek krikščioniškos, tiek ir žydiškos religijos priešas. Jis sako, kad

PARTINIS PARTIJŲ SMERKIMAS

P. MIŠKINIS

Demokratinė santvarka, pagrįsta visiems lygybės pripažinimu ir žmonių meile bei jų teisių respektavimu, yra negriežta tiems, kurie yra nelinkę gerbti kitų žmonių teisių ir, jas pažeisdami, siekia pirmavimo prieš kitus. Politiniame gyvenime ir politinėje veikloje neretai prasikiša nedemokratinės srovės, kurios siekia sau daugiau teisių už kitus ir stengiasi ne tik prieš kitus pirmauti, bet ir viską suimti į savo vienas rankas. Taip atsiranda "vienų rankų" politika, kas rodo jų totalitarinį linkimą arba tendenciją ir net pastangas totalitariškai įsigalėti, nepaisant kitų teisių. Taip buvo netolimoje praeityje, kada daugelyje valstybių valdyti godžių žmonių buvo sugriautas demokratinis gyvenimas, ir žmonėms buvo primesti totalitariniai režimai, kurie, išsilaikę po tam tikrą metų skaičių, sugriuvo, daug blogo padarę savo valstybėms ir jų žmonėms. Įsigalėdamas totalitarinis režimas remiasi ne žmonių arba piliečių valia ir jų pritarimu, o savo sukurta nedemokratine partija, kariuomene ir policija, kurių pagalba persekioja bei terorizuoja ramius, bet jiems nepalankius žmones, priversdamas juos tyliai vykdyti ją reikalavimus ir pildyti jo valią.

Totalitarizmas įsigali ir socialiniame gyvenime, kada kurį nors su nedemokratinėmis tendencijomis organizacija ar partija suima į savo rankas spaudą ir svarbiausias institucijas, ir tuo būdu pasiekia didesnę įtaką visuomenėje, daugiausia šališkai per spaudą skleidžiamais neteisingais pranešimais, šmeiž-

---

socializmas yra ne tik aukščiausia religija, bet ir aukščiausias mokslas (124 p.). Hessas labai daug kalba apie kapitalą kaip blogybę. Pasak jo, negali būti kalbos apie suderinimą komunizmo ir esminės nuosavybės. Anglas autorius Oven Chadwick sako, kad Hessas 1841 metais atvertė Hegelį į komunizmą. (Žiūr. The Secularization of the European Mind in the Nineteenth Century, Cambridge University Press, Cambridge, 1975 m. 77 psl.).

3. "Maskilim" sąvoka žydų visuomenėje keitėsi. Pradžioje ji buvo greičiau literatūrinio pobūdžio svajojimas apie Verterio kančias ir kitas Goethės ir Šilerio audringos jaunystės idėjas. Šio sąjūdžio įtakoje žydų visuomenėje kilo rūpestis atgaivinti hebrajų kalbą. Tačiau vėliau šis žodis, atrodo, buvo vartojamas išreikšti komunistinių ir socialistinių idėjų atstovams.

tais ir neobjektyvia informacija. Tokiomis ir panašiomis priemonėmis į totalitarizmą linkę teisingumo nepaisantys veikėjai izoliuoja kitokių pažiūrų veikėjus visuomenėje, dirbtiniu būdu sumažina arba visiškai sunaikina jų įtaką visuomenėje ir patys — dažnai maža grupė — pasiekia totalitarinio pobūdžio vyravimą prieš visas kitas jų klastingai suniekintas organizacijas. Suprantama, visuomenėje tai sudaro didelių nesklandumų, tarpusavio neapykantos, atneša dirbtinį visuomenės suskaldymą ir iškraipo jos normalią plėtotę.

Nedemokratiniame nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje turėjome progos susipažinti su totalitaristinėmis tendencijomis, ateinančiomis iš kelių šaltinių ir atnešančiomis į mūsų kraštą neapykantą politinėms partijoms, kurios daugelyje kraštų buvo jau pasmerktos ir uždraustos, išskyrus tas, kurios tarnavo nedemokratiniam režimui.

Ir Lietuvoje buvo uždraustos demokratinės partijos, palikta tik viena, režimo išlaikoma ir jį remianti partija, kurios leidžiamoje spaudoje buvo nuolat sutinkami nebeveikiančioms partijoms nepalankūs žodžiai. Sąjunga pasivadinusi partija smerkė jau nebesančias partijas.

Vėliau organizuojant VLIKą, į jį įėjo visos (seimuose atstovų turėjusios) partijos. Prie jų prisidėjo ir tuomet slaptai veikiantys rezistenciniai sąjūdžiai. Bet tarp buvusių ir vėl jau atsikūrusių partijų santykių nusistovėjimas nebuvo sklandus. Buvusio nedemokratinio režimo išlikę sekėjai dar bandė be socialinio respekto kalbėti apie "partijas", o buvusių partijų žmonės, atsiskaitydami už trylikos metų patyrimą, prikaišiojo nedemokratinių laikų veikėjams jų nedemokratizmą. Bet per kurį laiką tie iš praeities keliami nesusipratimai išblėso. Tačiau dar ilgesnį laiką vis buvo jaučiamas nepriaugimas iki tikros demokratijos, ir vis dar kai kas nepamiršo žodžio "partijos".

Kai kam nepritariant politinėms partijoms, čia atsirado dar vienas sąjūdis — tai tokia antipartinė partija, kuri, siekdama paslėpti savo partiškumą, čia nebenorėjo vadintis partija ir pasivadino "frontu", kuriam formaliai nebesivadinančiam "partija" buvo priimtina savo spaudoje nepalankiai atsiliepti apie "partijas". Taip atsirado frontu pasivadinusi partija, kuri smerkia partijas.

Taip iki šiol į totalitarizmą linkusių srovių tarpe partiją bandoma aptarti kaip kažkas neigiama, visuomenei nereikalinga ir net žalinga. Taip pompuojama visuomenei neapykanta partijoms, kas kartu reiškia ir neapykantą demokratijai.

Taip vėliau vėl atsirado siūlymų panaikinti ar bent pakeisti visą politinį susiorganizavimą, panaikinant esamas partijas ir paliekant jų tik dvi ar vieną kaip nors reformuotas, tuo būdu priartėjant prie palaimintų Amerikos dviejų ar dar kažkurio krašto vienos, pasaulėžiūrinės atramos neturinčių liberalinių partijų sistemos.

Iš visos partijų kritikos dvasios matome ar bent jaučiame, kad tie partijoms opoziciniai pasisakymai daugumos priimami ne kaip pasisakymai prieš kažką neigiamą, o tik kaip vienos partijos kelią bei metodą sukritikuoti bei pažeminti kitas partijas, kas turi padėti jai pačiai iškilti. Tačiau giliau pažvelgus, mūsų gyvenime vis neišnykstanti partijų kritika yra ne kas kita, kaip suktas partinio įsigalėjimo būdas. Kurios nors partijos spaudoje neišsibaigiantis kitų partijų buvimo kritikavimas iki jų pasmerkimo ar pravardžiavimo nėra nei objektyvus, nei džentelmeniškas, ir nei nuoširdus, nes moderniоje valstybinėje santvarkoje partijos yra būtinybė. Be jų neišsiverčia ne tik demorkatija, bet ir diktatūros. Visi diktatoriai remiasi jų pačių susikurtomis ekskliuzyvinėmis partijomis, kurių veikimas paprastai atneša visuomenei daug bloga ir kurios paprastai likviduojasi kartu su įsigalėjusio totalitarinio režimo griuvimu.

Normaliame valstybiniame gyvenime partijos padeda visuomenei realizuoti savo siekimus ir ginti žmogaus teises bei laisves. Todėl ir kai kur dažnai girdimas partijų smerkimas nedaro visuomenei įtakos ir per ilgą laiką nepaveikia atitinkamoje visuomenėje prigijusio partinio susiorganizavimo bei jo tolimesnio vystymosi, nes visuomenės nuomonei daugiau įtakos daro tai, kas nuosaiku ir pozityvu, negu šališkais motyvais daromi kam priekaištai.

Vienas svarbesnių lietuviškoms partijoms priekaištų yra tas, kad jos yra kilę Lietuvoje prieš dešimtis metų ir kad jų veikla daugiausia remiasi senosios kartos žmonėmis ir jų puoselėjamomis tradicijomis ir kad jos ateityje turėsiančios išnykti, dėl ko turės sumenkėti vyresniųjų sukurtos laisvinimo ir kitokios jiems svarbios institucijos, kurios nesiremia amerikietiškos politikos tradicija.

Prieš beatodairišką partijų smerkimą neseniai pasisakė Juoz. Pr. (kun. dr. Juozas Prunskis) "Drauge" straipsnyje "Nemerktinos partijos, dirbančios tautinį darbą". Ten jis labai nuosaikiai primena, kokį didelį darbą atliko lietuviškos partijos, atkurdamos Lietuvos nepriklausomybę, vadovaudamos visuome-

nei, jos kultūrai ir išvystydamos visą atsikuriančios Lietuvos Lietuvos gyvenimą. "Reikia atsiminti, kad Lietuvos partijų grupės išeivijoje — tai žmonės iš tų sąjūdžių, kurie atkūrė nepriklausomą Lietuvą. Mes su didele pagarba sutinkame ir minime savanorius kūrėjus, kurie ginklu rankoje kovojo dėl Lietuvos laisvės. Panašiai turėtų būti pagerbti ir tie politinių grupių žmonės, kurie organizavo, kūrė nepriklausomą Lietuvą. Lietuvos partijų žmonės nepriklausomybės metu dirbo ne dėl pinigų ir ne dėl garbės, o savo laiką ir jėgas, kai kurie net savo laisvę aukojo dėl nepriklausomos Lietuvos. Jie buvo savanoriai kūrėjai politiniame valstybiniame gyvenime, kuris buvo reikalingas, atliko svarbų organizacinį uždavinį šalia laisvės kovų frontuose".

Amerikoje augusiems ir su amerikietišku gyvenimu suaugusiems kartais nelengva suprasti lietuvių išeivių politinės veiklos ir politinio gyvenimo sistemą, kuri yra skirtinga nuo amerikiečių sistemos. Dėl to ir Amerikoje augę jaunesniosios kartos lietuviai neretai neteisingai supranta mūsų išeivijos politinę veiklą, kurią jie bando vertinti pagal JAV dviejų partijų politinę sistemą, pagrįstą ekonominiais motyvais ir liberalistine dvasia. Gi mūsų išeivija yra atkūrusi ir išlaikiusi politinės veiklos sistemą, kokia ir šiuo metu tebeveikia Europos valstybėse, kur ir mūsų politiniai reikalavimai yra geriau suprantami negu Amerikos politikų. Lietuvos partijos su ideologiniu pagrindu (krikščionys demokratai, socialdemokratai ir kt.), kurios neturi pasisekimo Amerikoje, randa tos pačios ideologijos partijas tarptautinėse konferencijose, kur randa daugiau supratimo ir savo tautinių institucijų tęstinumo pripažinimą. Tuo tarpu amerikiečių liberalinės ideologinės partijos nerodo respekto lietuvių išeivių politinių grupių ideologijoms. Tačiau jaunieji išeiviai, čia užaugę, nebesupranta lietuvių išeivių politinių grupių ideologinių siekimų ir dėl to nesijungia į lietuvių išeivių politinę kovą dėl jų tautos išlaisvinimo ir taip nutolsta nuo savo tautos puoselėjamų idealų.

Partijos yra tarpininkės tarp piliečių ir valstybės. Per partijas ir jų veikėjus piliečiai pareiškia valstybės institucijoms savo reikalavimus. Išrinkdami atitinkamų partijų atstovus į valstybę vairuojančias institucijas, piliečiai netiesiogiai veikia valstybės leidžiamų įstatymų kryptį ir taip prisideda prie pagrindinių principų įgyvendinimo. Partijų ideologijos padeda įvairių valstybių politikams bendrauti, sprendžiant kuriuos nors klausimus, ir išlaikyti jiems bendrą nusistatymą.

MŪSŲ MIRUSIEJI

Prof. dr. Jono Kuodžio netekus

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga šių metų kovo 17 d. neteko vieno savo iškiliausių narių. A. A. prof. dr. Jonas Kuodis tą dieną Dorchesteryje atsiskyrė su šiuo pasauliu.

Dr. Jonas Kuodis buvo gimęs Naujarodžių kaime, Kreke; navos vls., Panevėčio aps. 1903 m. spalio 15 d. Jo tėvai buvo ūkininkai ir jie pasistengė Joną išleisti į aukštuosius mokslus. J. Kuodžio mokslinimosi ir specialybės įsigijimo kelią Liet. Enciklopedija taip nužymi: Jonas Kuodis 1923 m. baigė Panevėžio gimnaziją; 1932 metais jis baigė Vytauto Didžiojo Universiteto Technikos fakulteto statybos skyrių. 1934 m. studijavo statybos mokslus technikiniame universitete Vienoje. 1936 m. jis tas studijas baigė daktaro laipsniu. Greta teorinio išsilavinimo universitetuose Kuodis statyboje lavinosi ir praktiškai. Turėdamas užsidirbti pragyvenimui ir mokymuisi lėšų, jis dirbo kelių žinomiausių statybos specialistų (M. Songailos, F. Vizbaro, J. Šimoliūno) vadovaujamose svarbių pastatų statybose ir įsigijo gerą statybos specialybės praktiką.

Be to, praktiniam statybos srityje žinojimui pagilinti jis 1937-1940 m. dirbo Kauno miesto statybos skyriuje.

1933 m. Kuodis pradėjo dirbti asistentu Vytauto Didžiojo Universitete. Apgynęs savo habilitacijos darbą "Gelžbetonio ir betono darbų kontrolė", 1938 m. pradėjo VDU dėstyti docento titulu. 1941 m. buvo pakeltas į ekstraordinarinius profesorius. 1940-44 m. buvo tiltų konstrukcijos katedros vedėju.

Dažnai priekaištaujant partijoms, operuojama nepartiškumu ir partijoms nepriklausantys kandidatai rinkimuose pasivadina nepartiniais. Tačiau toks nepartiškumas vis tiek yra abejotinas. Dažniausiai ir nepartiniais pasivadinę vis tiek lieka artimi ar simpatizuoja kuriai nors partijai. Visiškas abejingumas lygiai visoms srovėms vargu ar galimas.

Tokiais atvejais rinkimuose kandidatai užsiangažuoja nepartiškumu tikslu paslėpti savo partinį nusistatymą ir net partinę priklausomybę. Tokį atvejį turime su JAV LB, kuri veikia kaip nepartinė organizacija, kada tuo tarpu visi žinome, kad jos vadai yra dažniausiai veiklūs vienos partijos žmonės ir veikia jos naudai. Tariamas nepartiškumas yra tik priedanga politiškai neveikliems žmonėms patraukti į savo srovę.

Prof. dr. Jonas Kuodis

Bolševikams vėl okupuojant Lietuvą, Kuodžių šeima pasitraukė į Austriją. Dr. Kuodis Vienoje dirbo inžinieriaus darbą. Karui pasibaigus, jie persikėlė į Bavariją, kur dr. Kuodis Regensburge dirbo vienoje inžinerijos firmoje. 1946-47 m. jis dėstė UNRRA universitete Muenchene.

1947 m. atvyko į JAV ir apsigyveno Worcesteryje. Vėliau persikėlė į Bostoną ir dirbo inžinieriaus projektuotojo darbą. 1977 m. išėjo į pensiją.

Dr. J. Kuodis buvo vedęs Bronę Karazijūtę ir užaugino dukterį Daivą ir sūnų Gediminą. Abu jie Bostone baigė aukštuosius mokslus.

Dr. Kuodžiui artimesni lietuviai jį apibūdina kaip malonų ir kiekvienam nuoširdžiai artimą žmogų. Jis buvo aktyvus krikščionis demokratas ir didelis lietuvių krikščionių demokratų vado M. Krupavičiaus gerbėjas. Jis jį lydėdavo kelionėse po Lietuvą. Trejus metus jis buvo Krikščionių Demokratų Sąjungos Bostone skyriaus pirmininkas. Po to dar buvo ir vicepirmininkas. Kurį laiką jis buvo ir Bostono ateitininkų pirmininku.

KRITIŠKAI VERTINANT

Žygiuojame Lietuvos Likimo Keliais

Divizijos generolas Stasys Raštikis išleido ketvirtąją ir, kaip jis pats apie tai rašė, paskutinę savo knygą. Recenzentai yra linkę ją vadinti, ne visai teisingai, atsiminimų knyga. Bet, griežčiau ją aptariant, ją sudaro ne vien atsiminimai iš jos autoriaus praeities, bet ir šiaip daugelis kitų dalykų aprašymų — daugiausia Lietuvos kariuomenės gyvenimą liečiančiais klausimais. Šioje trumpoje recenzijoje laikome savo uždaviniu Tėvynės Sargo skaitytojus trumpai supažindinti su vieno iš žymiausių kario naujai išleistu žymiu ir aktualiu Lietuvos karo istorijos veikalu.

Knygos įvade, be trumpų žinių apie pačią knygą, duodama trumpa, bet labai įdomi lietuvių karo su bolševikais ir bermontininkais apžvalga. Joje sužinome apie tame kare dalyvavusias bolševikų, bermontininkų, lietuvių savanorių ir tada dar Lietuvoje pasilikusias ir lietuviams pagelbėjusias vokiečių karines jėgas, kurios dalyvavo tada vykusiose kovose. Tas ginkluotąsias kovas dėl Lietuvos nepriklausomybės gen. Raštikis aptaria kaip vieną iš garbingiausių puslapių Lietuvos valstybės istorijoje.

Sekančiame skyriuje generolas Raštikis supažindina skaitytojus su Vyčio Kryžiumi apdovanotais Lietuvos kariais, atskleisdamas, kiek daug narsumo ir pasiaukojimo jie parodė, kovodami dėl savo tėvynės, daugelis jų iškentėję kovose įgytų žaizdų skausmus ir net savo gyvybę dėl jos paaukodami.

Po to seka beveik šimtas puslapių paties gen. Raštikio nepriklausomybės kare patirtais skaudžiais pergyvenimais, sunkiais kovose sužeidimais, ilgu bolševikų ligoninės gydymu ir jau ilgą laiką jam grėsusios mirties nugalėjimu, patyrimais koncentracijos stovykloje ir kalėjimuose ir pagaliau, kada, karui pasibaigus, buvo keičiamasi belaisviais ir sužeistaisiais, grįžimu

---

Prof. J. Kuodis labai rūpinosi ir Lietuvos laisvinimo reikalais ir siekė, kad visi lietuviai, dirbantys Lietuvos laisvinimo srityje, būtų vieningi. Remdavo Tautos Fondą ir įvairius lietuvių kultūrinius parengimus.

Dr. Jonas ir Bronė Kuodžiai atliekamu laiku mėgo keliauti ir yra apkeliavę daug Europos ir kitų kraštų.

P.M.

į tėvynę ir į tą patį pulką, kuriame jau niekas netikėjo, kad jis dar yra išlikęs gyvas, ir niekas net neatpažino.

Tolimesniame skyriuje svarstomos kitos karinės temos: generolų J. Černiaus, V. Žiliaus, J. Juodišiaus, P. Kubiliūno ir kitų likimas bolševikinės ir vokiečių okupacijų metu, bei jų suvaidintas vaidmuo vidaus politinėse kovose. Plačiau aprašytos tautininkų vyriausybės pastangos laviruoti Šaulių Sąjungoje ir palenkti ją savo partijos tarnybai ir jos iki tol vaidintą vaidmenį, toliau ją pavesti jaunalietuviams.

Plačiau aprašytas 1941 metų sukilimas prieš bolševikus, Laikinosios Vyriausybės sudarymas ir vokiečių civilinės valdžios bei geštapo jos likvidavimas, kuris prasitęsė į vokiečių pastangas sudaryti lietuvių SS legijoną ir lietuvių jaunimą priversti dirbti vokiečiams pagal jų karinius tikslus. Nors vokiečiai grasinimais išžudyti lietuvių šviesuomenę ir kitokia spaudimo taktika bandė priversti lietuvius tarnauti vokiečių kariuomenėje, tačiau lietuviai parodė didelį atsparumą, ir kieti vokiečių bandymai sukurti lietuvių legijoną nepasisekė.

Prie lietuvių apsisaugojimo problemų priklauso ir generolo Raštikio aprašytas bolševikinių šnipų ("tarybinių žvalgų") veikimas lietuvių išeivijoje. Aprašytas trijų šnipų su jų trimis šlypščiai propagandinėmis knygomis išpuolis: tai Juozo Mikuckio knyga "Šioje ir anoje pusėje", Vyt. Alseikos "Trys dešimtmečiai emigracijoje" ir J. Jakaičio "Išdavystės keliu" (spėjama, kad Jakaitis yra tas pats V. Alseika). Tos knygos yra skirtos besaikiam žinomų lietuvių patriotų šmeižimui, kurių perdėjimas jau savaime parodo, kad jos yra per daug šališkos, kad galėtų būti patikimos bei parašytos įtikinamai.

Iš Raštikio straipsnio "Pasikėsinimas" sužinome ir apie bolševikų į Vokietiją atsiųstą lietuvį agentą, pasirašiusį Simo Pečiulionio slapyvardžiu, nužudyti pulk. Andriušaičiui ir gen. St. Raštikiui. Amerikiečių saugumo tardomas, jis išdavė NKDV paruoštą ir jam įvykdyti pavestą planą, bet jis, to uždavinio neįvykdęs, išdavė jam patikėtą paslaptį.

Taip pat intryguojantis yra ir gen. Raštikio straipsnis "Lenkų ultimatumas Lietuvai", parašytas daugiausia pasinaudojant pulk. Šliogerio ta pačia tema straipsniu. Tautininkų vyriausybė per atitinkamus asmenis vedė slaptus su lenkais pasitarimus Lietuvos santykiams su Lenkija sunormalinti bei išlyginti. Pasitarimams ilgai užsitęsus, jiems užbėgo už akių lenkų ultimatumas Lietuvai. Tą straipsnį papildo atskleidimas fakto, kad

tuo metu buvo Lenkijos ir Vokietijos pasitarimų Lietuvos valstybės pasidalijimo klausimu.

Prieš knygos pabaigą gen. Raštikis peržvelgia jo ankstesniųjų trijų tomų recenzijas bei komentarus. Vienos jų yra autoriui nepalankios (gen. K. Musteikio, pulk. A. Šovos, inž. J. Augustaičio, dr. J. Balio, V. Rastenio, J. Klauseikio); kitos gi — J. Brazaičio, St. Kolupailos, V. Vardžio, pulk. K. Ališausko, pulk. V. Šliogerio ir A. Gustaičio — parašytos be nepalankaus autoriui nusiteikimo, ir gen. St. Raštikio knygos vertinamos palankiai ar bent objektyviai. Skaitydamas vienokį ar kitokį jo knygų vertinimą, generolas atkreipia dėmesį į tų jam nepalankių vertinimų paviršutiniškumą, kai kur jų neteisingumą ir faktų, jo supratimu, iškraipymus.

Kai kurie recenzentai gen. Raštikį laiko politikuojančiu generolu. Tačiau ren. Raštikis tokį jo vertinimą atmeta, nurodydamas, kad jis prie politinės valdžios linijos nesiderino ir prie valdančios tautininkų partijos (anksčiau ir prie kitų partijų nesitaikė ir tuo atžvilgiu nepolitikavo. Tai argumentuodamas, jis nurodė, kaip neobjektyviai su juo pasielgė prez. A. Smetona, atleisdamas jį iš kariuomenės vado vietos ir iš kariuomenės į atsargą. Tačiau savo pareigose jis turėjęs veikti pagal krašto politiką. Vadovaudamas kariuomenei plačia prasme ji turėjo derintis su Lietuvos valstybės vedama politika ir skaitytis su tarptautinės politikos įvykiais. Tuo atžvilgiu kariuomenės vado pareigos nebuvo nepolitinės. Bet gen. Raštikis pakartotinai pabrėžia, kad jis laikėsi nuošaliai nuo partinės politikos ir savo darbe jis nesiderino su jokios Lietuvos politinės partijos "linija" nuo respublikos prezidento ir jo laikais daugumos ministerių reprezentuojamos tautininkų partijos, o dirbo kaip reikalavo tautos bei valstybės reikalai. Tam teigimui pagrįsti jis nurodo, kad anuo metu tautininkai siekė sulikviduoti Šaulių Sąjungą ar bent ją priversti tarnauti valdančiai partijai. Saugodamas Šaulių Sąjungą nuo tokio supartinimo, gen. Raštikis suėjęs į konfliktą su tautininkų ir jaunalietuvių užsimojimais, bet vis tiek išlaikęs Šaulių Sąjungą nepriklausomą nuo tautininkų partijos ir jaunalietuvių planų įgyvendinimo, daugiau palikdamas ją karine organizacija, veikiančia kariuomenės žinioje.

Nors kalbamoje gen. Raštikio knygoje ("užrašuose") aprašomi bei svarstomi daugiausia kariniai bei Lietuvos kariuomenės gyvenimo klausimai, tačiau jie čia siejami su bendru jo aprašomo meto Lietuvos gyvenimu. Dėl to knyga yra

sukomponuota, liečianti plačias Lietuvos gyvenimo sritis. Ją autorius dedikuoja savo giminėms, draugams, bičiuliams ir geradariams, iš kurių savo gyvenime jis yra patyręs labai daug moralinės paramos, nuoširdumo, supratimo, atjautimo ir kitų dorybių.

Stasys Raštikis, LIETUVOS LIKIMO KELIAIS, *Iš mano Užrašų*, IV tomas. Išleido Akademinės skautijos leidykla, Čikagoje 1982 m. Red. Jonas Dainauskas. Spausdino M. Morkūno spaustuvėje, Čikagoje.

P. M.

Rašo brolio vardu

Ernestas Galvanauskas buvo nepriklausomoje Lietuvoje keturių ministerių kabinetų ministeris pirmininkas ir dar valdė kitokias ministerijas ir kitokias labai svarbias institucijas. Jo politinė ir visuomeninė patirtis Lietuvą atkuriant iki bolševikinės Lietuvos okupacijos Antrojo pasaulinio karo metu apima ilgą laikotarpį nuo 1905-jų metų revoliucinio judėjimo iki išvykimo iš Lietuvos, ją bolševikams okupavus. Jo veikla apėmė daug svarbių įvykių, užpildžiusių to meto Lietuvos istoriją. Bet jis pats savo atsiminimų tvarkingai bei nuosekliai nesurašė ir savo darbų į rašytinę istoriją neįtraukė. Dėl to reikia apgailestauti, kad daug nepriklausomos Lietuvos laikų lietuvių įvykių bei jo paties darbų nuėjo į praeitį nesurašyti, į rašytinius dokumentus neįtraukti.

Tą nuostolį iš dalies padengė Ernesto jauniausias brolis Gediminas Galvanauskas, kuris, nors ir nebūdamas istorikas, rinko savo vyresnįjį brolį liečiančius dokumentus, su juo kuopščiai susirašinėjo ir surinko jo jam rašytų 215 laiškų, kuriuose aprašomi bei atpasakojami įvairūs brolio Ernesto pergyventi įvykiai ar jo atlikti darbai. Jais remdamasis Gediminas Galvanauskas (vėliau pasivadinęs Galva) parašė stambią 443 puslapių politiko Ernesto Galvanausko monografiją. Nors jo rašymas ir neišvengė jo spaudoje vartoto stiliaus bei jo atspindėjusio mentaliteto, jis atkūrė gana vaizdingai brolio gyvenimą bei veikimą ir gana keistai jis ją rašė Ernesto Galvanausko vardu. Taip jis aprašė savo brolio Ernesto vaikystę, mokslo dienas pradžios mokykloje, Panevėžio ir Jelgavos mokyklose ir Petrapilio kalnų institute.

Ypač istoriškai yra svarbūs 1905 metų revoliuciją iššaukę to meto Rusijos gyvenimo įvykiai, niekur pilnai neaprašytas revoliucinis judėjimas Lietuvos kaime ir Didysis Vilniaus seimas.

Nesiimant sutikrinti visų jo aprašytų įvykių istorinio objektyvumo (tai atliks istorikai), kalbamoje monografijoje aprašyti labai svarbūs Lietuvos atkūrimo momentai, kada Ernestas Galvanauskas buvo laikinųjų vyriausybių ministeris pirmininkas ir atliko kitokias valstybines funkcijas. Tai buvo labai svarbūs istoriniai momentai, kaip Galvanausko dalyvavimas 1919 m. taikos konferencijoje, lietuvių pastangos ką nors joje laimėti (jų delegacija nebuvo į konferenciją įleista), Prancūzijos Lenkijos globojimas ir Lietuvos visaip skriaudimas, Hymanso projektas Lietuvai įjungti į Lenkiją, Kaune atentatas prieš Galvanauską, lito valiutos įvedimas, geležinkelių ir kitokio susisiekimo organizavimas, kova dėl Klaipėdos ir jos atkovojimas.

Ernestas Galvanauskas buvo ministeris pirmininkas ir stovėjo vyriausybės priešakyje tada atliekant pačius svarbiausius Lietuvos atstatymo momentus: Lietuvos apgynimą nuo bolševikų, lenkų ir bermontininkų, pravedimą Lietuvos žemės reformos, lietuvių teisių apgynimą Klaipėdoje, Lietuvos universiteto įkūrimą ir daugelį kitų Lietuvos atstatymo darbų.

Priėmus Klaipėdos konvenciją, daugiau lietuvių apsigyveno Klaipėdos krašte (jų nuošimtis ten siekė apie 60). Gausėjo pramonė, kilo lietuviškas švietimas, kraštas žymiai sulietuvėjo. E. Galvanauskas, atšauktas iš Lietuvos nepaprasto pasiuntinio ir įgalioto ministerio pareigų Londone, Klaipėdoje suorganizavo Prekybos institutą, kuris veikė Klaipėdoje iki Hitlerio jos okupavimo ir jo Vokietijoje įsigalėjimo. Tada nacių agitacija plito ir Klaipėdoje,. kur iki tol gražiai klestėjęs lietuviškas gyvenimas buvo sutrukdytas.

Knygos penkioliktame skyriuje aprašomas Lietuvos vidaus politikos ir vyriausybės keitimasis: paskutinės vyriausybės pastangos išlaikyti Lietuvos neutralumą karo metu ir išgelbėti ją nuo bolševikų okupacijos. Tačiau ji negalėjo atsilaikyti prieš bolševikų klastą ir jėgą. Galvanauskas aprašė ir Lietuvos vyriausybės pastangas išvengti bolševikinio pavergimo. Aprašytas paskutinis vyriausybės posėdis ir Lietuvai primestinė vyriausybė. Lietuviai patriotai įtraukė ir Galvanauską į finansų ministerius. Bet ir tai nieko negelbėjo. Galvanauskas pasitraukė iš Lietuvos.

Ernesto Galvanausko monografija yra gana platus istorinis šaltinis susipažinti su Lietuvos atkūrimo darbais bei vargais,

apie jos vidaus gyvenimo išsivystymą ir jos patirtus sunkumus, jai daromus didžiųjų valstybių ir kylančius iš to meto tarptautinės politikos.

Monografijoje paliesti labai svarbūs Lietuvos gyvenimo klausimai, pagrįsti svarbiais istoriniais faktais, su kuriais patartina kiekvienam pagrindinai susipažinti.

Kadangi monografija buvo rašyta Gedimino Galvanausko, joje pagal jo nuotaiką daug kur praiskiša nepalankumas to meto demokratinei santvarkai; dažnai užkliūva partijų tarpusavio kovos, iš kurių atpažįstame Gedimino Galvos politinę nuotaiką.

Gediminas Galva, ERNESTAS GALVANAUSKAS, politinė biografija; išleido Akademinės studentijos leidykla Čikagoje 1983 m. Spaudė "Draugo" spaustuvė. Knygos autorius mirė 1979 m. balandžio 23 d. Čikagoje.

M. Vilkaitis

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Vytautas Bagdanavičius ir dr. Juozas Meškauskas, KURAIČIO PALIKIMAS LIETUVIŲ ŠVIESUOMENEI. Atsiminimai ir įvadas į jo mąstymą. Ateities leidinys. 1983 m. Čikagoje. Spausdinta Draugo spaustuvėje.

Dr. J. Ehret, VOM IMPERIALISMUS UND MESSIENISMUS DER RUSSEN. Basel, 1983.

Antanas Gailiušis, VISAIP ATSITINKA. novelės. 1983. Išleido Darbininkas. Spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė.

Halina Mošinskienė, red. LIETUVA TĖVYNĖ, MŪSŲ DEŠIMTMETIS. Išleido BLB Literatūros būrelis. Spaudė "Mūsų lietuvis" spaustuvė Sao Paulo, Brazilijoje 1982 m. Gaunama pas H. Mošinskienę. Kaina 5 dol.

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Iki 1983 m. lapkričio mėn. 10 d. prisiuntė:

Už 1983 metus: po 25 dol.: prel. J. Balkūnas, J. Gravrogkas ir B. Pabedinskienė; 20 dol. A. Pautienis.

Už Nr. 1 (54): po 10 dol.: J. B. Laučka, kun. A. Stašys ir A. Vaičiulaitis; po 5 dol.: J. Daugėla, P. Grušas, B. Lukas, K. Mickevičius, J. Sakas, P. Šilas, A. Tamulionis ir P. Tamulionis.

Už nr. 2 (55): Pr. Povilaitis 25 dol., P. Spėtyla ir J. Stravinskas po 20 dol., J. Jaras 16 dol., kun. J. Gasiūnas 15 dol. ir K. Pabedinskas, kun. J. Pragulbickas ir kun. A. Račkauskas po 14 dol.; po 10 dol.: dr. St. Bačkis, prel. V. Balčiūnas, kun. Pr. Baltrumas, J. Bobelis, B. Brizgys, kun. L. Dieninis, A. Dovydaitis, P. Duda, dr. A. Juzaitis, A. Kasulaitis, kun. R. Krasauskas, dr. L. Kriaučeliūnas, prel. J. Kučingis, Br. Kuodienė, kun. A. Petraitis, kun. dr. P. Ragažinskas, St. Raštikis, A. J. Rudis, dr. K. Šidlauskas, Vl. Šoliūnas, A. Taugimas, A. Vaičiulaitis, kan. V. Zakarauskas ir kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; po 8 dol.: dr. J. Kriaučiūnas, kun. J. Tautkus ir A. Valavičius; po 7 dol.: dr. Vl. Bublys, kun. J. Velutis ir A. R. Zundienė; po 6 dol.: L. Barauskas, J. Giedraitis, A. Juška, dr. B. Kasakaitienė, dr. Br. Kaslas, K. Mickevičius, A. Orentas, V. Prižgintas, J. Sonda, A. Tamulionis, P. Tamulionis ir D. Tričienė; po 5 dol.: P. Abromaitis, P. Aleškaitis, K. Bačauskas, S. Beigienė, vysk. V. Brizgys, El. Butkienė, Ed. Cibas, J. Daugėla, dr. J. Dičpinigaitis, St. Dzikas, A. Gaška, P. Gaučys, St. Griežė, A. Gudaitis, dr. A. Juozevičienė, V. Kazlauskas, dr. J. Kižys, dr. A. Laucis, J. Litvinas, B. Lukas, St. Lukas, kun. J. Maknys, P. Minkūnas, J. Motiejūnas, M. Nagys, P. Norvilas, El. Paliulionienė, Br. Paliulionis, Pr. Polteraitis, K. Povilaitis, dr. K. Rimkus, J. Sakas, dr. St. Skripkus, K. Sragauskas, J. Strazdas, Ir. Vakselienė, J. Žaliaduonis ir adv. P. Žumbakis; kiti po mažiau.

Visiems nuoširdžiai dėkingi

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

J. Varnas, Dėl demokratijos esmės 1
P. Miškinis, Lietuvių kova prieš vokiečių imperializmą 5
M. Gečionis, Antrojo Vatikano susirinkimo mintys apie politinę bendruomenę 15
K. Tautkus, Kontroversinis popiežiaus vizitas Lenkijoje 21
M. Gelžinis, Nuo 1283 iki 1983 37
P. M., Iš krikščionių demokratų gyvenimo 50
Vytautas Bagdanavičius, Žydai Lietuvoje 78
P. Miškinis, Partinis partijų smerkimas 84

MŪSŲ MIRUSIEJI

P. M., Prof. dr. Jono Kuodžio netekus 88

KRITIŠKAI VERTINANT

P.M., Žygiuojame Lietuvos Likimo keliais 90
M. Vilkaitis, Rašo brolio vardu 93

Alp(LKA) 1745
1983, Nr.3

Kaina $4.00

9 0.7 4 3 9 2